

PRZEDPŁATA «Kraju» wynosi kwartalnie: w Petersburgu rb. 1 k. 75; w Cesarstwie i Królestwie rb. 2; zagranicą rb. 3. W tym samym stosunku półrocznie i rocznie. Miesięcznie w Petersburgu, Cesarstwie i Królestwie k. 67. Numer pojedynczy 15 k. Biura: Redakcji i Administracji: Petersburg, kanał Jekateryński Nr. 82; Warszawskie oddziały: Chmielna 43.

KRAJ

OGŁOSZENIA: za jednozłotowy wiersz drobny (nonpareil) lub jego równe: na 1 str. 60 k., na 2 str. 75 k., na 3 str. 90 k., na 4 str. 105 k., na 5 str. 120 k., na 6 str. 135 k., na 7 str. 150 k., na 8 str. 165 k., na 9 str. 180 k., na 10 str. 195 k., na 11 str. 210 k., na 12 str. 225 k., na 13 str. 240 k., na 14 str. 255 k., na 15 str. 270 k., na 16 str. 285 k., na 17 str. 300 k., na 18 str. 315 k., na 19 str. 330 k., na 20 str. 345 k., na 21 str. 360 k., na 22 str. 375 k., na 23 str. 390 k., na 24 str. 405 k., na 25 str. 420 k., na 26 str. 435 k., na 27 str. 450 k., na 28 str. 465 k., na 29 str. 480 k., na 30 str. 495 k., na 31 str. 510 k., na 32 str. 525 k., na 33 str. 540 k., na 34 str. 555 k., na 35 str. 570 k., na 36 str. 585 k., na 37 str. 600 k., na 38 str. 615 k., na 39 str. 630 k., na 40 str. 645 k., na 41 str. 660 k., na 42 str. 675 k., na 43 str. 690 k., na 44 str. 705 k., na 45 str. 720 k., na 46 str. 735 k., na 47 str. 750 k., na 48 str. 765 k., na 49 str. 780 k., na 50 str. 795 k., na 51 str. 810 k., na 52 str. 825 k., na 53 str. 840 k., na 54 str. 855 k., na 55 str. 870 k., na 56 str. 885 k., na 57 str. 900 k., na 58 str. 915 k., na 59 str. 930 k., na 60 str. 945 k., na 61 str. 960 k., na 62 str. 975 k., na 63 str. 990 k., na 64 str. 1005 k., na 65 str. 1020 k., na 66 str. 1035 k., na 67 str. 1050 k., na 68 str. 1065 k., na 69 str. 1080 k., na 70 str. 1095 k., na 71 str. 1110 k., na 72 str. 1125 k., na 73 str. 1140 k., na 74 str. 1155 k., na 75 str. 1170 k., na 76 str. 1185 k., na 77 str. 1200 k., na 78 str. 1215 k., na 79 str. 1230 k., na 80 str. 1245 k., na 81 str. 1260 k., na 82 str. 1275 k., na 83 str. 1290 k., na 84 str. 1305 k., na 85 str. 1320 k., na 86 str. 1335 k., na 87 str. 1350 k., na 88 str. 1365 k., na 89 str. 1380 k., na 90 str. 1395 k., na 91 str. 1410 k., na 92 str. 1425 k., na 93 str. 1440 k., na 94 str. 1455 k., na 95 str. 1470 k., na 96 str. 1485 k., na 97 str. 1500 k., na 98 str. 1515 k., na 99 str. 1530 k., na 100 str. 1545 k., na 101 str. 1560 k., na 102 str. 1575 k., na 103 str. 1590 k., na 104 str. 1605 k., na 105 str. 1620 k., na 106 str. 1635 k., na 107 str. 1650 k., na 108 str. 1665 k., na 109 str. 1680 k., na 110 str. 1695 k., na 111 str. 1710 k., na 112 str. 1725 k., na 113 str. 1740 k., na 114 str. 1755 k., na 115 str. 1770 k., na 116 str. 1785 k., na 117 str. 1800 k., na 118 str. 1815 k., na 119 str. 1830 k., na 120 str. 1845 k., na 121 str. 1860 k., na 122 str. 1875 k., na 123 str. 1890 k., na 124 str. 1905 k., na 125 str. 1920 k., na 126 str. 1935 k., na 127 str. 1950 k., na 128 str. 1965 k., na 129 str. 1980 k., na 130 str. 1995 k., na 131 str. 2010 k., na 132 str. 2025 k., na 133 str. 2040 k., na 134 str. 2055 k., na 135 str. 2070 k., na 136 str. 2085 k., na 137 str. 2100 k., na 138 str. 2115 k., na 139 str. 2130 k., na 140 str. 2145 k., na 141 str. 2160 k., na 142 str. 2175 k., na 143 str. 2190 k., na 144 str. 2205 k., na 145 str. 2220 k., na 146 str. 2235 k., na 147 str. 2250 k., na 148 str. 2265 k., na 149 str. 2280 k., na 150 str. 2295 k., na 151 str. 2310 k., na 152 str. 2325 k., na 153 str. 2340 k., na 154 str. 2355 k., na 155 str. 2370 k., na 156 str. 2385 k., na 157 str. 2400 k., na 158 str. 2415 k., na 159 str. 2430 k., na 160 str. 2445 k., na 161 str. 2460 k., na 162 str. 2475 k., na 163 str. 2490 k., na 164 str. 2505 k., na 165 str. 2520 k., na 166 str. 2535 k., na 167 str. 2550 k., na 168 str. 2565 k., na 169 str. 2580 k., na 170 str. 2595 k., na 171 str. 2610 k., na 172 str. 2625 k., na 173 str. 2640 k., na 174 str. 2655 k., na 175 str. 2670 k., na 176 str. 2685 k., na 177 str. 2700 k., na 178 str. 2715 k., na 179 str. 2730 k., na 180 str. 2745 k., na 181 str. 2760 k., na 182 str. 2775 k., na 183 str. 2790 k., na 184 str. 2805 k., na 185 str. 2820 k., na 186 str. 2835 k., na 187 str. 2850 k., na 188 str. 2865 k., na 189 str. 2880 k., na 190 str. 2895 k., na 191 str. 2910 k., na 192 str. 2925 k., na 193 str. 2940 k., na 194 str. 2955 k., na 195 str. 2970 k., na 196 str. 2985 k., na 197 str. 3000 k., na 198 str. 3015 k., na 199 str. 3030 k., na 200 str. 3045 k., na 201 str. 3060 k., na 202 str. 3075 k., na 203 str. 3090 k., na 204 str. 3105 k., na 205 str. 3120 k., na 206 str. 3135 k., na 207 str. 3150 k., na 208 str. 3165 k., na 209 str. 3180 k., na 210 str. 3195 k., na 211 str. 3210 k., na 212 str. 3225 k., na 213 str. 3240 k., na 214 str. 3255 k., na 215 str. 3270 k., na 216 str. 3285 k., na 217 str. 3300 k., na 218 str. 3315 k., na 219 str. 3330 k., na 220 str. 3345 k., na 221 str. 3360 k., na 222 str. 3375 k., na 223 str. 3390 k., na 224 str. 3405 k., na 225 str. 3420 k., na 226 str. 3435 k., na 227 str. 3450 k., na 228 str. 3465 k., na 229 str. 3480 k., na 230 str. 3495 k., na 231 str. 3510 k., na 232 str. 3525 k., na 233 str. 3540 k., na 234 str. 3555 k., na 235 str. 3570 k., na 236 str. 3585 k., na 237 str. 3600 k., na 238 str. 3615 k., na 239 str. 3630 k., na 240 str. 3645 k., na 241 str. 3660 k., na 242 str. 3675 k., na 243 str. 3690 k., na 244 str. 3705 k., na 245 str. 3720 k., na 246 str. 3735 k., na 247 str. 3750 k., na 248 str. 3765 k., na 249 str. 3780 k., na 250 str. 3795 k., na 251 str. 3810 k., na 252 str. 3825 k., na 253 str. 3840 k., na 254 str. 3855 k., na 255 str. 3870 k., na 256 str. 3885 k., na 257 str. 3900 k., na 258 str. 3915 k., na 259 str. 3930 k., na 260 str. 3945 k., na 261 str. 3960 k., na 262 str. 3975 k., na 263 str. 3990 k., na 264 str. 4005 k., na 265 str. 4020 k., na 266 str. 4035 k., na 267 str. 4050 k., na 268 str. 4065 k., na 269 str. 4080 k., na 270 str. 4095 k., na 271 str. 4110 k., na 272 str. 4125 k., na 273 str. 4140 k., na 274 str. 4155 k., na 275 str. 4170 k., na 276 str. 4185 k., na 277 str. 4200 k., na 278 str. 4215 k., na 279 str. 4230 k., na 280 str. 4245 k., na 281 str. 4260 k., na 282 str. 4275 k., na 283 str. 4290 k., na 284 str. 4305 k., na 285 str. 4320 k., na 286 str. 4335 k., na 287 str. 4350 k., na 288 str. 4365 k., na 289 str. 4380 k., na 290 str. 4395 k., na 291 str. 4410 k., na 292 str. 4425 k., na 293 str. 4440 k., na 294 str. 4455 k., na 295 str. 4470 k., na 296 str. 4485 k., na 297 str. 4500 k., na 298 str. 4515 k., na 299 str. 4530 k., na 300 str. 4545 k., na 301 str. 4560 k., na 302 str. 4575 k., na 303 str. 4590 k., na 304 str. 4605 k., na 305 str. 4620 k., na 306 str. 4635 k., na 307 str. 4650 k., na 308 str. 4665 k., na 309 str. 4680 k., na 310 str. 4695 k., na 311 str. 4710 k., na 312 str. 4725 k., na 313 str. 4740 k., na 314 str. 4755 k., na 315 str. 4770 k., na 316 str. 4785 k., na 317 str. 4800 k., na 318 str. 4815 k., na 319 str. 4830 k., na 320 str. 4845 k., na 321 str. 4860 k., na 322 str. 4875 k., na 323 str. 4890 k., na 324 str. 4905 k., na 325 str. 4920 k., na 326 str. 4935 k., na 327 str. 4950 k., na 328 str. 4965 k., na 329 str. 4980 k., na 330 str. 4995 k., na 331 str. 5010 k., na 332 str. 5025 k., na 333 str. 5040 k., na 334 str. 5055 k., na 335 str. 5070 k., na 336 str. 5085 k., na 337 str. 5100 k., na 338 str. 5115 k., na 339 str. 5130 k., na 340 str. 5145 k., na 341 str. 5160 k., na 342 str. 5175 k., na 343 str. 5190 k., na 344 str. 5205 k., na 345 str. 5220 k., na 346 str. 5235 k., na 347 str. 5250 k., na 348 str. 5265 k., na 349 str. 5280 k., na 350 str. 5295 k., na 351 str. 5310 k., na 352 str. 5325 k., na 353 str. 5340 k., na 354 str. 5355 k., na 355 str. 5370 k., na 356 str. 5385 k., na 357 str. 5400 k., na 358 str. 5415 k., na 359 str. 5430 k., na 360 str. 5445 k., na 361 str. 5460 k., na 362 str. 5475 k., na 363 str. 5490 k., na 364 str. 5505 k., na 365 str. 5520 k., na 366 str. 5535 k., na 367 str. 5550 k., na 368 str. 5565 k., na 369 str. 5580 k., na 370 str. 5595 k., na 371 str. 5610 k., na 372 str. 5625 k., na 373 str. 5640 k., na 374 str. 5655 k., na 375 str. 5670 k., na 376 str. 5685 k., na 377 str. 5700 k., na 378 str. 5715 k., na 379 str. 5730 k., na 380 str. 5745 k., na 381 str. 5760 k., na 382 str. 5775 k., na 383 str. 5790 k., na 384 str. 5805 k., na 385 str. 5820 k., na 386 str. 5835 k., na 387 str. 5850 k., na 388 str. 5865 k., na 389 str. 5880 k., na 390 str. 5895 k., na 391 str. 5910 k., na 392 str. 5925 k., na 393 str. 5940 k., na 394 str. 5955 k., na 395 str. 5970 k., na 396 str. 5985 k., na 397 str. 6000 k., na 398 str. 6015 k., na 399 str. 6030 k., na 400 str. 6045 k., na 401 str. 6060 k., na 402 str. 6075 k., na 403 str. 6090 k., na 404 str. 6105 k., na 405 str. 6120 k., na 406 str. 6135 k., na 407 str. 6150 k., na 408 str. 6165 k., na 409 str. 6180 k., na 410 str. 6195 k., na 411 str. 6210 k., na 412 str. 6225 k., na 413 str. 6240 k., na 414 str. 6255 k., na 415 str. 6270 k., na 416 str. 6285 k., na 417 str. 6300 k., na 418 str. 6315 k., na 419 str. 6330 k., na 420 str. 6345 k., na 421 str. 6360 k., na 422 str. 6375 k., na 423 str. 6390 k., na 424 str. 6405 k., na 425 str. 6420 k., na 426 str. 6435 k., na 427 str. 6450 k., na 428 str. 6465 k., na 429 str. 6480 k., na 430 str. 6495 k., na 431 str. 6510 k., na 432 str. 6525 k., na 433 str. 6540 k., na 434 str. 6555 k., na 435 str. 6570 k., na 436 str. 6585 k., na 437 str. 6600 k., na 438 str. 6615 k., na 439 str. 6630 k., na 440 str. 6645 k., na 441 str. 6660 k., na 442 str. 6675 k., na 443 str. 6690 k., na 444 str. 6705 k., na 445 str. 6720 k., na 446 str. 6735 k., na 447 str. 6750 k., na 448 str. 6765 k., na 449 str. 6780 k., na 450 str. 6795 k., na 451 str. 6810 k., na 452 str. 6825 k., na 453 str. 6840 k., na 454 str. 6855 k., na 455 str. 6870 k., na 456 str. 6885 k., na 457 str. 6900 k., na 458 str. 6915 k., na 459 str. 6930 k., na 460 str. 6945 k., na 461 str. 6960 k., na 462 str. 6975 k., na 463 str. 6990 k., na 464 str. 7005 k., na 465 str. 7020 k., na 466 str. 7035 k., na 467 str. 7050 k., na 468 str. 7065 k., na 469 str. 7080 k., na 470 str. 7095 k., na 471 str. 7110 k., na 472 str. 7125 k., na 473 str. 7140 k., na 474 str. 7155 k., na 475 str. 7170 k., na 476 str. 7185 k., na 477 str. 7200 k., na 478 str. 7215 k., na 479 str. 7230 k., na 480 str. 7245 k., na 481 str. 7260 k., na 482 str. 7275 k., na 483 str. 7290 k., na 484 str. 7305 k., na 485 str. 7320 k., na 486 str. 7335 k., na 487 str. 7350 k., na 488 str. 7365 k., na 489 str. 7380 k., na 490 str. 7395 k., na 491 str. 7410 k., na 492 str. 7425 k., na 493 str. 7440 k., na 494 str. 7455 k., na 495 str. 7470 k., na 496 str. 7485 k., na 497 str. 7500 k., na 498 str. 7515 k., na 499 str. 7530 k., na 500 str. 7545 k., na 501 str. 7560 k., na 502 str. 7575 k., na 503 str. 7590 k., na 504 str. 7605 k., na 505 str. 7620 k., na 506 str. 7635 k., na 507 str. 7650 k., na 508 str. 7665 k., na 509 str. 7680 k., na 510 str. 7695 k., na 511 str. 7710 k., na 512 str. 7725 k., na 513 str. 7740 k., na 514 str. 7755 k., na 515 str. 7770 k., na 516 str. 7785 k., na 517 str. 7800 k., na 518 str. 7815 k., na 519 str. 7830 k., na 520 str. 7845 k., na 521 str. 7860 k., na 522 str. 7875 k., na 523 str. 7890 k., na 524 str. 7905 k., na 525 str. 7920 k., na 526 str. 7935 k., na 527 str. 7950 k., na 528 str. 7965 k., na 529 str. 7980 k., na 530 str. 7995 k., na 531 str. 8010 k., na 532 str. 8025 k., na 533 str. 8040 k., na 534 str. 8055 k., na 535 str. 8070 k., na 536 str. 8085 k., na 537 str. 8100 k., na 538 str. 8115 k., na 539 str. 8130 k., na 540 str. 8145 k., na 541 str. 8160 k., na 542 str. 8175 k., na 543 str. 8190 k., na 544 str. 8205 k., na 545 str. 8220 k., na 546 str. 8235 k., na 547 str. 8250 k., na 548 str. 8265 k., na 549 str. 8280 k., na 550 str. 8295 k., na 551 str. 8310 k., na 552 str. 8325 k., na 553 str. 8340 k., na 554 str. 8355 k., na 555 str. 8370 k., na 556 str. 8385 k., na 557 str. 8400 k., na 558 str. 8415 k., na 559 str. 8430 k., na 560 str. 8445 k., na 561 str. 8460 k., na 562 str. 8475 k., na 563 str. 8490 k., na 564 str. 8505 k., na 565 str. 8520 k., na 566 str. 8535 k., na 567 str. 8550 k., na 568 str. 8565 k., na 569 str. 8580 k., na 570 str. 8595 k., na 571 str. 8610 k., na 572 str. 8625 k., na 573 str. 8640 k., na 574 str. 8655 k., na 575 str. 8670 k., na 576 str. 8685 k., na 577 str. 8700 k., na 578 str. 8715 k., na 579 str. 8730 k., na 580 str. 8745 k., na 581 str. 8760 k., na 582 str. 8775 k., na 583 str. 8790 k., na 584 str. 8805 k., na 585 str. 8820 k., na 586 str. 8835 k., na 587 str. 8850 k., na 588 str. 8865 k., na 589 str. 8880 k., na 590 str. 8895 k., na 591 str. 8910 k., na 592 str. 8925 k., na 593 str. 8940 k., na 594 str. 8955 k., na 595 str. 8970 k., na 596 str. 8985 k., na 597 str. 9000 k., na 598 str. 9015 k., na 599 str. 9030 k., na 600 str. 9045 k., na 601 str. 9060 k., na 602 str. 9075 k., na 603 str. 9090 k., na 604 str. 9105 k., na 605 str. 9120 k., na 606 str. 9135 k., na 607 str. 9150 k., na 608 str. 9165 k., na 609 str. 9180 k., na 610 str. 9195 k., na 611 str. 9210 k., na 612 str. 9225 k., na 613 str. 9240 k., na 614 str. 9255 k., na 615 str. 9270 k., na 616 str. 9285 k., na 617 str. 9300 k., na 618 str. 9315 k., na 619 str. 9330 k., na 620 str. 9345 k., na 621 str. 9360 k., na 622 str. 9375 k., na 623 str. 9390 k., na 624 str. 9405 k., na 625 str. 9420 k., na 626 str. 9435 k., na 627 str. 9450 k., na 628 str. 9465 k., na 629 str. 9480 k., na 630 str. 9495 k., na 631 str. 9510 k., na 632 str. 9525 k., na 633 str. 9540 k., na 634 str. 9555 k., na 635 str. 9570 k., na 636 str. 9585 k., na 637 str. 9600 k., na 638 str. 9615 k., na 639 str. 9630 k., na 640 str. 9645 k., na 641 str. 9660 k., na 642 str. 9675 k., na 643 str. 9690 k., na 644 str. 9705 k., na 645 str. 9720 k., na 646 str. 9735 k., na 647 str. 9750 k., na 648 str. 9765 k., na 649 str. 9780 k., na 650 str. 9795 k., na 651 str. 9810 k., na 652 str. 9825 k., na 653 str. 9840 k., na 654 str. 9855 k., na 655 str. 9870 k., na 656 str. 9885 k., na 657 str. 9900 k., na 658 str. 9915 k., na 659 str. 9930 k., na 660 str. 9945 k., na 661 str. 9960 k., na 662 str. 9975 k., na 663 str. 9990 k., na 664 str. 10005 k., na 665 str. 10020 k., na 666 str. 10035 k., na 667 str. 10050 k., na 668 str. 10065 k., na 669 str. 10080 k., na 670 str. 10095 k., na 671 str. 10110 k., na 672 str. 10125 k., na 673 str. 10140 k., na 674 str. 10155 k., na 675 str. 10170 k., na 676 str. 10185 k., na 677 str. 10200 k., na 678 str. 10215 k., na 679 str. 10230 k., na 680 str. 10245 k., na 681 str. 10260 k., na 682 str. 10275 k., na 683 str. 10290 k., na 684 str. 10305 k., na 685 str. 10320 k., na 686 str. 10335 k., na 687 str. 10350 k., na 688 str. 10365 k., na 689 str. 10380 k., na 690 str. 10395 k., na 691 str. 10410 k., na 692 str. 10425 k., na 693 str. 10440 k., na 694 str. 10455 k., na 695 str. 10470 k., na 696 str. 10485 k., na 697 str. 10500 k., na 698 str. 10515 k., na 699 str. 10530 k., na 700 str. 10545 k., na 701 str. 10560 k., na 702 str. 10575 k., na 703 str. 10590 k., na 704 str. 10605 k., na 705 str. 10620 k., na 706 str. 10635 k., na 707 str. 10650 k., na 708 str. 10665 k., na 709 str. 10680 k., na 710 str. 10695 k., na 711 str. 10710 k., na 712 str. 10725 k., na 713 str. 10740 k., na 714 str. 10755 k., na 715 str. 10770 k., na 716 str. 10785 k., na 717 str. 10800 k., na 718 str. 10815 k., na 719 str. 10830 k., na 720 str. 10845 k., na 721 str. 10860 k., na 722 str. 10875 k., na 723 str. 10890 k., na 724 str. 10905 k., na 725 str. 10920 k., na 726 str. 10935 k., na 727 str. 10950 k., na 728 str. 10965 k., na 729 str. 10980 k., na 730 str. 10995 k., na 731 str. 11010 k., na 732 str. 11025 k., na 733 str. 11040 k., na 734 str. 11055 k., na 735 str. 11070 k., na 736 str. 11085 k., na 737 str. 11100 k., na 738 str. 11115 k., na 739 str. 11130 k., na 740 str. 11145 k., na 741 str. 11160 k., na 742 str. 11175 k., na 743 str. 11190 k., na 744 str. 11205 k., na 745 str. 11220 k., na 746 str. 11235 k., na 747 str. 11250 k., na 748 str. 11265 k., na 749 str. 11280 k., na 750 str. 11295 k., na 751 str. 11310 k., na 752 str. 11325 k., na 753 str. 11340 k., na 754 str. 11355 k., na 755 str. 11370 k., na 756 str. 11385 k., na 757 str. 11400 k., na 758 str. 11415 k., na 759 str. 11430 k., na 760 str. 11445 k., na 761 str. 11460 k., na 762 str. 11475 k., na 763 str. 11490 k., na 764 str. 11505 k., na 765 str. 11520 k., na 766 str. 11535 k., na 767 str. 11550 k., na 768 str. 11565 k., na 769 str. 11580 k., na 770 str. 11595 k., na 771 str. 11610 k., na 772 str. 11625 k., na 773 str. 11640 k., na 774 str. 11655 k., na 775 str. 11670 k., na 776 str. 11685 k., na 777 str. 11700 k., na 778 str. 11715 k., na 779 str. 11730 k., na 780 str. 11745 k., na 781 str. 11760 k., na 782 str. 11775 k., na 783 str. 11790 k., na 784 str. 11805 k., na 785 str. 11820 k., na 786 str. 11835 k., na 787 str. 11850 k., na 788 str. 11865 k., na 789 str. 11880 k., na 790 str. 11895 k., na 791 str. 11910 k., na 792 str. 11925 k., na 793 str. 11940 k., na 794 str. 11955 k., na 795 str. 11970 k., na 796 str. 11985 k., na 797 str. 12000 k., na 798 str. 12015 k., na 799 str. 12030 k., na 800 str. 12045 k., na 801 str. 12060 k., na 802 str. 12075 k., na 803 str. 12090 k., na 804 str. 12105 k., na 805 str. 12120 k., na 806 str. 12135 k., na 807 str. 12150 k., na 808 str. 12165 k., na 809 str. 12180 k., na 810 str. 12195 k., na 811 str. 12210 k., na 812 str. 12225 k., na 813 str. 12240 k., na 814 str. 12255 k., na 815 str. 12270 k., na 816 str. 12285 k., na 817 str. 12300 k., na 818 str. 12315 k., na 819 str. 12330 k., na 820 str. 12345 k., na 821 str. 12360 k., na 822 str. 12375 k., na 823 str. 12390 k., na 824 str. 12405 k., na 825 str. 12420 k., na 826 str. 12435 k., na 827 str. 12450 k., na 828 str. 12465 k., na 829 str. 12480 k., na 830 str. 12495 k., na 831 str. 12510 k., na 832 str. 12525 k., na 833 str. 12540 k., na 834 str. 12555 k., na 835 str. 12570 k., na 836 str. 12585 k., na 837 str. 12600 k., na 838 str. 12615 k., na 839 str. 12630 k., na 840 str. 12645 k., na 841 str. 12660 k., na 842 str. 12675 k., na 843 str. 12690 k., na 844 str. 12705 k., na 845 str. 12720 k., na 846 str. 12735 k., na 847 str. 12750 k., na 848 str. 12765 k., na 849 str. 12780 k., na 850 str. 12795 k., na 851 str. 12810 k., na 852 str. 12825 k., na 853 str. 12840 k., na 854 str. 12855 k., na 855 str. 12870 k., na 856 str. 12885 k., na 857 str. 12900 k., na 858 str. 12915 k., na 859 str. 12930 k., na 860 str. 12945 k., na 861 str. 1

ustęp redakcji pierwotnej, wyraźnie stanowiący, że „Rada nie ma być jedynie instytucją wyborczą, ale rozciągnie swoją działalność w ogólności na obronę interesów narodowych“. Uważano za stosowne powiedzieć to w sposób bardziej ogólnikowy, na samym początku, by już w dalszych ustępach regulaminu rzeczy nie poruszać, ograniczwszy się do szczegółowego zakreszenia jednej tylko gałęzi działalności Rady, mianowicie do udziału jej w akcji wyborczej. Zrozumiałe to i konieczne ze względu, że nowa ustawa wyborcza austriacka i wprowadzone przez nią głosowanie powszechne, zmieniają w nader znacznym stopniu warunki, w których powstanie nowe przedstawicielstwo parlamentarne Galicji.

Zadaniem przeto naczelnem Rady narodowej jest przeprowadzenie jaknajwiększej liczby posłów polskich bez względu na stronnictwa i na poglądy polityczne. Rada popierać ma jedynie kandydatów, którzy uznają z góry zasadę solidarności Koła polskiego i zobowiążą się do wytrwania w jego szeregach w ciągu całego czasu piastowania przez nich mandatu poselskiego. W zasadzie Rada wpływa na wybory o tyle, o ile zachodzi niebezpieczeństwo kandydatury antynarodowej lub nieuznającej solidarności Koła parlamentarnego polskiego.

W razie wszakże niezgody pomiędzy komitetami miejscowymi jednego okręgu w sprawie oznaczenia kandydata i bezskuteczności usiłowań dojścia do porozumienia, Rada sama mianuje kandydata w obecności dwóch trzecich swoich członków i większością dwóch trzecich ich gło-

sów. Rada ma także prawo zalecić komitetom wyborczym miejscowym kandydata, którego wybór uważa za pożądany dla skutecznej obrony interesów kraju.

Rada narodowa powstała w pierwotnym swym składzie z przedstawicieli trzech stronnictw sejmowych: prawicy, lewicy i grupy ludowej. Weszli do niej z prawicy: posłowie dr. Leo (Koło krakowskie), dr. Kozłowski (klub autonomistów), dr. Skalkowski (klub rolniczy), oraz ich zastępcy pp. Milewski i Vivien; z lewicy: dr. Głabiński, Loewenstein i Michalski, i jako zastępcy posłowie J. Pawlikowski i Ciuchciński; z sejmowej grupy ludowej pp. Rostworowski, ks. Pastor i Skolyszewski, oraz dwaj zastępcy: ks. Stojałowski i p. Kramarczyk. Prezesem został obrany przez całe Koło sejmowe p. Tadeusz Ciński.

W dalszym ciągu Rada dobierze sobie nowych dwunastu członków, obranych przez delegatów miejscowych komitetów wyborczych, które powstaną z wyboru, dokonanego przez zgromadzenia wyborców, powiatowe i miejskie, zwołane przez mężów zaufania. Ukonstytuowana w ten sposób Rada narodowa obierze ostatecznie swoje przydzium i powoła do swego grona jeszcze dwunastu dalszych członków, przestrzegając zasady równego przedstawicielstwa stronnictw. Dla ułatwienia czynności bieżących, lub, w nagłych wypadkach, wszystkich Rada obierze z pośród siebie komisję wykonawczą. Regulamin zastrzega, że działalność Rady ograniczać się winna obszarcowo tylko do tych okręgów wyborczych, w których istnieje nie-

bezpieczeństwo wyboru kandydata antynarodowego. Pozatem stronnictwa mają ręce wolne i swobodę agitacji nieskrępowaną.

Niema powodu rozwodzić się długo nad doniosłością powstania Rady narodowej. Złożona z wybitnych przedstawicieli trzech wielkich stronnictw politycznych, posiadająca znaczne środki pieniężne i możność wywierania głębszego wpływu na ludność, instytucja ta przyczyni się niewątpliwie do zażegnania, choćby częściowego tylko, niebezpieczeństw, zagrażających żywiolowi polskiemu w Galicji, i do agitacji skutecznej na rzecz kandydatów narodowych.

Wytrawność i rozwaga, których posłowie polscy złożyli tyle dowodów zarówno w Sejmie galicyjskim, jak w parlamencie wiedeńskim, pozwala tuszyć, że walka nie przekroczy pewnych granic, poza któremi ludzie bezstronni mogliby upatrywać zamiar upośledzenia żywiolu ruskiego lub wyrządzenia mu krzywdy. Ze skarg ze strony ruskiej nie zaoraknie, na to żadnej niema rady, ponieważ ludność ruska nie zdoła dotąd zróżniczkować się społecznie w wystarczającej mierze, by do targu narodowościowego z polakami nie mieszał się pierwiastek rozkładowy niechęci klasowych, rozwielmożniający się coraz bardziej skutkiem agitacji socjalistycznej. Liczy się z tem trzeba i działać w warunkach niesłychanie trudnych, zwłaszcza z chwilą wprowadzenia w życie głosowania powszechnego.

H.

CHOINKA REWOLUCJONISTY

BAŚŃ WIGILIJNA

Nie ujęto go, choć nie uciekał wcale. Nie przypomina sobie dokładnie, w jaki sposób uniknął więzienia i tego czegoś strasznego i ohydnego, co go niechybnie czekało, a może czeka dziś jeszcze przyczajone w pobliżu, by nagle ująć w swe kleszcze, zmiażdżyć na nicosi i zwłoki sponiewierane zakopać w śniegu i ściętej przez mrozy ziemi... Jest sam, bezdomny, bezimienny, kryjący się pod zmyślonym nazwiskiem i fałszywym pasportem. Rzadko widuje kogoś z tych, którzy go dokonali czy nie posłali... Mówią mu o odwadze, o męskości, o zasługach, ale brzmi to wszystko tak odmiennie, tak inaczej od wyrazów (tych samych zresztą wyrazów), które słyszał przed «czynem»...

Pamięta to dobrze. Pamięta, jak należą do organizacji, pragnął po-

znania jej kierowników, jak przykro, jak boleśnie mu było, że go trzymano na uboczu, że nie ufano mu i jakby poddawano szeregowi doświadczonemu, gdy z takim zapalem przystąpił do sprawy, gdy tak wierzył gorąco, tak pożywał jaknajprędzej stać się użytecznym, należeć do zastępu sprawców bezpośrednich doniosłego jakiegoś dzieła.

Przyszła wreszcie ta chwila upragniona. Pamięta naradę wieczorną, na którą został wezwany, odwiedziny ranne nazajutrz towarzysza, którego mu dobrano, dwie bomby, układane ostrożnie na poduszce pod łóżkiem, oględziny rewolweru, wkładanie naboju...

Potem przechadzki długie, codzienne, wyczekiwania bezowocne. Raz powóz dostojnika przemknął tuż przed nim, ale w powozie były małe dzieci... i nie odważył się, nie mógł cisnąć morderczego narzędzia. Wywiał sobie potem tę «słabość», bo cóż znaczy życie jednej czy dwóch istot ludzkich wobec «wielkiego celu», dla którego postanowiono dokonać zamachu.

Pamięta aż do najmniejszych szczegółów poranek jasny, jesienny, ulicę

pusztą, po obu jej stronach dwa szeregi drzew napoly ogolonych z liści. Pamięta znak umówiony stojącego u wylotu ulicy poprzecznej towarzysza, drzewo, o które się oparł, stare rozłożyste drzewo o pniu pękniętym, spojenym obręczą żelazną, zbliżającą się powóz, rozmach ręki własnej, huk przeraźliwy, jakiś krzyk meludzi z czyjejs wydartymi piersi... Pamięta, jak stał skamieniały, patrząc na podrygi konwulsyjne zranionych koni, na dziwne, komiczne nawet, podskoki ocalałego cudem woźnicy, szukającego spadłej z głowy czapki, poszarpane zwłoki dostojnika... i jeszcze jedno małe pokrwawione zwłoki dziecka, przypadkowo i niewidzialnie dla ukrytego za drzewem przechodzącego ulicę.

Pamięta, jak gdyby jego głowa była doskonałą kamerą fotograficzną, aż do najdrobniejszych szczegółów rysy przerażającego obrazu.

Stał bezwładny. Dokonanie czynu wyczerpało jego siły. Tymczasem wsząd zbiegali się ludzie, za nimi podążali stójkowi, nadbiegł patrol żołnierzy zdyszanych, rozglądając się do-

REGULAMIN RADY NARODOWEJ

§ 1. Celem obrony interesów narodowych, powstaje za inicjatywą Koła sejmowego Rada narodowa z siedzibą we Lwowie, a to według postanowień §§ 3 i 9 niniejszego regulaminu.

W miarę potrzeby posiedzenia Rady odbywać się mogą i poza Lwowem.

§ 2. Przy wyborach do Rady państwa i Sejmu krajowego jest zadaniem Rady narodowej przeprowadzenie jaknajwiększej liczby posłów, do obozu narodowego należących, bez względu na różnicę w ich zapatrywaniach politycznych. Przy wyborach do Rady państwa Rada narodowa popierać będzie tylko tych kandydatów, którzy uznają potrzebę solidarności Koła polskiego, zobowiązują się wstąpić do Koła i wyrwać w niem solidarnie przez cały czas piastowania mandatu posejskiego.

Rada narodowa wpływa z reguły (§§ 11 i 15) na wybory tylko o tyle, o ile zagraża wybór kandydata antynarodowego, lub kandydata, nie uznającego solidarności Koła polskiego. (§ 2, al. 1).

§ 3. Zawiązek Rady narodowej powstaje w ten sposób, że trzy grupy dzisiejszych stronnictw sejmowych, uznających solidarność Koła polskiego (§ 2), a mianowicie stronnictwa a) prawicy, b) lewicy, c) sejmowa grupa ludowa, dezygnują po trzech członków i po dwóch zastępców z każdego stronnictwa, a Koło sejmowe wybór powyższy zatwierdza.

Koło sejmowe wybiera nadto jednego członka Rady narodowej z pośród osób, nie należących do żadnej z grup wymienionych.

Członkowie i ich zastępcy w Radzie narodowej nie muszą być posłami. Zatwierdzeni przez Koło sejmowe członkowie Rady ukonstytuują się, wybierając ze swego grona tymczasowo prezydium.

§ 4. W miejsce członków, występujących z Rady narodowej, lub stale powstrzymujących się od udziału w jej pracach, powoła prezes Rady jednego z zastępców z tego samego stronnictwa, z którego ustępujący był dezygnowany.

§ 5. Tymczasowo ukonstytuowany zawiązek Rady narodowej zamianuje mężów zaufania ze stronnictw w powiecie lub mieście istniejących, a w Radzie narodowej skonfederowanych.

Mężowie zaufania zwołują w sposób, jaki za stosowny uznają, zgromadzenia wyborców, które wybiorą miejscowo (powiatowe, miejskie) komitety wyborcze, jakoteż delegata na ogólny zjazd, przewidziany w § 8. W miastach, tworzących osobno okręgi wyborcze, wybiera delegata na zjazd zebranie Rady miejskiej.

Sposób tworzenia komitetów miejscowych i liczbę ich członków, z przestrzeganiem zasady równomiernego zastępstwa stronnictw skonfederowanych, oznacza osobna instrukcja, przez Radę narodową wydana.

§ 6. Miejscowe komitety po swoim ukonstytuowaniu utworzą komisję wykonawczą ze swojego grona, dla załatwiania czynności bieżących, a względnie wykonywania uchwał Rady narodowej. Obowiązuje tu również zasada równomiernego zastępstwa stronnictw. Liczbę członków tych komisji oznaczy instrukcja Rady narodowej.

§ 7. Zadaniem miejscowych komitetów będzie dążenie przy wyborach do tego samego celu, którego osiągnięcie, w myśl § 2, jest zadaniem Rady narodowej.

§ 8. Tymczasowy prezes Rady narodowej zwoła do Lwowa zjazd delegatów, wybranych w tym celu przez komitety miejscowe (§ 5) według postanowień Instrukcji.

Na zjeździe delegatów, w którym biorą również udział wybrani poprzednio (§ 3) członkowie Rady narodowej, przewodniczy tymczasowy prezes Rady.

§ 9. Zjazd delegatów wybiera 12 nowych członków Rady narodowej. Wzmocniona w ten sposób Rada konstytuuje się definitywnie, wybierając prezesa, jego zastępców i dwóch sekretarzy, bacząc, aby każde ze stronnictw skonfederowanych miało swojego zastępcę w prezydium, pozem dobiera ze swojej strony w drodze kooptacji jeszcze 12 członków.

Tak przy wyborze członków, dokonany przez zjazd delegatów, jak i przy kooptacji członków przez wzmocnioną Radę, obowiązuje, o ile możności, zasada równomiernego zastępstwa stronnictw.

Od chwili dokonania kooptacji może działać tylko pełna Rada narodowa.

§ 10. Rada narodowa wybiera na podstawie zasady równomierności z grona swego komisję wykonawczą, której liczbę członków sama oznacza, oraz może tworzyć dla poszczególnych spraw i okręgów osobne sekcje.

Komisja wykonawcza załatwia czynności bieżące, a w nagłych wypadkach, sprawy do pełnej Rady należące, o czym zdaje sprawę na najbliższem posiedzeniu Rady.

Do zakresu działania komisji wykonawczej należy także stałe kierownictwo powiatową organizacją polską, wytworzoną dla obrony interesów narodowych. Komitet winna zachować ciągły kontakt z powiatami zorganizowanymi i podtrzymywać ich działalność.

§ 11. Rada narodowa, jej komisja wykonawcza, komitety miejscowe i ich komisje wykonawcze urzędują przez całą kadencję sejmową, a nawet i poza tem, aż do chwili utworzenia nowych organów, gdyby przed zamknięciem lub rozwiązaniem Sejmu nie zdołano postąpić po myśli § 3.

§ 12. Rada narodowa może wchodzić w układy z innymi organizacjami wyborczymi w kraju i niejącem.

§ 13. Członkowie Rady narodowej nie mogą

poza jej obrębem należeć do żadnej organizacji wyborczej, która miałaby na celu popieranie kandydatury antynarodowej. Powstawanie wszakże i funkcjonowanie, czy to ogólnych, czy miejscowych organizacji wyborczych stronnictw skonfederowanych, jest dopuszczalne.

§ 14. Kandydatury poselskie stawiają z reguły komitety miejscowe na zjazdach okręgowych. Jeśli komitety okręgu wyborczego zgoda się na jednego kandydata narodowego, Rada narodowa nie może mu odmówić swego zatwierdzenia.

W razie zachodzącej różnicy zdań między komitetami miejscowymi, Rada narodowa dołoży starań, aby doprowadzić do porozumienia.

(Gdyby te starania nie odniosły skutku, Rada narodowa oznaczy kandydata. Uchwała odnośna Rady narodowej co do okręgów, w których nie zachodzi niebezpieczeństwo kandydatury antynarodowej lub nieuznającej solidarności Koła polskiego, zapasć może jedynie większością dwóch trzecich i to przy obecności dwóch trzecich członków Rady narodowej.

§ 15. Radzie narodowej przysługuje prawo, po porozumieniu się z zarządami stronnictw skonfederowanych, zalecić komitetom miejscowym, względnie zjazdom okręgowym, kandydatury tych osób, których wybór jest pożądany do skutecznej obrony interesów kraju. Uchwała taka zapadnie na plenarnem posiedzeniu Rady, przyczem baczyć należy także na równomierne uwzględnienie stronnictw skonfederowanych.

§ 16. Komitety miejscowe powiatów i miast, tworzących jeden okręg wyborczy, porozumiewają się między sobą celem ustalenia kandydatów danego okręgu. Postępowanie przytem oznacza instrukcja wydana przez Radę narodową.

§ 17. Ważnie powzięte zatwierdzenie kandydatury przez Radę narodową pociąga za sobą obowiązek dla wszystkich stronnictw skonfederowanych łącznego i możliwie najenergiczniejszego popierania jej we wskazanym okręgu.

§ 18. Przy wyborach do Sejmu ingerencja Rady narodowej ogranicza się tylko do tych okręgów, w których zagraża wybór kandydata antynarodowego. Gdzie niema tego niebezpieczeństwa, stronnictwa narodowe mają za pełną swobodę stawiania i popierania swych kandydatów.

Działanie Rady narodowej w okręgach zagrożonych jest analogiczne, jak przy wyborach do Rady Państwa.

§ 19. Na pokrycie kosztów utrzymania biura Rady narodowej i agitacji wyborczej — rozpisane zostaną składki.

Sposób zbierania składek oznacza instrukcja przez Radę wydana.

koła. Uwagę ich zwrócił towarzyszy sprawy zamachu, uciekający z miejsca zbrodni. Już dopędzali go, gdy rzucił poza siebie bombę tak nieczcnie, że sam, zraniony, upadł i został ujęty...

Bez myśli wyraźnej, z przytępioną wrażliwością, patrzył morderca na zbiegowisko, na trupy, na powóz połamany. Odtrącono go wraz z ciżbą, otaczając miejsce zamachu kordonem wojskowym. Nie pamiętał już, jak to stało się wszystko, jak się znalazł wśród tłumy, jak odszedł, jak ujrzał się na dworcu kolejowym i odjechał daleko, do stolicy, by tułać się pod obcym nazwiskiem po norach i jaskiniach druzgordnych przytułków meblowanych, niby poszukiwać posady, kłamać coś przed ludźmi nieznanymi, i spostrzedz z przerażeniem, że odbiega go wiara dawna, że hasła, które jeszcze przed kilku tygodniami grały mu jak pobudka, do bohaterskich zowiąca dzieł i poświęceń, dziś brzmią obco i bezdźwięcznie, jak wycie wiatru wśród gruzów i pustki...

Dowiedział się, że zamiast stracone-

go dostojnika przybył już drugi, że zamach udany żadnej nie wywołał zmiany, że wszystko w owym mieście idzie po dawnemu, że nad wstrząsającym wypadkiem świat przeszedł do porządku dziennego i że jedynym echem huków morderczych była gdzieś pod miastem salwa karabinowa, pod którą zawisł na sznurach, którymi przywiązano go do słupa, ujęty towarzyszy wyprawy morderczej...

Jak pusto, jak marnie, jak bezmyślnie dokoła. Kraj cały jest, jak ten pokój, szary, niechlujny o brudnych wyblakłych meblach, zaczałzonym pulapie, wydeptanej podłodze, mętnych szybach w oknach, przez które widać mury brudne, zacieśniające jakby uściskiem kajdan trochę powietrza, przesiąkniętego ciężkimi oparami, zaledwo wystarczającego na to, by żyć i oddychać...

Pograżał się w zadumie beznadziejny, wyczerpany, w zadumie nieokreślonej — a boleśnie wżerającej się w duszę, wydzierającej jedno po drugim srebrzyste pióra jej skrzydeł...

Zapadła noc wigilijna. Ostoniła opo-

na mroku izbę nędzną, musnęła swym powiewem pochyloną głowę tułacza. Ocknął się z zadumy, zbliżył do okna, przytulił do szyby czoło gorejące... W oknie z przeciwka błysło światło, ko, za niem drugie, rzecie, dziesiąte... Zajaśniała blaskami choinka i mieniła się od nich u jej szczytu gwiazda złocista. W mętnem szkle szyby promienie załamywały się w tęczę rozproszone, i widać było, jak dokoła choinki poruszały się mgliste postacie dziecięce, świetlane, promienne, jak ta gwiazdka drżąca u góry...

Długo stał u szyby, nie odrywając oczu od widowiska. Gaśły świeczki choinki, i ledwo kilka ich jeszcze płonęło, gdy osunął się na łóżko, oparł się o wezgiłowie, ścigając jeszcze wzrokiem blade nici promieni, płynące z przeciwległego okna do jego smutnej izdebki...

Skrzypnęły drzwi... W progu stało dziecko. Poznał je, choć raz tylko widział w życiu, raz jeden, gdy leżało umarłe w kałuży krwi na bruku ulicznym po tym wybuchu, takie małe, złotowłose, z rozwartymi błękit-

DZISIEJSZE ZADANIA KATOLICYZMU W POLSCE

Ankieta „Przeglądu Powszechnego”. Kraków, 1906.

W chwili dziejowej, przelomowej, jaką jest chwila obecna dla naszej ojczyzny, trudno o książkę większej doniosłości, jak ta, z której zdaje sprawozdanie niniejsze, bo chociaż tytuł jej wskazuje, iż chodzi o kwestje religijne, treścią jednak sięga znacznie szerzej — obejmuje całość życia społeczno-narodowego, przedstawiając przegląd krytyczny własnych sił naszych i działalności dotychczasowej, a zarazem zakreślając szereg potrzeb i czynów na najbliższą i na dalszą przyszłość.

Na książkę tę złożyło się 84 osoby (18 duchownych i 66 świeckich) — pokaźne grono najwybitniejszych naszych myślicieli, pisarzy i działaczy społecznych. Rzeczą jest trudną ująć w pewną całość treść tych 84 artykułów, dotyczących najrozmaitszych stron życia jednostek, klas i całego narodu, postaram się jednak pochwycić kilka kwestyj kardynalnych, około których obraca się myśl autorów.

Zorganizowanie, zrzeszenie się inteligencji świeckiej, stojącej na gruncie katolickim, jest rzeczą niezbędną i wielkiej wagi, katolicyzm bowiem nie jest własnością duchowieństwa tylko, lecz wszystkich wiernych, wszyscy więc mają obowiązek współdziałania na korzyść wiary swojej, na chwałę idei Chrystusowej. A obowiązek ten jest tem większy, im bardziej duch pogański, duch materjalizmu, poczyna przenikać życie zarówno jednostek, jak i całego społeczeństwa. A że tak jest u nas, niestety, pod tym względem niema się co ludzi. Dechrystjanizowanie się daje się dostrzegać wszędzie: w polityce, w stosunkach społecznych, w instytucjach pedagogicznych i filantropijnych, w stosunkach towarzyskich

i familijnych, w sztuce, w literaturze. Brak nam zasad silnych, brak przekonań szersze katolickich, chociaż jesteśmy narodem katolickim, potrzeba przeto najpilniejszą inteligencji katolickiej, która taką jeszcze pozostała, połączyć się dla wspólnej akcji, dla wspólnej pracy nad sobą i rodakami, pod sztandarem krzyża, nie dlatego, aby ten sztandar istniał tylko od święta, od parady, ale by jaśniał w życiu, w czynach naszych. Dziś, gdy z jednej strony widmo strasznej walki klasowej zagląda nam w oczy, gdy z drugiej, hasła materjalizmu, używania grozą z gubą idealom etycznym, czas jest największy, aby ludzie, co Boga i ojczyznę mają w sercu, wzięli się za ręce do wspólnej pracy, z wiarą żywą, z ufnością w lepszą przyszłość, z miłością wielką dla współbraci.

Sprawa socjalna. Tu kościół, czyli katolicy, mają ogromne pole do działania, a to dlatego, że kwestja socjalna tylko w imię zasad nauki Chrystusowej, nauki kościoła da się rozwiązać, socjalizm bowiem powstał na gruncie walki dwóch obozów: posiadaczy i robotników. Pierwsi walczą w imię obrony porządku społecznego, rozwoju ekonomicznego, kultury, drudzy w imię równości, w imię praw człowieka do materjalnego i moralnego życia, do praw politycznych i społecznych. Ale z drugiej strony — pierwszymi powoduje nieraz egoizm, chciwość, żądza panowania; drugimi zaś nienawiść, chęć gwałtu i zburzenia całego ładu w ustroju społecznym. Kościół, stojący na gruncie niewzruszonych zasad Chrystusowych, a przede wszystkim zasady sprawiedliwości i miłości, może obu stronom wskazać, co jest słusne lub niesłusne, wystąpić w roli pojednawcy i wpłynąć na sprawiedliwe unormowanie stosunków, zgodnie z prawem Bożem. Obowiązkiem tedy zrzeszonych i pojedynczych katolików jest wyjaśniać zamęt pojęć, jaki dziś w wielu

umysłach zapanował, prostować te pojęcia, wykazując, iż tylko rozbudzenie ducha Chrystusowego, powrót do wiecznych zasad Chrystusowych, może się przyczynić do rozwiązania wszelkich kwestyj społecznych. Najobszerniej i najkonkretniej przedstawiają tę rzecz: ks. arcybiskup Teodorowicz i dr. Teodor Rzymiski. Akcja powinna się opierać na zasadzie ścisłego podziału pracy, na wzór organizacji niemieckich, mających ściśle określone zadania i nie wychodzących poza ich ramy, wówczas bowiem tylko będzie intensywną, rzutką, zdolną do osiągnięcia najlepszych rezultatów. Centralizacja w jednym związku różnorodnych celów, zbytnia obfitość programu, jak wskazuje smutny przykład t. zw. *opera dei Congressi* we Włoszech, jest rzeczą szkodliwą; nie przeszkadza to jednak wcale, aby wszystkie kraje, we związki, mające mniej więcej to samo zadanie, łączyły się w jeden związek, zachowując wszakże swą samodzielną i ustrój autonomiczny. Duszą organizacji jest idea-program, otóż powinien ten być żywotny, od powiadającej prądowi potrzeb, a przeto pozytywny, wzywający do pracy realnej, nie zaś negatywny, oparty na walce przeciw demokracji socjalnej; akcja bowiem katolicka winna być przede wszystkim, zawsze i wszędzie kulturalną w najlepszym słowa tego znaczeniu.

Przedmiotem akcji socjalnej są wszelkie możliwe potrzeby społeczne. W zakres jej wchodzi: kwestje agrarna, robotnicza, rzemieślnicza z odpowiednimi związkami i kółkami zawodowymi, kwestje ubezpieczeń, kas pożyczkowych i oszczędnościowych, drobnego handlu, zdrowych mieszkań, walka przeciw niemoralności i alkoholizmowi, wreszcie kwestje szkolne i naukowe. Co się tyczy udziału i wpływu duchowieństwa w organizacjach socjalnych katolickich, to aczkolwiek jest jedną

nemi oczyma i zastygłym na ustach uśmiechem. Promień padał teraz wprost na nie. Miało te same włosy, oczy, uśmiech, tę samą skrwawioną sukienkę...

— Czy można? — zapytało. — Smutno mi w trumnie, zimno tak i czarno. A dziś przecież noc Bożego Narodzenia, święto dzieci, gwiazdka... Przychodzę, byś mi sprawił choinkę, taką jasną, dużą, z gwiazdą na górze, z białym aniołkiem...

Przetarł oczy. Dziecko uczyniło kilka kroków. Nie mówiło już nic, ale w spojrzeniu oczów błękitnych była taka prośba, że nie wahał się już ani chwili. Ujął dziecinę w ramiona, posadził na skrzywionym fotelu, narzucił na siebie płaszcz i wyszedł.

W sklepach płorły jeszcze ognie. Kupił choinkę i świeczki, nie zapomniał o gwiazdce, o aniołku, i co temu powrócił do siebie, niepomału zadziwiony strożem, który nie mógł zrozumieć, na co temu ponuremu samotnikowi przydać się mogą gwiazdkowe zakupy.

Dziecko powitało go uśmiechem. Z zaciekawieniem przyglądało się przy-

gotowaniom, a gdy zajęty ustawianiem drzewka, przytwierdzaniem lichtarzy i świeczek, odwracał się, by spojrzeć na nie, kiwało główką, uśmiechało się, ale nie mówiło nic...

Zapłonęła wreszcie choinka dzieśiatkami świateł, zajaśniała złota gwiazda, zawisł przy niej z rozwianymi skrzydłami anioł biały. Wówczas dziecko wstało, zbliżyło się do swego mordercy i ujęło jego rękę, tę samą, z której padł był pocisk...

Stali tak obok siebie w noc wigilijną, a wkoło nich, wśród ciszy dziwnej szły fale jakieś zgrzytów wściekłych, hasań nienawiści i zbrodni, szły lamenty i jęki ludzkie, i szaleństwa, i rozpacz, i kładły się u ich stóp i odbiegały, jak fale, odpływające od skał nadbrzeżnych. A ponad tymi kłębiącymi się, jak szarpane od wichrów obłoki, głosami nieszczęścia i potępienia, gdzieś w górze rozległ się śpiew cichy, ledwo dosłyszalny:

— Pokój ludziom dobrej woli...

I płacz jakiś duszy całej, płacz nad sobą, nad przelaną krwią ludzką, nad gniewem i nad zemstami, wstrząsnął

istotą bezdomnego mordercy. Przez długi gorzki spojrzal na dziecko...

Nie było to już owo dziecko zamordowane, ale ktoś inny, choć równie mały, w białej, zgrzebnej koszulce, ubożuchny, bosy. W spojrzeniu jego płonęła dobroć nadziemską, a promienie słoneczne wieńczyły mu czolo...

I zaledwo mógł wybełkotać tulaczy morderca:

— Ty!... Ty zstąpiłeś ku mnie, Synu Boży!...

Dziecięcia niebieskiego już nie było... Usłyszał tylko nad sobą szept kojący, cichy:

— Zaprawdę mówię tobie: dziś z mną będziesz w raju...

Nazajutrz znaleziono lokatora leżącego bezwładnie i śpiwającego w marnym: «Pokój ludziom dobrej woli!» Odwieziono go do szpitala. Umarł nie poznany w dzień Bożego Narodzenia.

Wojciech Olbór

drugie pożądanem, wszakże organizacje te winny mieć niezależność od hierarchji kościelnej, zbytnie bowiem zaangażowanie hierarchji tamuje nieraz swobodę ruchów, wywołuje zarzuty klerykalizmu, a w razie nieudania się akcji, ściągają zarzuty na władzę kościelną, ewentualnie na sam kościół. Również, chociaż każda organizacja ma na celu dobro ogólne, t. j. narodu, nie idzie jednak za tem, aby zadania narodowe były wciągane do programu wszelkich organizacyj społecznych, czy gospodarczych, sprzeciwia się to bowiem zasadzie podziału pracy, oraz grozi zaniechaniem głównego celu organizacji. Nakoniec, aby akcja socjalna przyniosła rzetelny pożytek, u steru winni stawać ludzie teoretycznie i praktycznie z organizacją obeznani, ludzie zdolni, z inicjatywą, energją i wytrwałością, ludzie nie szukający siebie, lecz, owszem, z zaparciem się siebie, szukający dobra klas pracujących.

Akcja religijno-moralna. Ankieta naogół stwierdza smutny stan religijności w Polsce — nie licząc bowiem ludzi wrogo przeciw wierze i kościołowi usposobionych, ileż to w szeregach tych, co się katolikami być mienia, spotykamy z jednej strony indyferentyzmu, a z drugiej ileż formalizmu, pozbawionego całkiem ducha. Zachowujemy jeszcze niektóre przepisy religijne, ale tym czynom brak najczęściej duszy, życia; nazywamy się jeszcze chrześcijanami, katolikami, ale otwarcie to głosić jakbyśmy się wstydzili, a życie nasze jakże często jest takim, iż o chrześcijaństwo, o katolicyzm niktby nas nie posądził. Wobec tego akcja katolicka religijna powinna być skierowaną w dwóch kierunkach: w kierunku oświecenia religijnego i w kierunku podniesienia strony moralnej, etycznej. Co do pierwszego, tandecie bezkrytycznej, pseudo-naukowej, przemieszanej z zagranicą, przeciwstawić winniśmy wydawnictwa naukowe, apologetyczne, któreby mogły burzyć przesady i uprzedzenia panujące wśród naszej inteligencji przeciw religji, a zarazem naukę wiary w jej właściwym świetle i blasku przedstawiać. Opinia katolicka powinna z odwagą cywilną przeciw rozpasanej beletrystyce, jak również przeciw podkasanej muzyce występować.

W sprawie etyki życiowej winniśmy całym siłami dążyć do tego, aby katolicy nie byli nimi tylko z imienia i z zachowania pewnych przepisów religji, ale by się stali wykonawcami zasad Chrystusowych w życiu zarówno familijnem, jako też i publicznem, społecznem. Należy jaknajgłośniej wołać, aby ludzie zajrzeli do głębi swej duszy, aby zbadali, ile tam jeszcze pozostało ducha prawdziwie Chrystusowego i jako czynami swymi stwierdzają wiarę, którą wyznają. Czy rozumieją, że cnota—to najważniejszy czynnik rozwoju i postępu, że bez poświęcenia, bez poczucia obowiązków, bez miłości—nie masz chrześcijanina, nie masz katolika.

Duchowieństwo w sprawie powyższej, w sprawie odnowienia wszystkiego w Chrystusie, powinno wielką rolę

odegrać, ankieta też przez usta wielu autorów wzywa do wyłączenia sił w kierunku wychowania duchowieństwa, aby odpowiadało swemu powołaniu, aby stało na wyżynie postępu. Potrzebną jest reforma wykształcenia kleru — reforma seminarjów i Akademji duchownej petersburskiej, niezbędnem jest wprowadzenie wykładów socjologii, nauk społecznych i przyrodniczych, koniecznem przywrócenie Akademji, lub raczej utworzenie, fakultetu teologicznego w Warszawie. Duchowieństwo nasze naogół, pomimo ciężkich warunków, spełnia gorliwie swe zadanie kapłańskie, obywatelskie i społeczne; jest do życzenia, aby przy nauczaniu ludu uderzało więcej na treść głęboką nauki Chrystusowej, aby w imię zasady: *Christiani non nascuntur sed fiunt* — urabiało prawdziwych chrześcijan. W akcji społecznej, zdaniem prof. Zdzichowskiego, winno duchowieństwo unikać klerykalizmu utożsamiania interesów kościoła z interesami osobistymi hierarchji, rozciągania samowładnych rządów nad wszystkimi dziedzinami życia. Przestrożę tą uważam za mało uzasadnioną, o ile jest skierowana pod adresem naszego duchowieństwa, w którym nie widzę tendencji do klerykalizmu; na miast słuszną może jest uwaga prof. Zdzichowskiego, iż duchowieństwo winno łączyć autorytet z miłościwym rozumieniem ducha ludzkiego na tych różnorodnych drogach, po których podąża w wieczystej i zoni za prawdą, w ten bowiem sposób pociągnąć może inteligencję ku kościołowi.

Sprawa wychowania młodzieży to obok kwestji socjalnej, najbardziej paląca sprawa, jaka bowiem młodzież, taka przyszłość narodu. Wychowanie przeto młodzieży winno być podstawą, gwiazdą przewodnią akcji katolickiej, chodzi tu o ratowanie przyszłych pokoleń od spoganienia i bezwyznaniowości. A że dziś z tem wychowaniem jest źle, bardzo źle — nikt nie przeczy, owszem, wszyscy to stwierdzają. Przyczyn po temu było wiele, przede wszystkim w państwie rosyjskiem wpływała ujemnie, deprawując sama szkoła, z całym jej aparatem biurokratyczno - policyjno - przesładowczym, następnie wiele zaważył na szali wpływ rodziny, nieraz niereligijnej, gorszącej swem postępowaniem, albo też powierchownie tylko religijnej, wychowującej dzieci dla świata i używania, a nie wskazującej, że celem życia jest praca dla dobra ogólnego. Zawinił pod tym względem i system wykładu religji w szkołach i nietrafny nieraz dobór katechetów, nie posiadających zdolności pedagogicznych, zawiniły też wiele niemoralne, bezwyznaniowe towarzystwo, niemoralna literatura, akcja socjalistyczna.

Ogromna siła wychowawcza tkwi w pierwiastku religijnym, na ten więc pierwiastek i władza duchowna i szkolna, i rodzice winni zwrócić uwagę, a nade wszystko na stronę etyczną, ściślej mówiąc, na istotę religji chrześcijańskiej, t. j. miłość, w jej przeciwstawieniu do hasła socjalistycznych i materialistycznych, głoszących walkę

i nienawiść. Religja, wpajana młodzieży, nie powinna być czułościową, ciasną, szablonową, lecz owszem, mającą ścisły związek z życiem indywidualnem i społecznem, jedyną, żywą, czynną, szeroką — «prawdziwie Chrystusową», jak się wyraziła Cecylja Platter-Zyberkówna, której artykuł w kwestji wychowania godzien jest ze wszelkich miar uwagi.

Lud nasz, podniesienie jego oświaty, dobrobytu — to także jedna z najpilniejszych spraw, którą się akcja katolicka winna zająć gorąco. Trzeba przyznać, że zaniedbanie ludu ze strony inteligencji sprawiło, iż potęgą wśród niego stali się socjaliści i radykaliści. Agitacji szkodliwej musimy przeciwstawić starania rzetelne o dobro tego ludu. Duchowieństwo niech pracuje nad jego umoralnieniem, nad wpajaniem poczucia obowiązków, z drugiej strony, niech duchowieństwo, jako najbliższe jego stojące, razem z inteligencją wiejską i wspólnie z tymże ludem radzi nad ekonomicznymi jego potrzebami. Obok zakładania szkół, bibliotek, ochron i szpitali wiejskich, należy uświadamiać lud co do pożytku kółek rolniczych, różnego rodzaju spółek gospodarczych, kas oszczędnościowych i pożyczkowych, sposobu podniesienia kultury ziemi i t. d.

Kwestja kobieca, chociaż istnieje u nas jeszcze w zawiązku, ale niedługo czekać, a oto przed społeczeństwem stanie cały legion dziewcząt, które skończywszy średnie i wyższe szkoły, zapytają: jakąś nas opieką otaczało, jakiś kierunek w życiu nam dało? Odpowiedzialność dla nas katolików zaiste wielka, boć jeżeli my nie zaopiekujemy się tą młodzieżą, to ją pochwyca w swe ręce inni i powiodą na bezdroża, a przecie to są nasze córki, siostry, wreszcie matki przyszłego pokolenia, od nich w znacznej mierze zależy przyszłość społeczeństwa. Nie tamujmy popędu do nauki, do samodzielności, owszem, popierajmy te zacne usiłowania, a jednocześnie dajmy tym, co domu własnego nie mają, odpowiednią opiekę, chrońmy od demoralizacji, aby te młode latorośle, zdobywając wiedzę, nie traciły wiary i wstydu. Uczmy je kochać, nie wybuchowo, lecz stale Boga, ojczyznę, bliźnich i obowiązki, jakie im przypadną w udziale. Przed siedmiu laty powstał w Krakowie «Polski związek niewiast katolickich», mający na celu uświadamianie społeczeństwa i obronę praw kobiety, oraz szerzenie wpływów dodatnich kobiety w rodzinach i szerszych kołach.

Ankieta porusza wiele jeszcze tematów, jako to: kościół i narodowość, katolicyzm i konserwatyzm, katolicyzm i klerykalizm, kwestje: litewska, raska, żydowska, polityka, prasa, literatura, sztuka. Szkoda, że w sprawozdaniu nie można tego wszystkiego streścić, ile jednak w całej książce jest prawdziwie pięknych i wzniosłych myśli, ile projektów czynu, oceni najlepiej ten, kto ją z uwagą przeczyta.

Ks. Adam Akko

JĘZYK W KOŚCIELE

Wiadomość urzędowa brzmi krótko i zwięźle. Na podstawie rozkazu Monarchy z d. 16 lutego r. b. minister-rezydent rosyjski przy Jego Świątobliwości Papieżu nawiązał rokowania z Kurją rzymską w sprawie zmiany uchwały kongregacji inkwizycji z d. 11 lipca 1877 r., zakazującej używania języka rosyjskiego w rzymsko-katolickim nabożeństwie nieliturgicznem w kościołach imperjum. Rokowania wzmiankowane doprowadziły do ponownego rozpoznania sprawy przez kongregację inkwizycji, poczem kardynał-sekretarz stanu, ks. Merry del Val, przesłał rezydentowi okólnik, którego 12 egzemplarzy przekazano ministerstwu spraw wewnętrznych do rozesłania biskupom katolickim w państwie rosyjskiem.

Okólnik ten głosi, że Stolica św. nie broni odtąd: 1) aby odpowiedzi, dawane przy chrzcie św. lub ślubach przez rodziców chrzestnych rosjan i przez osoby, wstępujące w związki małżeńskie, były dawane w języku rosyjskim, oraz 2) aby kazania, nauka katechizmu, modlitwy i pieśni nabożne były wygłaszane w języku większości ludności miejscowej lub tej grupy, do której przeważnie należy świątynia. Pozatem okólnik poleca biskupom dbałość o wprowadzenie języka mniejszości do kazań, katechizacji i modlitw wspólnych oraz pieśni kościelnych. Na wypadek możliwych wątpliwości lub utrudnień w wykonaniu wskazówek okólnika, kardynał Merry del Val zaleca biskupom odwoływać się do Stolicy św.

Okólnika samego w ręku jeszcze nie mieliśmy, i komentarz wyczerpujący odroczyć wypada do chwili więcej szczegółowego poznania treści tego dokumentu. Ale sprawa ma swoją historję ciekawą i pouczającą, rząd bowiem rosyjski zmieniał parokrotnie swoje poglądy, raz pragnąc użyć języka rosyjskiego w kościołach katolickich do celów osławionego «obrusienja», drugi raz obawiając się uroku, jaki przez nabożeństwa dodatkowe w języku rosyjskim mógłby wyrzucić kościół katolicki na ludność prawosławną.

Gdy przed laty niektórzy księża katolicy spróbowali wygłaszać w kościele petersburskim św. Katarzyny, a później w sali bibliotecznej, kazania rosyjskie, i te ściągając zaczęły słuchaczy rosjan, poruszono sprężynę urzędową, by kres kazaniom położyć. Gdy smutnej pamięci jeden z administratorów djecezji wileńskiej usiłował wprowadzić w niektórych kościołach nabożeństwa dodatkowe rosyjskie, opinja rosyjska podzieliła się na dwa obozy. W szeregu artykułów dziennikarskich i broszur uderzono na alarm z powodu niebezpieczeństwa «propagandy katolickiej», zdolnej całą ludność prawosławną kraju oderwać od cerkwi wszechrosyjskiej.

Bywało wszakże inaczej. Rytualiści wileńscy i mińscy, którzy dali się nakłonić do przyjęcia «Frebnika», zawierającego w języku rosyjskim katolickie modlitwy i pieśni kościelne, i

którzy rozpowszechniali wśród ludu (z żadnym zresztą skutkiem), «Zalatyje Altariki» — rosyjskie książki do nabożeństwa, rytualiści tacy cieszyli się szczególnymi względami władz państwowych. Kościoły ich zato stały pustkami, a parafjanie odbiegli «pasterzy».

Natomiast wprowadzanie do kościołów katolickich kazań i modłów ludowych białoruskich nie znalazło poparcia u rządu. Pono nawet sam Murawjew wolał już język polski. Przed dziesięciu wszakże laty sprawę języka białoruskiego podniesiono nanowo. Rzym odwołał się w tej sprawie do biskupów polskich, którzy niemal jednomyślnie oświadczyli się przeciwko używaniu wspomnianego języka w nabożeństwie dodatkowem. Wyjątkiem było zdanie jednego tylko biskupa, który w rok potem został usunięty przez rząd ze swego stanowiska i skazany na wygnanie.

Uchwała kongregacji 11 lipca 1877 roku pozostawała w swojej mocy, stanowiąc tarczę ludności przed zakusami zniewolenia jej do modłów w obcej mowie.

Dziś czasy zmieniły się, przynajmniej formalnie. Ukaz d. 1 maja (17 kwietnia) r. ubieg. wygłosił zasadę tolerancji wyznaniowej, a nieżby częste jeszcze, ale zachodzące wciąż wypadki przechodzenia rosjan na wiarę katolicką wywołać musiały niejaka zmianę w poglądach, którymi rządziła się dotąd w stosunku do ludności katolickiej państwa rosyjskiego Kurja rzymska.

Okólnik jest wyrazem tej zmiany, dokonanej zresztą w sposób nader oględny. O języku rosyjskim wspomina jedynie w szczupłym zakresie odpowiedzi przy chrzcinach i ślubach. Stwierdza tylko zasadę, stałe przez kościół katolicki powszechny wyznawaną, że językiem katechizacji, oraz modłów i pieśni nabożeństwa dodatkowego być powinien język ludności, czyli ten, w którym ta ludność pragnie modlić się sama. Zasadę tę wygłosił arcybiskup Sobór trydencki, i nie można jej zarzucić, zarówno ze stanowiska kościelnego, jak ze stanowiska sprawiedliwości.

Co innego wszakże zasada, a co innego jej zastosowanie. Rząd rosyjski dowiódł już niejednokrotnie, a władze administracyjne obecne dowodzą swym postępowaniem do dnia dzisiejszego, że nie chodzi im ani o prawa kościoła katolickiego, ani o sprawiedliwość i wolność narodowościową. Przeciwnie, dążyły do tego, by użyć języka rosyjskiego w kościele katolickim za narzędzie rusyfikacji. Nie uznają istnienia Rusi, nie chcą słyszeć o języku ruskim lub białoruskim, ale o jednym tylko języku rosyjskim. I nie ulega wątpliwości, że będą czyniły wszelkie usiłowania, by właśnie język rosyjski wprowadzić do nabożeństw dodatkowych katolickich w prowincjach zachodnich i na owem nieszczęśliwym Podlasiu, które po chwili wytechnienia, jakie mu dał ukaz tolerancyjny, stoi raz jeszcze u progu nowego okresu dotkliwych prób i doświadczeń, jakich na

zywem jego ciele chcą dokonywać strapieni na chwilę, ale odzyskujący dawną pewność siebie jego niepowołani opiekunowie.

Bh. K.

WRAZENIA WŁOSKIE

— Z Rzymu piszą do nas:

Pani Salomea Kruszelnicka śpiewa w zimowym sezonie w medjolańskiej „La Scala”, gdzie wystąpiła w roli Salome w operze R. Straussa, i to z entuzjastycznym powodzeniem, ratując w znacznej części powodzenie opery. W teatrze Costanzi w Rzymie śpiewa panna Małgorzata Kaftal z Warszawy. Z New-Yorku donoszą zaś do włoskich gazet, że w „Lucji di Lammermoor” wystąpiła tam panna Pinkertówna razem z tenorem Boncim. W Liwornie ma debiutować pani Stanisława Dobrowolska z Warszawy w kilku operach koloraturowych. Jak donoszą ze Szwajcjarji, Ignacy Paderewski wybiera się z koncertami do Stanów Zjednoczonych, gdzie, między innymi, wykona kilka nowych własnych kompozycji. Jak wiadomo, wielki pianista mieszka we własnej willi pod Morges, w Szwajcjarji. W Rzymie bawią obecnie: pani Marja Koropnicka i poeta Jerzy Żulawski, autor utworu scenicznego „Amor i Psyche”. Bawi tu także artysta-malarz Tadeusz Popiel ze Lwowa z rodziną.

Węgler

Rzym, 23 grudnia

JESZCZE RUŚ CHELMSKA

Coś mocno zepsuło się w państwie rosyjskiem, skoro wystarcza krzyk histeryczny kilku fanatyków i zaślepieńców, by bez rozsądnego celu, bez żadnej potrzeby, bez głębszego nawet zbadania, o co właściwie chodzi, zabrano się do krajania w nowe zygzaki obszaru państwowego, tworzone nowe gubernje i nowe posady, i obsadzano je zastępem urzędniczym. Coprawda, system rządów rosyjskich nie znał innych nad to sposobów. Gdziekolwiek zachodziły trudności, tworzone tam urzędy i płodzono urzędników, którzy albo trudności te mnożyli, by usprawiedliwić własną rację bytu, albo raportowali, że *wsio obstoi blagopólnie*, aż doczekano się wojny niepomysłnej, głodu, moru i rozkładu wewnętrznego.

I rzecz dziwna. Zamierzono utworzyć gubernję chełmską, albo przyłączyć kilka powiatów Podlasia i Chełmszczyzny do gub. wołyńskiej i grodzieńskiej, a nikt nie postawił nawet zapytań, co to pomoże? co będą robić nowi urzędnicy i nowe urzędy, by zmienić stan rzeczy, uważany za zły czy szkodliwy?

Czemu zresztą przeszkadzać? Czemu i komu nieść pomoc? Może biskupowi Eulogjuszowi? może czynownikom, co przed ukazem o tolerancji karjery robili na gnębieniu «opornych» unitów i katolików? może pasterzom, narzucenym przemocą obcym im owczarniom?

Nikt nie daje na to wszystko rozsądnej odpowiedzi. Zamiast niej słyszemy wrzaski histeryków, którzy albo

wskazują z rozpaczą na to, że od wydania ukazu o tolerancji 200 tys. ludu «rosyjskiego» i «prawosławnego» odpadło od cerkwi skutkiem nacisku «fanatyzmu» katolickiego, albo wołają w imieniu «rosyjskiego» ludu Chełmszczyzny: — «Nie chcemy, by nasza wiara i narodowość narzucali nam panowie i księża; chcemy być «russkimi» i żądamy, by państwo nas broniło!...»

Oto wszystko. Dla uzasadnienia niezrozumiałego wrzasku przytaczają się cyfry pogmatwane, nieścisłe, niezgodne z rzeczywistością, pomieszane w najdziwny sposób. Ale to tylko dla ozdoby, dla oka. Istotę rzeczy stanowi krzyk zbolatych serc czynowników, niezdolnych zastosować się do ukazu tolerancyjnego, i «batuszków», pozbawionych parafij.

Rzeczywistość niema z tym alarmem nie wspólnego. Przedewszystkiem, nikt (pomijając wypadki pojedyncze) od cerkwi prawosławnej nie odpadał. Ludzie, którzy po ogłoszeniu ukazu 17 kwietnia (1 maja) 1905 r. «przyjęli» wiara katolicką, nigdy prawosławnymi nie byli i nigdy prawosławia nie wyznawali, ani oni, ani ich ojcowie i matki. Tolerancja nie zmieniła nic zgola w stosunku liczebny katolików do prawosławnych, ujawniła tylko prawdę, obłudnie ukrywaną przez sprawozdania urzędowe z okresu ucisku i prześladowań.

Ludzie, mówiący i piszący o «odpadnięciu» czy «oderwaniu» mas ludowych od cerkwi prawosławnej, myślą się świadomie czy nieświadomie. Zamiast przyznać otwarcie, że statystyka wyznaniowa urzędowa z przed roku tolerancji była fikcyjną, rwą dziś na sobie szaty i włosy z rozpacz, że «propaganda katolicka» podstępnie «znieprawiała» dwieście tysięcy owieczek.

Nie trzeba było propagandy. Owieczki uciekły same, skoro tylko otwarto drzwi gnębielskiej obory. Poszły tam, gdzie pociągało ich niewygasłe uczucie przywiązania i miłości. To trudno. «Gwałtem stać się miłym nie można», mówi przysłowie rosyjskie, o którym śnać zapomnieli «batuszkowie» i «obrusitjele» Chełmszczyzny.

Pierwsi zwłaszcza odczuli głęboko skutki ukazu tolerancyjnego. Była parafja—i naraz niema parafji! Prysła złuda, pękła bańka mydlana. A że parochów bez parafij znalazło się dużo, ze ich zwierzchnikiem i obrońcą naturalnym jest biskup Eulogjusz—do niego udali się o pomoc i radę. Znaleźli jedno i drugie, a poparto ich wszędzie, gdziekolwiek nieznaną bliższą rzeczą, albo wybujały szowinizm, uwierzyły święcie i w «nacisk fanatyzmu» katolickiego, i w krzywdę «russkawa naroda» i we wszystko, cokolwiek przyśniło się rozognionym głowom «przedstawicieli» Chełmszczyzny, których fantazja, w miarę słuchania zyczenia ich skarg, przestał mieć jakiegokolwiek granice.

Wszystko to zrozumieć można. Ale jeżeli władze państwowe centralne zamierzają opierać swoją działalność na podstawie tego rodzaju, jeżeli wiązanka wrażeń i uczuć garstki stropionych

ślug upadłego systemu przeważać ma wszystkie zadania państwa w nowym okresie konstytucji, tolerancji wyznaniowej i wolności obywatelskiej—wolno zwątpić o wiedzy i rozwadze mężów stanu, kierujących nawa państwową i najgorsze ich polityce wróżyć następstwa.

Jaki bowiem cel wyodrębnienia administracyjnego Chełmszczyzny? Utworzenie obwodu, w którym działać mają ustawy wyjątkowe, gdzie tolerancję, wolność i prawo zastąpi jakaś niesłychana samowola urzędnicza. Ale przecież i taka samowola musi mieć granice faktyczne, jak je miała na Podlasiu do maja 1905 roku. Dowiodła tylko tyle, że z chwilą ogłoszenia ukazu tolerancyjnego, nicosi jej i bezmyślność objawiły się z całą oczywistością. Brnąć dalej w kierunku tej smutnej pamięci polityki, znaczy zapoznawać nauki przyszłości, rzeczywistość samą.

A jednak, niestety, nieprawdopodobne (jak mówiono niegdyś) stać się może prawdziwym.

Przed ukazem tolerancyjnym statystyka urzędowa, biorąca fikcję za rzeczywistość, liczyła w gub. lubelskiej 22 proc. ludności prawosławnej, czyli 253 tys. osób płci obojczy, wobec miliona stu tysięcy, czyli 62 proc. ludności katolickiej. Większość prawosławnych liczone tylko w pow. hrubieszowskim (56 proc.) i tomaszowskim (45 proc.). W samym pow. chełmskim, według tej «statystyki», było tylko 39 proc. prawosławnych, w bilgorajskim 33 proc. w ramowski 21 proc.; w innych 11, 8, 5, 1 i 2 proc. W gub. siedleckiej liczone 170 tys. ludności prawosławnej, czyli 22 proc. ogółu. Większość stanowili niby prawosławni w powiatach: włodawskim (57 proc.), biańskim (54 proc.) i konstantynowskim (50 proc.). W pow. radzyńskim liczone 35 proc., w pozostałych 7/8, jeden z ułamkiem lub tylko ułamek odsetki. Zważywszy, że «statystyka» nie liczyła się z rzeczywistością, że po ukazie tolerancyjnym wypadło wykreślić z list około 200 tys. osób, które wyznawały zawsze katolicyzm i otrzymały możność przyznania się do tego, pozostało w obu guberniach 210—220 tys. ludu prawosławnego, który jakim był, takim jest po dziś dzień. Stanowi to około 10—12 proc. ludności, czyli, po odrzuceniu wojska i urzędników, 8—9 proc. ludności rdzonnej.

ŻYCIE ROSYJSKIE

Agitacja synodalna. Polemiki kadetów z socjalistami. Ocena październikowców. Zaciekłość terrorystów.

W agitacji przedwyborczej bierze na ten raz udział bardzo gorliwy sam rząd, już to ogłaszając przeróżne własne instrukcje, ograniczające samą agitację, już to posługując się wyjaśnieniami powolnego mu Senatu, usuwającego od urn wyborczych całe kategorie ludności. Rzecz godna uwagi, że i świątobliwy Synod, jak zapewnia «Strana», pośpieszył na pomoc rządowi w sprawie wyborczej. «Cerkiew w dobie obecnej obróciła się tyłem do wolności ludowej, a twarzą do systemu twardej ręki»—skarżą się publicyści «Strany», i podkreślają, że Synod zalecił duchownym, aby przed wyborami odprawiali modły uroczyste i opowiadali w kazaniach ludowi o chytrności agitatorów, o Dumie dobrej i o Dumie złej. Ukaz synodalny, jak

zaznacza «Strana», dowodzi, że cerkiew rosyjska nawykła do ulegania władzy świeckiej, i że szczęście ludu stało się dla niej obcem.

Polemika na łamach pism o warunkach, na których ma nastąpić «blok» stronnictwa «kadeckiego» z socjalną demokracją, dotąd nie ustaje. Wśród socjal-demokratów jest wciąż dużo przeciwników tego «bloku» i jeden z nich, «Nasza Trybuna» (organ «Bundu»), bardzo wyraźnie oświadcza, że cele «kadetów» i socjalistów prawdziwych są wręcz różne. «Kadeci», podług «Naszej Trybuny», prowadzą politykę «zdradzania interesów ludu», to znaczy, że chcą głosami ludu wejść do Dumy i zająć się wydawaniem «pustych ustaw» dla własnej korzyści. Natomiast obecne cele wyborcze socjalistów «Nasza Trybuna» odślania w taki sposób: 1) chodzi o to, żeby przyszła Duma była nie rządowa, lecz jaknajbardziej opozycyjną; 2) żeby do niej trafiło jaknajwięcej posłów rewolucyjnych, a przedewszystkiem socjal-demokratów, którzy nie pozwoliliby «kadetom» bawić się w burżuazyjny parlament, oraz 3) żeby Duma istniała jaknajdłużej i żeby ją rozpedzono nie wtedy, gdy to się podoba rządowi, lecz wtedy, gdy to będzie dogodnym dla ludu. Rozumie się, że «Rjecz» kadetka taki program uważa za upór ze strony socjalistów, którzy natomiast umyślnie głoszą o uporze «kadetów», utrudniających zawarcie «bloku» lewicy.

Oceniając sytuację kadetów, «Słowo» petersburskie nazywa ich «partją kompromisu», która musi skończyć swój żywot z chwilą, gdy kompromis zamieni się na walkę żywiołów, składających obecnie partję kadecką. To znaczy, że prawica kadecka przejdzie wyraźnie na stronę prawą, zaś lewica kadecka połączy się szczerze z «lewymi» stronnictwami opozycyjnymi. Ten pogląd «Rjecz» uważa za nieuzasadniony i wyraża pewność, że «kadeci» są partją doskonale zorganizowaną i silnie spojona poczuciem walki o konstytucję, jednakowo drogą dla różnych żywiołów.

Niektórzy publicyści utrzymują, że opozycyjny nastrój wśród ludności jest tak wielki, że z góry przesądza wybory na niekorzyść rządu, pomimo wszelkich usiłowań z jego strony. Opozycja ta wynika z głębokiego przeświadczenia ludności, że rząd jest wrogiem prawdziwej konstytucji, która tylko jedna może wydzwignąć Rosję z odmetów słabości. Ale są też i tacy publicyści, zwłaszcza z lewicy, którzy utrzymują, że opozycyjność ma źródło w jakimś nieprzepatrem dążeniu ludności rosyjskiej (robotników, drobnych handlarzy, subiektów handlowych, mniejszej inteligencji) do urzeczywistnienia teorii socjalistycznych, odpowiadających duchowi rosyjskiemu. «Piet. Wied.» przyznają, acz nie bez uszczypliwości, że centrum konstytucyjne w Rosji stanowią tylko dwa stronnictwa: «kadeci» i socjalni demokraci, albowiem do tych dwóch stronnictw należy duszą cała Rosja, i spór p. Milukowa (wódz kadetów) z p. Ple-

chanowem (wodzem socjalnej demokracji) na temat pogodzenia się przedwyborczego, jest sporem dwóch potężnych gór: Kazbeka z górą Szat (porównanie, zapożyczone z poczty rosyjskiej).

Niejaki p. Dzikus w «Słowie» spowiada się przed publicznością, dlaczego porzucił partję październikowców: bo prowadzą politykę dwulicową i nie są szczerymi konstytucjonalistami (jak zresztą i «kadeci»—dodaje «dziki» pokutnik). Takich «dzikusów», zrażonych do październikowców, namnożyło się teraz sporo. To też zgromadzenia przedwyborcze październikowców (innym partjom takie zgromadzenia są surowo zabronione) nie cieszą się zbytnią powagą wśród publiczności, tembardziej, że odbywają się podług oklepanego szablonu, polegającego na krytykowaniu niemilosiernem pierwszej Dumy i wyśmiewaniu nieszczęśliwej «odezwy wyborczej». Również często można tam usłyszeć oskarżenie (podniesione przez A. Guczkowa), że program «kadetów» może być wykonany tylko sposobem rewolucyjnym. «Russk. Wied.» zaznacza z tego powodu, że gdyby październikowcy chcieli naprawdę wykonać ogłoszony przez nich jeszcze dawniej program, wogóle liberalny, to chyba także musieliby wszezać rewolucję przeciwko p. Stolypinowi. Zamiast tego, woleli pójść doń na usługi, mijając się z własnym programem.

«Piet. Wied.» podkreślają nową cechę aktów terrorystycznych z ostatnich tygodni: sprawcy zamachów natychmiast starają się zabić siebie. Jest to symptomat bardzo znaczący, świadczy bowiem, jak mówią «Piet. Wiedom.», o niezwykle zawziętym i nieprzejednanym oporze rewolucjonistów rosyjskich.

H. S.

O NASZYCH SPRAWACH

Znany dziennikarz petersburski p. Wsiewołod Swatkowski (Nestor) wystąpił na szpaltach „Rusi“ z listem otwartym do archiereja Eulogjusza, jako do głównego inicjatora sprawy oderwania Chelmszczyzny od Królestwa. P. S. zaznacza na wstępie, że uważa tego dostojnika:

«za jedyną wśród uczestników narad się z powagą i nazwiskiem, że wierzy w szczerą przekonań jego oraz w to, że cała całość jest niby przeświadczony głęboko o słuszności stanowiska, zajętego przezeń w całej tej sprawie».

P. Nestor pyta:

«czyby nie lepiej było, zamiast domagać się wciąż zarządzeń policyjno-administracyjnych, zaniechać zupełnie samej myśli gwałtownych lub mechanicznych środków obrony interesów narodowościowych i kościelnych? Czyby nie lepiej było, w wypadkach zaczepki ze strony polskiej lub katolicyzmu, zwrócić się o pomoc ku rozsądnym czynnikom społeczeństwa polskiego i rosyjskiego, dla wyjaśnienia i usunięcia wszelkich niesprawiedliwości i krzywd, dziejących się w Chelmszczyźnie?... Zorganizowanoby wówczas niezawodnie pomoc dla wszystkich, kto w ten lub ów sposób ucierpiał z powodu niemilosierności narodowościowej i religijnej: wywartoby należyty nacisk na winowajców, poddanoby ich na przyszłość należytej kontroli... Po co ta gorączka, po co ta świerzbączka, dążąca do rozciągnięcia sprawy

chelmskiej mieczem państwowym, zanim dostanie się pod obrady Dumy państwowej?»

W artykule redakcyjnym „Rusi“ mówi z ironją o działalności archiereja Eulogjusza. On to umyślił:

«wykrajając Chelmszczyznę, by zamienić ją w jakiś zamknięty zakład naukowy, w rodzaju instytutu dla szlachetnie urodzonych dzieci, o ile to dotyczy dawnych unitów, oraz domu poprawy, o ile chodzi o katolików, trwających uporeczywie przy swojej wierze. Myśl ta niema sensu i jest szkodliwą, bo stworzy monstrualną narośl na zdrowym ciele przyszłej Rosji konstytucyjnej. A więc jeżeli owa Rosja konstytucyjna zjawi się kiedyś, to przedwzrostkiem wypadnie jej zająć się zoporanem tej narośli. Jeżeli znowu nigdy mieć nie będziemy ani prawdziwej Dumy, ani konstytucji, to na co i komu ma się przydać eksproprowcja kawalka Królestwa Polskiego i urządzenie instytutu dla szlachetnie urodzonych dzieci i domu poprawy, gdy podobne instytucje można urządzać ile się podoba w Królestwie? A więc Chelmszczyzna stanie się, albo koniecznym anachronizmem w nowej Rosji, albo niepotrzebną zabawką w starej.»

W dalszym ciągu swoich artykułów, poświęconych sprawie Chelmszczyzny, p. Nestor staje w obronie Macierzy szkolnej. Na zasadzie danych, zaczerpniętych z jakiejś broszury p. Kołosowa, dochodzi do następujących wniosków:

«Pozbawiona umoralniającego wpływu duchowieństwa katolickiego, masa unitów, trwających uporeczywie przy katolicyzmie, jest ciemna, zdziczała, oddaje się rozboju, kradzieżom—i tylko tam dźwiga się z upadku, gdzie są szkoły, lub niezmordowani pracownicy na niwie oświaty, czy to prawosławni, czy katolicy. Tak naprzykład prawosławne kl. tory żeńskie, wirowski i leśniński, i ich okolice, stanowią oazy wśród pustyni zdziczenia, jaka się ciągnie doła. Do tego dodać należy jeszcze kilka niewielkich rejonów działalności duchownych, prawdziwych pracowników, zasługujących na szacunek powszechny, a nie popów-bogaczy, nie mających wcale parafjan. Zresztą ciemnota i zdzicze nie moralne, zwłaszcza wśród «uporeczywych».

Tyle p. Kołosow; p. Nestor zaś dodaje od siebie, że:

«cała owa garść zdziczałego ludu rzuciła się obecnie w objęcia kościoła katolickiego, do którego należała potajemnie; rzuciła się w objęcia narodu polskiego, który zawsze okazywał jej poparcie.»

Myli się p. Nestor, myli się i p. Kołosow. Ludzie, którzy z narażeniem życia przekradają się przez granicę, aby ochrzcić dziecko, lub zmówić pacierz tak, jak ich nauczyli ojcowie, mają mniej wspólnego z rabusiami i złodziejami, niż ciuotliwi odstępcy od wiary przodków. To prawo ogólnoludzkie i obowiązuje od czasów Nerona aż do naszych dni. Uśmiechem politowania możnaby zbyć „naukowe“ wywody statystyczne pp. Kołosowych, gdyby nie przyczyniały się do zagnatwania sprawy i nie szkodziły ucziwemu jej rozwiązaniu.

Jak się robią broszurki tego rodzaju i korespondencje do „Now. Wrem.“, stwierdza następujący fakt, zaznaczony przez „Ziemię Lubelską“:

«W Siedliszczach prawosławni uczniowie szkoły ludowej zaczęli w najbrutalniejszy sposób wyśmiewać księdza katolickiego, jadącego do chorego z wiatkiem. Katolicy stanęli w obronie księdza. W rezultacie sprawa wytoczona przed nauczyciela, który obrzucił swoich uczniów katolików obelgami i poskarżył się na nich przed miejscowym «batiuszką». Ten zapowiedział, że jeżeli jeszcze raz coś podobnego się powtórzy, postara się o wydalenie ze szkoły wszystkich katolików. Prawosławni uczniowie dostali pochwałę za zwalczanie polaków, a prasa antypolska korespondencje ze skargami na ucisk «rosjan» przez polaków i na «fanatyzm» katolicki.»

P. Ant. Żwan na szpaltach tej że „Rusi“ biada nad tem, że:

«w ciągu ostatnich lat trzydziestu dochodziły nas niejednokrotnie pogłoski o zamiarze oderwania Chelmszczyzny od Królestwa, ale nikt im nie wierzył. Za to dziś, kiedy, jak się zdawało, skończyły się prześladowania, gdy ukazał się manifest, nadający wolność sumienia, do chowieństwo prawosławne wydaje odezwę do narodu rosyjskiego o rzekomej propagandzie katolickiej, i z podziwem czytamy w dziennikach, że w Petersburgu odbywają się poważne narady nad oderwaniem kilku powiatów gubernii siedleckiej i lubelskiej... Sądzą i wielu polaków zgodzi się ze mną— że nasza część narodu nigdy nie była obrażona tak dotkliwie, jak dziś, przez owe obrady. I ja, który dotąd byłam jak najgorętszym stronnikiem idei pogodzenia się dwóch narodów bratnich, gdyby miał nastąpić ów czwarty rozdział Polski pierwszy powiem: nigdy nie będzie tej zgody».

Jaki posiew, taki plon.

Naura

Wśród stronnictw

«Związek ludu rosyjskiego», przywłaszczający sobie monopol obrony interesów rosyjskiego narodu i państwa, zwrócił się do naczelnika miasta Petersburga z prośbą o pozwolenie urządzenia 12 zgromadzeń i wieców agitacyjnych. Wystąpienie na wiecu publicznym będzie zjawiskiem niezwykle, pomimo bowiem jawności legalnej «związku» i poparcia, jakiego doznaje ze strony władz administracyjnych, «związek» niezgo się tak nie obawiał, jak jawności swych posiedzeń, a na wiecu nie dopuszczano nigdy ludzi innych przekonań. Widocznie wobec wyborów bazkich do Dumy uznano, że bądź co bądź, mandaty poselskie same nie przyjdą, lecz trzeba je zdobyć w walce z innymi stronnictwami. Zabrał się więc do agitacji jawnej, co nie przeszkadza uprawianiu systemu szpiegowania, stosowanego względem członków nieprawomyślnych. Wydział «wywiadowczy» istniał w «związku» już oddawna, obecnie go tylko zreformowano i ulepszo stronę techniczną przez utworzenie agentów specjalnych, płatnych i dobrowolnych, których obowiązkiem będzie zbieranie wszelkich informacji co do zachowania się członków w herbaciarniach, restauracjach i t. d. Komitetowi kierowniczemu «związku», znanemu pod nazwą «wszechrosyjskiej uprawy», chodzi przede wszystkim o wysledzenie osób, mających stosunki z prasą, wszystko bowiem co się mówi na posiedzeniach «uprawy» dostaje się niezwłocznie do gazet. Dodac należy, że idea wieców spotkała się z bardzo silną opozycją wielu «ludzi rosyjskich», często bowiem zgromadzenia, zwoływane przez «związek», uchwały niespodziewanie rewolucyjnie skrajno-radykalistyczne. W kwestji bloków w swoim czasie «uprawa» uchwaliła zawrzeć przymierze jedynie z monarchistami, ponieważ jednak sprawy «ludzi rosyjskich» idą niebyle swietnie, przeto zalecono komitetowi prawnicjonalnym zawieranie bloków wyborczych, czego zresztą, nie czekając na zalecenia «uprawy», w wielu miejscach dokonano, porozumiewszy się ze stronnictwem «praworzędu» i z październikowcami.

O pierwszym z tych stronnictw nie prawie dotąd nie slychać: po klęsce sromotnej na wyborach poprzednich, postanowiono przeprowadzić reformę, która w niektórych wypadkach polegała na rozwiązaniu komitetów miejscowych, nowych jednak nie utworzono; w jakimczas potem w gazetach były wzmianki o ukierunkowaniu wielu członków z pod sztandaru stronnictwa; wreszcie w ostatnich czasach najwyższego napięcia działalności agitacyjnej wszelkie wieści o «praworzędzie» umilkły.

Październikowcy obecnie zajęci są agitacją wyborczą i przeprowadzaniem plebiscytu w kwestji kandydatur poselskich do Dumy. Na zebraniach wiecowych niemało kłopotu październikowcy mają z systemem głosowania, jakkolwiek bowiem program żąda wyborów powszechnych, jednak październikowcy najzupełniej solidaryzują się z ostatnim wyjaśnieniem Senatu, pozbawiającem wielu obywateli praw wyborczych. Tak samo sprawa przedstawia się i z kwestją narodowościową; październikowcy jednak długo się nie namyślali, i po krótkich wahaniach, stanowczo przechylili się na stronę rządu, zwłaszcza w stosunku do żydów. Agitacja wiecowa też udaje się nie zawsze; bywają wypadki, jak i z «ludźmi rosyjskimi», że

wiec «październikowców» uchwała rzeczy arcynieprzyjemne dla nich, wprost rewolucyjne. W ostatnich czasach, za przykładem kadetów, przystąpiono do plebiscytu, aby wyjaśnić najpopularniejsze kandydatury. Komitet centralny stronnictwa obrad w tym celu drogę całowiek przydyłgą, bowiem po wyjaśnieniu rezultatów plebiscytu, ma być ułożona lista wyborcza, która znów zostanie oddana pod obrady komitetu centralnego i ponownie przeprowadzona przez plebiscyt. Ponieważ komitet dopiero zamierza przystąpić do tej czynności, przeto prawdopodobnie nie prędko dowiemy się, jakich kandydatów wysuwa «Związek 17 października».

Stanowczo nie powodzi się stronnictwu «odnowienia pokojowego». Na ostatnim posiedzeniu komitetu petersburskiego uchwalono zwrócić się do wyborców z odezwą, zredagowaną przez p. Zygm. Godlewskiego. Odezwą tą, o charakterze wybitnie opozycyjnym względem rządu, nie podobała się z powodu swej ostrości wielu członkom, to też kilku z nich wystąpiło ze stronnictwa, co niewątpliwie jeszcze bardziej przerzedzi nieliczne szeregi odnowieńców. Postanowiono także zawierać bloki jedynie ze stronnictwem «reform demokratycznych» i z kadetami. Uchwała ta mieć może bardzo doniosłe znaczenie, odnowieńcy bowiem, jakkolwiek nieliczni, posiadają w swych szeregach bardzo wybitne jednostki, niezmiernie popularne wśród szerokich warstw wyborców. Przynajmniej paździcznikowców z «ludźmi rosyjskimi» nie pozwolił odnowieńcom zwrócić się na prawo, bez ujęcia dla dobrej sprawy szeregach konstytucjonalistów, jakimi niewątpliwie są odnowieńcy, z konieczności więc musieli udać się do kadetów, których prawo skrzydło zajmują zwolennicy reform demokratycznych. Cała rzecz polega jedynie na tem, czy obietnice i ustępstwa, poczynione przez kadetów lewicy, pozwolą im na przymierze z odnowieńcami.

Stronnictwo KD tryumfuje; zowsząd sypią się propozycje utworzenia bloków wyborczych; socjaliści wszelkich odcieni, żydzi i grupy o zabarwieniu narodowościowym, ostatnio odnowieńcy — jednym słowem wszystko stronnictwa konstytucyjne i postępowe starają się pozyskać dla siebie kadetów, którzy niby się drożą jeszcze, wyjaśniają drogą plebiscytów kandydatury własne i prowadzą agitację wyborczą zupełnie samodzielnie. Niewątpliwie przypadnie im rola utworzenia pod własnym przewodnictwem olbrzymiej armii postępowej, trochę wprawdzie niejednorodnej, składającej się być może z umiarkowanych odnowieńców z jednej strony, i z soc.-rewolucjonistów — z drugiej, ale ożywionej wspólną ideą walki z reakcją. Obecnie kadeci zajęci są zwykłymi sprawami przedwyborczymi natury technicznej: odezwami, agitacją, wyszukiwaniem kandydatów odpowiednich. Co do bloków w szeregach kadeciskich zauważyć się dają trzy prądy: pierwszy, najważniejszy, ob staje przy samodzielnym wystąpieniu na wyborach; drugi wypowiada się za łącznością ze stronnictwem reform demokratycznych i z odnowieńcami; wreszcie trzeci — za przymierzem z lewicą. Najsilniejszy dotąd jest prąd ostatni, choć być może uda się go pogodzić z koniecznością sojuszu z odnowieńcami. Plebiscyt wysunął na postów do Dumy od m. Petersburga kandydatury pp.: Rodziecowa, Milukowa, Struwe, J. Hessena, Kutlera i innych — ogółem 9 osób, choć w ostatniej chwili, wobec bloków, nastąpiła niewątpliwie zmiany na rzecz sprzymierzeńców. Niemalże kłopotu ze swą kandydaturą ma p. Milukow, przywódca kadetów, pomimo bowiem kilkakrotnych starań, nie został dotychczas wniesiony do listy wyborczej, ponieważ nie posiada odpowiedniego cenzusu.

Soc.-demokraci w zasadzie nie tylko porzucili zamiar bojkotowania wyborów, ale zmuszeni byli do zawierania bloków ze stronnictwami burżuazyjnymi, o których dotąd słyszeć nie chcieli. W ostatnich czasach, na propozycję odpowiednią komitetu centralnego, komitety prowincjonalne bardzo kategorycznie oświadczyły się za przymierzem z kadetami. To też obecnie komitet centralny jest zajęty już nie debatami, czy bloki zawierać należy, lecz stroną techniczną wyborów w przymierzem z innymi stronnictwami. Dotąd soc.-demokraci przedewszystkiem dążyli do porozumienia z organizacjami socjalistycznymi, ale ostatecznie wszelkie możliwe kombinacje kończą się dotychczas do wniosku, że konieczność nakazuje zwrócić się do kadetów.

Całkiem inne jest zachowanie się polskich socjal-demokratów. Na ostatnim posiedzeniu bundzistów i soc.-demokratów w Warszawie podzielono się na dwa obozy: bundziści obstawali za koniecznością bloku z postępowymi stronnictwami burżuazyjnymi, soc.-demokraci zaś odrzucili tę myśl jednomyslnie, motywując swój postępek tem, że Duma liberalna «usię» proletarjat i włościan swymi obietnicami, zaś reakcyjna — nie zadowolni nawet w drobnej części ludu pracującego, co niewątpliwie sprowadzi bardzo pożądaną następstwa, zrewolucjonizuje bowiem jeszcze więcej klasę robotniczą i włościan. Pomimo argumentacji bundzistów, socjal-demokraci otrzymali zwycięstwo zupełne, co zapewne ułatwi zadanie narodowym demokratom i złączonemu z nią stronnictwu polityki realnej i polskiej partji postępowej.

Soc.-rewolucjonisci trzymają się taktyki zupełnie podobnej do soc.-demokratów, więc postanowili na wyborach łączyć się przedewszystkiem ze stronnictwami socjalistycznymi i z t. zw. «trudownikami», wreszcie — w razie konieczności — z kadetami. Co się tyczy stronnictw o zabarwieniu narodowościowym, pójdą one prawdopodobnie z kadetami; w tych dniach w organie stronnictwa KD «Riecz» ogłoszono komunikat o połączeniu się z żydowskim «związkiem równouprawnienia»; sjonisci przeważnie również wypowiadają się w tym sensie, — nawet «Bund» nie odrzuca tej myśli. Niemcy podzielili się na kilka obozów, z których jedne pójdą z paździcznikowcami, inne z kadetami; co prawda, oprócz Kraju Nadbaltyckiego, zbyt są słabi liczebnie, aby mogli zaważyć na szali wyborczej.

Zetka

UWAGI I NOTATKI

Pogłoski alarmujące o biegu rokowań rosyjsko-japońskich w sprawie zawarcia nowego traktatu handlowego, wywołały ukazanie się komunikatu urzędowego rosyjskiego oraz oświadczeń posła japońskiego w Petersburgu, bawiącego zresztą w chwili obecnej zagranicą, stwierdzających, że jakkolwiek zgodności jeszcze nie osiągnięto, rokowania toczą się normalnie i powodów do zatrwożenia się opinji publicznej niema wcale. Zapewnienia te wszakże nie wpłynęły stanowczo na uspokojenie umysłów. Z brzmienia komunikatu wynika, że sprawa wznowienia traktatu 1895 r., z dodaniem doń ulg dla japończyków, które przyznano innym cudzoziemcom w konwencjach, zawartych przez Rosję z rozmaitymi państwami w latach 1904-1906, nie napotkała trudności. Ale ta sprawa nie jest jedyną, o którą chodzi. W art. XI traktatu pokojowego w Portsmouth Rosja zobowiązała się zawrzeć z Japonją ugodę w celu uznania praw japończyków do połowu ryb wzdłuż wybrzeży rosyjskich mórz Japońskiego, Ochockiego i Berynga, oraz w zatokach i rzekach (*anses et fleuves*). Na podstawie tego artykułu Japonja żąda: wolnej żeglugi po Amurze i Sungari, utworzenia konsulatów japońskich w miastach wschodnio-syberyjskich, ułatwień paszportowych dla rybaków japońskich, wreszcie wolnego handlu wzdłuż granicy mandżurskiej. Komunikat urzędowy rosyjski zowie to wszystko *nowymi* żadaniami, na które rząd rosyjski w ich formie obecnej zgodzić się nie mógł, zaznacza wszakże, iż utworzono podkomisję rosyjsko-japońską dla wyjaśnienia ścisłego, co obejmuje miano «rybołówstwa», użyte w traktacie pokojowym, oraz co zna-

czą dokładnie wyrazy *anses et fleuves* i o ile ostatni z nich stosować się może do rzek Amur i Sungari. Prasa prawiicy pobrzękuje bronią. «Now. Wr.» zapewnia, że dalsze prowadzenie wojny dałoby Rosji zwycięstwo, «Moskowsk. Wied.» nawołują do zerwania rokowań i do wypowiedzenia Japonji wojny odwetowej. I jakkolwiek rząd stać się zdaje na stanowisku pojednawczym traktatu, zawartego w Portsmouth, a p. Motono głosi, że rokowania toczą się w sposób najpomysłniejszy, opinja publiczna nie wyzbywa się zaniepokojenia o przyszłość.

Dekret Kongregacji inkwizycji w sprawie marjawitów kładzie nareszcie kres wszelkim wątpliwościom, które powstać mogły wśród nieuświadomionego ludu co do roli przywódców sekty, jak wiadomo, zapewniających dotąd, że są jedynymi szczerymi wyznawcami kościoła, że działają za zgodą Stolicy Apostolskiej, i że tylko pogrążone w nieprawości duchowieństwo prześladowa ich i czerni. Dekret Kongregacji ogłasza, że «kapłan Jan Kowalski i niewiasta Marja-Franciszka Kozłowska podlegają naennie i osobiście ekskomunice większej, i że oboje, z łona św. kościoła Bożego całkowicie wyłączeni, noszą na sobie brzemień wszystkich kar, na jawnie wyklętych spadających». Dekret zapowiada dalej, że wszyscy kapłani do sekty marjawickiej należący, o ile nie opamiętają się szczerze w ciągu dni 20 od czasu ogłoszenia dekretu, teźże ekskomunice większej podlegną.

Przed tygodniem kilka kul mordercy rewolucyjnego położyło kres życiu hr. Aleksego Ignatjewa, w chwili, gdy pragnął wziąć udział czynny w działalności ziemstwa gubernskiej, w samym gmachu obrad tego ciała samorządowego. *De mortuis aut bene, aut nihil*, zwłaszcza, gdy zmarły zginął w sposób tak tragiczny. Ale działalność publiczna zamordowanego nie może i nie powinna być przemleczaną. Karjerę zrobił niesłychanie szybko. Dowodził paru pułkami, a mając 43 lata, został jen.-gubernatorem Syberji Wschodniej. Po czterech latach był zmuszony opuścić to stanowisko, ale wkrótce potem, po parumiesięcznym piastowaniu urzędu wice-ministra spraw wewnętrznych, został jen.-gubernatorem kijowskim. Był naszym nieprzyjacielem otwartym i bezwzględny. Zamknął 28 kościołów, stosowanie ustaw wyjątkowych, ograniczających prawa żywiolu polskiego, doprowadził do granic ostatecznych. Jego imię wysuwało się na widownię za każdym razem, gdy polityka petersburska przybierała mocniejsze zabarwienie antypolskie. W domu, w stosunku do społeczeństwa rosyjskiego, zmarły był wstecznikiem w każdym calu. Ciekawe rewelacje z ostatnich czasów ogłosił w «Kijewlaninie» p. Pichno, dzielący przekonania i dążności hr. Ignatjewa. Przed wydaniem manifestu 6 sierpnia ostrzegal zmarły, że ten akt woli zwierzchniczej jest pogwałceniem zasady samowładztwa, w naradzie zaś 7 grudnia protestował przeciwko zwołaniu Dumy i rozszerzeniu jej praw. W memorjaie późniejszym zarzucał «konstytucyjność» dalszym reformom, w szczególności przekształceniu Rady Państwa w Izbę wyższą. Od chwili zwołania Dumy nie przestawał zalecać jej rozwiązania i powrotu do innego stanu rzeczy. Ale «wypadki poszły inną drogą» — melancholijnie kończy p. Pichno.

Z ŁAMÓW DZIENNIKARSKICH

Czy narodowcy należą do prawicy? Socjaliści różnych obozów o wyborach. Pomruki komuny w Łodzi.

Dzienniki postępowo-demokratyczne nazywają znane zjednoczenie przedwyborcze trzech stronnictw (R, ND, PPP) koncentracją «prawicy». Przeciwno tej nazwie zaprotestowała «Gazeta Polska», dziś główny organ narodowców. Chyba tylko realisci, jak pisze «Gazeta Polska», mogą być zaliczeni do «prawicy», bo ani narodowcy, ani polscy postępowcy do prawicy nie należą. Narodowcy nie należą też i do lewicy. Są raczej jakby stronnictwem centralnym, mającym cechy prawicy i lewicy zarazem, na podobieństwo patryjotów sejmu czteroletniego, o którym «Gaz. Polska» przytacza takie wspomnienie:

«Czyż stronnictwo patryjotyczne na sejmie czteroletnim było prawicą, czy lewicą w dzisiejszym pojęciu? Prawicą nie, bo przeprowadziło wielką reformę demokratyczną w Ustawie trzeciego maja, ale i lewicą nie, bo wzmocniło rząd w ojczyźnie i zaprowadzało «militaryzm» w postaci wojska stałego. Więc gdzież jest prawica i gdzie lewica? Chyba, że prawicą nazywa się wszystko, co polskie, co dąży do zachowania nam stanowiska odrębnego gospodarza na swej polskiej ziemi».

Tych, co pozostali poza ugodą przedwyborczą stronnictw, nazywa «Gazeta Polska» poprostu «socjalistami i żydami», utrzymując, że wszystkie szczyry narodowe polskie żywioły przystąpiły do porozumienia.

Socjaliści rozumieją na swój sposób nowe wybory do Dumy. Oto np. jak przedstawiają się te wybory «Czerwonemu Sztandarowi» (organ socjal-demokracji Królestwa):

«Masy, tak czy inaczej, udział w tych wyborach wezmą. Kto się więc od walki wyborczej usuwa, ten dobrowolnie odstępkuje wpływ na te masy (trudownikom, kadetom, pedekom), ba, u nas nawet w pierwszym rządzie endeckim. Natomiast, biorąc udział w wyborach, będziemy mieli okazję do rzucania w masy hasel rewolucyjnych, a nawet samą Dumę zmienimy w trybunę rewolucyjną do wygłaszania hasel powstania zbrojnego, konstytuandy i republiki demokratycznej».

Z wychodzących w Warszawie dwóch «Robotników» (organy dwóch odłamów «polskiej partji socjalistycznej»), jeden (polscy socjaliści umiarkowani) obwieszcza:

«że Duma stać się trybuną rewolucyjną nie może, zaś udział w wyborach nie jest wcale czynnikiem, sprzyjającym rozwojowi naszej agitacji. I dlatego postanowiliśmy bojkotować Dumę!»

Drugi natomiast odłam (frakcja bojowa, czyli «fraki») prowadzi politykę «niepodległej polskiej republiki socjalnej» i ogłasza:

«Bojkotujemy Dumę dlatego, iż żadnego centralnego parlamentu, któryby nami rządził z Petersburga, nie uznajemy» i dlatego, że «czy ta Duma będzie czarnosecinowa, czy kaddecka, czy będzie w niej mała garstka, czy cała kupa socjalistów, zawsze nie będzie ona tem, o co proletarijat polski walczył dotychczas».

Ognisko przemysłu dla całego Królestwa, Łódź nigdy nie odznaczała się kulturalnością warstw robotniczych, a dziś sytuacja pogorszyła się znacznie. «Goniec» uskarża się, że ucietyko wyrost-

ki, ale i robotnicy starsi tracą poczucie porządku i pod wpływem agitacji socjalistycznej przestają szanować własność fabrykantów, niszcząc, a nawet rozkradając świadomie ich mienie. Fabrykanci utworzyli związek przeciw uroszczeniom robotników. Postanowili poprostu zamykać swe fabryki, jeżeli robotnicy nie przyjmą postawionych im warunków.

Przytoczyć warto warunki, które postawiły swoim robotnikom warsztaty Poznańskiego:

«1) delegaci ślusarni mają przeprosić wypędzonego przez robotników inżyniera Stevenzona; 2) przynajmniej 3/4 robotników mają podpisać deklarację, że pracować będą w każdym kierunku spokojnie i prawidłowo, że słuchać będą przełożonych i że zgodzą się na to, aby w razie wprowadzenia przemocą zwolnionych robotników do warsztatów, fabryka natychmiast, bez uprzedniego wypowiedzenia i dalszej wypłaty zarobków, była zamknięta; 3) robotnicy, którzy wypędzili inżyniera Stevenzona z fabryki i chcieli zabić strażaka za to, że przytrzymał złodzieja, nie będą pod żadnym warunkiem do fabryki przyjęci».

Ten mały «traktat portsmecki» odbija w sobie bardzo dokładnie życie dzisiejsze Łodzi. Dochodzi do tego, że fabrykanci (niemcy lub żydzi) istotnie zamykają swe fabryki, i dziesiątki tysięcy polskiego ludu roboczo o traci zarobek codzienny. Agitatorzy odpowiadają, że zaprowadzą «kwaterunek przymusowy» i że «każdy burzujdzie musiał żywić po kilku robotników» pod groźbą bomb i browniów. Zdarzył się i w Łodzi wypadek ekspropriacji «na rzecz robotników fabryki Poznańskiego». Niektórzy uważają przemyśl łódzki za pogrzebany na całe lata, inni obawiają się, że na bruku Łodzi wybuchnie coś w rodzaju nowej «komuny paryskiej», wskutek czego rząd zaprowadzi jeszcze ściślejsze «państwo bagnetu i nahajki» nad całym Królestwem. «kurj. Warsz.» zaznacza, że robotnicy polscy zdobyli podczas strejków większą płacę dzienną, niż na Zachodzie i w Rosji, i woła do nich: «nie gubcie siebie, rodzin waszych i tej ziemi, której synami jesteście!» W odpowiedzi Łódź szle pomruk dziki...

Stan.

WARSZAWA, 30 grudnia

[Tydzień świąteczny. Wyzysk literatów i artystów. Tragedja łódzka. Tow. pomocy naukowej dla młodzieży].

Ulice Warszawy robią w ostatnich dniach przedświątecznych wrażenie jarmarku. Na ulicach ruch, bieganina, turkot drożek, dzwonki sanek; wszystko leci, śpieszy się na łeb, na szyję, a każdy, każda niesie, dźwiga, wiezie paczki, paki. Zdawałoby się, że się miasto zaopatruje w żywność na całe tygodnie. W restauracjach, w handelkach, w cukierniach rejwach, brzęk talerzy, nożów, widelców, kieliszków. Zdawałoby się, że całe miasto wróciło zgłodniałe z jakiejś dalekiej drogi.

Cóż to takiego?

To przygotowania przedświąteczne.

Potem następują dwa, trzy dni ciszy. Sklepy zamknięte, ulice jakby umarłe. Ciśsza to zewnętrzna, bo wewnątrz, w domach, w mieszkaniach życie aż lueczy gwarem wesolym.

A to co takiego?

Miasto obchodzi święta Bożego Narodzenia.

A jak obchodzi? Je i pije, pije i je.

Tak, je i pije, pije i je. Gdyby tak obliczyć wszystko, co zjadamy i wypijamy w przeciągu trzech dni, co wydajemy na je dzenie i picie w dniach świątecznych, toby dla innego narodu starczyło na życie przy najmniej na miesiąc. Rzecz niesłychana, co my, polacy, kładziemy w brzuch. I to nie tylko ludzie zamożni. Wszyscy, najubożsi, rujnują się u nas na święta, wszyscy objadamy się, poprostu obżeramy tak, że apteki zacierają ręce z radości po każdym świętach.

Gdy się pomyśli, że się obżarstwem obchodzi narodziny Boga, urodzonego w stajence, na słomie, w żłobku, Boga, który wskazał ludziom, jako cel życia doczesnego, Królestwo Niebieskie, niewiadomo, co o człowieku sądzić.

Dawniej miały te biesiady świąteczne jeszcze jakiś sens, były uroczystościami rodzinnymi. Ze wszystkich stron kraju zjeżdżali się członkowie tego samego domu, aż do czwartej, piątej linii, pod dachem naczelnika rodu, zbliżali się, łączyli, zaprzyjaźniali. Ale dziś, kiedy trudniejsze warunki życia, kiedy zubożenie wsi, kiedy, w końcu, egoizm, naturalny skutek pojęć materialistycznych, rozluźnił związki rodzinne, rozbił gniazdo rodzinne, kiedy najbliżsi krewni stali się sobie obcymi, straciło «obżarstwo świąteczne» rację bytu.

Kiedy już zacząłem zrzedzić, będę zrzedził dalej.

Z jednej strony, dla siebie, jesteśmy rozrzućni, z drugiej, dla innych, jesteśmy bezwzględni, niewyrozumiali.

Weźmy np. nasze wenty, jarmarki, kiermasze. W ogłoszeniach, wabikach, w poleceniach czytamy zawsze: atakcja będzie odezty, deklamacja, śpiew, skrzypce, fortepian i t. d. p. X, p. ni X. Tym panem Z. tą panią Y. jest jakiś literat, aktor, śpiewaczka, muzyk. Są to u nas zwykle ludzie ubodzy, walczący o byt, o krwawy byt z dnia na dzień, nikomu z urządzających wenty, kiermasze, jarmarki, nie przyjdzie ani na chwilę na myśl uwzględnić ich ubóstwa. Gdyby panie, roztaczające przy stolikach dobroczynnych blaski swoich tualet, chciały się obyc raz na rok bez tych tualet, oddać na ubogich pieniądze za jedną strojną suknię, mieliby ubodzy z pewnością dziesięć razy więcej, niż z owych went, kiermaszów, jarmarków. Ale ta prosta dobroczynność nie przyjdzie nikomu na myśl. Zamiast tego, prosi się literata, aktora, muzyka, często uboższego od zwykłego wyrobnika, wyzyskuje się jego czas, jego talent, rzuca się jego znane nazwisko na wabia publiczności i dziwi się bardzo, gdy któryś z nich ma odwagę odmówić.

Szczególne pojęcia mają u nas ludzie i obowiązkach osobistości publicznych. Taki pan znany, głośny, musi robić wszystko, dla wszystkich darmo. Dlaczego musi? Ktoś, obdarzony przez Boga talentem, powinien służyć swojemu talentowi, swojej sztuce, nauce, swojemu społeczeństwu. Jest to w istocie jego obowiązkiem — ale nie ma wcale potrzeby zaspakajając próżności drobnych ambicyjek i zabawiać każdego swoim talentem.

Bo o cóż idzie zwykle? Pani X., panu Y. chce się odgrywać rolę działaczki, dobrodziejki, chce się być czemś na świecie, wyróżnić się z szarej gromady szarych wróbl. Bardzo dobrze. Wszelkie ambicje mogą wydać plony szlachetne, ale niech pracują same na siebie, niech nie pną się w górę po cudzych plecach.

I gdyby jeszcze nasze społeczeństwo wynagradzało tych, którzy dla niego darmo pracują, choćby tylko na starość, kiedy zabraknie im sił do pracy, jakąś emeryturą, albo choćby tylko szanowało ich ucziwo ubóstwo. Ale nie. Pierwszy lepszy, z bogactwem na pieprzu i śledziach „burzuj“ pokpi-

wa sobie z „biedy literackiej lub artystycznej“, spogląda przez ramię na człowieka, który dodaje blasku swojemu czasowi, dlatego, że „nie umiał zrobić majątku“, a kiedy taki „niepraktyczny głupiec“ umiera, nie społeczeństwo zdejmuje z głowy jego stro-skanej rodziny troskę o pochówek, lecz zwy-kle składki, tak samo, jak on, ubogich ko-legów. Żadne społeczeństwo nie potrzebuje tak bardzo ludzi utalentowanych, jak nasze, i żadne nie lekceważy ich, nie wyzyskuje ich tak, jak nasze.

Spełnił się nareszcie z trwogą, z bólem oczekiwany drugi akt tragedji łódzkiej. Wszystkie fabryki, należące do związku fa-brykantów, stanęły — blisko sto tysięcy ro-botników (mężów, żon, dzieci) znalazło się bez chleba wśród ciężkiej, ostrej zimy. Agi-tatorowie mogą być zadowoleni — zrobili swo-je, zwyciężyli.

Bo wina klęski łódzkiej spada głównie na nich, na agitatorów. Oni to nie dopuścili do porozumienia się robotników z fabrykan-tami, zrywali wszelkie układy.

Zauważył słusznie łódzki korespondent „Gazety Polskiej“, że wina za tę klęskę spada w części także na fabrykantów, na ich techórzostwo i konkurencję spekulacyjną. Jest tak w istocie. W samych początkach zawieruchy strejkowej ogarnął „burząjów“ taki strach paniczny, że stracili przytom-ność. Zamiast się bronić, oddziaływać argu-mentami na rozważniejszą część robotni-ków, wystąpić śmiało przeciw szeszupłej na-rzynie garstce agitatorów, dygotali ze stra-chu o swoją skórę, zgadzali się bez oporu, bez krytyki, na wszelkie żądania, ustępo-wali zawsze, nie zdając sobie sprawy z na-tury ludzkiej, która, zachęcona łatwym po-wodzeniem, leci na skrzydłach podnieconych apetytów aż do absurdu. *Auda Jafeti ge-mus!*

Agitatorowie, widząc strach „burząjów“, stawiali coraz to nowe, coraz śmielsze ża-dania, aż przekroczyli granicę wszelkich możliwych ustępstw. Pomogła im także bez-myślna w swoim samolubstwie konkuren-cja cheiwszych fabrykantów. Ten i ów spe-kułował: gdy zamkną tyle, a tyle fabryk, moja będzie góra; niech tam X, Y, Z lieho weźmie, byleby mnie z tem dobrze było.

Dziecinna to była spekulacja, jak się oka-zało, anarchja bowiem strejkowa ogarnęła wszystkie fabryki.

Obecnie stała się praca w fabrykach łódz-kich wprost niemożliwa. Robotnicy nie uzna-ją nad sobą żadnej władzy, nie słuchają ni-kogo, stają przy warsztatach, kiedy im się podoba i opuszczają je, kiedy im się podoba. O każdej porze, gdy się tak zachce ja-kieś agitatorowi, odbywają wiece, sejmiki, politykują, albo śpiewają chóralnie, lub zabawiają się grą w piłkę. Nie istnieją dla nich zwierzchnicy, komenda straciła wszelką moc, inżynierowie i majstrowie są terroryzowani, a czem-że fabryka bez ko-mendy, bez sprawnej, systematycznej obsłu-gi? Tem, co wojsko na polu bitwy, nie uznające karności, pozbawione wodzów.

Zrozumieli to nareszcie fabrykanci łódzcy i utworzyli *lokaut*. Ale ten *lokaut*, ten strejk fabrykantów przeciw robotnikom, przy-szedł za późno. Zanadto rozkolysały się na-miętności, by fala nienawiści mogła opaść odrazu.

Teraz rozpocznie się akt trzeci tragedji łódzkiej: głód, nędza, rozpacz, a potem?... Lecz nie wyprzedzajmy wypadków.

Na zakończenie wiadomość dodatnia, ja-sna. Tak mało u nas tych wiadomości ja-snych, dodatnich, w ostatnich dwóch latach.

Powstaje w Warszawie Towarzystwo po-mocy naukowej dla młodzieży szkolnej, wzo-rujące się na poznańskiej „Pomocy nauko-wej Marcinkowskiego“. Instytucję tę należy powitać szczeremi okłaskami.

Dotąd była nasza uloga młodzieży szkolna skazana na składki, zbierane przez redakcje,

na zebranię went, kiermaszów, jarmar-ków, koncertów, na zapomogi prywatne i t. d. W tych wszystkich składkach i żebraninach, z natury swojej upokarzających, nie może być porządku, ładu, systemu, kontroli w końcu. Otrzymuje zapomogę nie ten, któ-ry na nią zasługuje, lub który jej napraw-dę potrzebuje, lecz zwykle ten, kto umie trafić przez stosunki, znajomości, protekcję, do redakcyj, lub zakładów dobroczynnych. Takie dorywcze składki zresztą nie są w sta-nie zaspokoić wszystkich potrzeb. Tylko in-stytucja, obsługiwana regularnie przez ludzi wytrawnych i dobrej woli, działająca syste-matycznie, z planem, stale, może pomódz skutecznie naszej ubogiej młodzieży.

Taką instytucją będzie warszawska „Po-moc naukowa“.

Duszą tej instytucji jest p. Franciszek Radoszewski, obywatel ziemski z Łęczyckie-go, autor kilku bardzo dobrych, popular-nych dziełek prawniczych, należący do naj-oświecenijszych, najwykształcenijszych oby-wateli gub. kaliskiej.

F. C.

— Fabryki łódzkie, należące do związku fa-brykantów, Biedermana, Grohmana, Steinerta i Scheiblera, zamknęły się; 27 tys. robotników pozostało bez pracy, a licząc z rodzinami — 100 tys. ludzi bez środków do życia. Nastroj w Łodzi bardzo trwożny. Zabójstwa partyjne wzmagają się.

— Radomski komitet okręgowy PPS ogło-sił, że pułkownik Plotto został zabity z roz-kazu partji za znęcanie się nad aresztowanymi i zabójstwo Papaja.

— Testament ś. p. Cyprjana Lachnickiego został ogłoszony. Ogólnym legatarjuszem zo-stało «Biuro informacyjne o nędzy wyjątko-wej», które prócz 90 tys. rb. otrzyma znaną powszechnie galerję obrazów, wartości kilku-set tysięcy.

— Warsz. instytut weterynaryjny, w któ-rym obecnie odbywają się wykłady dla 6 in-tylko studentów, za przykładem uniwersytetu, stara się o przeniesienie do Rosji.

— W d. 21 grudnia zmarł Aleksander Wy-socki, powstaniec czynny 1863 r., po powrocie z Syberji długoletni współpracownik Tow. kre-dytowego ziemskiego.

KURJER NADNEWSKI

DZIAŁALNOŚĆ PAŃSTWOWA

Informacje «Kraju»

— Budżet tymczasowy na rok 1907 zo-stał przez Radę ministrów już uchwalony niezbyt zgodnie z ustawą. Art. 116 ustaw zasadniczych opiewa, że w razie niemożeb-ności z jakiegokolwiek przyczyn zatwierdze-nia budżetu przez Dumę i Radę Państwa, rząd ma prawo stosować budżet z roku po-przedniego. Tymczasem uchwalony przez Radę ministrów na rok 1907 obecnie bud-żet przewyższa znacznie pozycję roku 1906.

— Ministerstwo handlu i przemysłu opra-cowało projekt *ustaw robotniczych*, mają-cych na względzie poprawę bytu sfer robo-czych. W tym celu mają być urządzone powszechnie: 1) fabryczne kasy szpitalne, obo-wiązane wspomagać robotników w razie cho-roby, oraz 2) towarzystwa ubezpieczeń na wypadek kalectwa. Co się tyczy ubezpie-czeń starości i niezdolności do pracy, to ostateczne rozwiązanie tej sprawy postano-wiono odroczyć do czasu, aż wyjaśnią się wyniki dwóch reform powyższych. Postano-wiono popierać budowanie tanich i zdro-wych mieszkań dla robotników, i w tym ce-lu uwolnić budynki tego rodzaju od niektó-rych podatków i ciężarów. Praca kobiet i nieletnich ma być ograniczona jeszcze bar-dziej, niż to było dotąd. Inspekcja fabrycz-na ma być wyzwołona z pod zwierzchnic-twa gubernatorów. Dla regulowania zaś spo-

rów pomiędzy pracodawcami a robotnika-mi, zamierzono utworzyć sądy rozjemcze. Przepisy powyższe mają być wprowadzone narazie tylko na fabrykach i w kopalniach, ale z czasem będą rozszerzone na zakłady rzemieślnicze, przemysł rolny, przedsiębior-stwa transportowe i budowlane.

— Ministerstwo komunikacji zamierza u-zupełnić statut kolejowy przepisem, że *pa-sażerowie, jadący bez biletów*, niezależnie od odpowiedzialności pieniężnej, mają jesz-cze nieść odpowiedzialność kryminalną, czyli będą karani na areszt dwutygodniowy lub grzywny od 3 do 50 rb. Nowe przepisy nie dotyczą osób, jadących bez biletu przypad-kowo, nie w celu uchylenia się od opłaty, jak np. tych, które zgubiły bilet, spóźniły się na stację i nie zdążyły go kupić i t. d. W wypadkach podobnych pasażerowie mogą zaopatrywać się w bilety u konduktorów, placąc za nie o parę procent drożej.

— Ministerstwo handlu i przemysłu za-mierza przedstawić na zatwierdzenie władz ustawodawczych szereg nowych przepisów, określających z jednej strony zasady uży-wania i sprzedaży *firmy handlowej*, z dru-giej zaś zapobiegających potajemnej i fik-cyjnej *sprzedaży* zakładów handlowych.

— Rada przedsoborowa, zwołana dla opra-cowania programu obrad *soboru* rosyjskiego *cerkwi prawosławnej*, ukończyła swoje prace 15 (27) grudnia. W imieniu Monarchy po-dziękował zgromadzonym za ich tak owocną pracę nad prokurator Synodu.

— Ministerstwo sprawiedliwości złożyło Radzie ministrów wnioski w sprawie *refor-my sądów miejscowych*, o których „Kraj“ pisał szczegółowo w artykule wstępnym N-ru 27.

— Komisja pod przewodnictwem p. Go-tubjewa ukończyła dochodzenie w sprawie oddania przez p. *Hurkę firmie Lidral* do-staw 10 milj. pud. zboża. Referat komisji rozpatrzy wkrótce Rada ministrów.

— Od 1 (11) do 15 (28) grudnia rada *Banku włościaniskiego i szlacheckiego* zatwierdziła 165 tranzakcyj na sumę 21,781 tys. rb., czyli przeciętnie po 100 rb. za dziesięcinę. W szczególności postanowiono nabyć: w gub. wileńskiej 415 dz. za 38 tys. rb., w gub. wołyńskiej 3,258 dz. za 538 tys. rb., w grodzieńskiej 1,934 dz. za 126 tys. rb., w kijowskiej 2,127 dz. za 634 tys. rb., w mińskiej 1,394 dz. za 127 tys. rb., w mohylowskiej 214 dz. za 9 tys. rb., w po-dolskiej 4,281 dz. za 862 tys. rb.

— Od 1 (14) stycznia do 1 (14) listopa-da r. b. do kas rządowych w Rosji wpłynęło *podatków bezpośrednich* 53¹ 2 milj. rb., czyli o 9 milj. przeszło mniej, niż w roku poprzednim. Zalega głównie odatek gruntowy, płacony przez włościan. Największe niedo-bory przypadają na gubernje kazańską i samarską, względnie najlepiej uiszczają się gubernje południowo-zachodnie i nadbaltye-kie. Ponieważ nie w naturze nie ginie, więc od 1 (14) stycznia do 1 (14) listopada r. b. *monopol* sprzedał prawie 70 tys. wiader wódki, za którą wpłynęło do skarbu 522 milj. rb., czyli o 69 milionów więcej, niż w r. ub.

— Na wszystkich ważniejszych stacjach kolejowych publiczność, odprowadzająca oso-by odjeżdżające, będzie *odtąd* puszczana *na peron pasażerski* nie inaczej, jak za bi-letami.

— Projekt reformy *administracji guber-njalnej*, nad którym pracuje komisja pod przewodnictwem prezesa Rady ministrów, posunął się naprzód o tyle, że uchwalono utworzyć w każdej gubernji urzędy: 1) gu-bernatora, 2) jego pomocnika do spraw ad-ministracyjnych, 3) naczelnika policji, 4) ra-dę gubernjalną i 5) kancelarję gubernjalną. Nowością są punkty 2, 3 i 4.

— Zarządy kolei moskiewsko-jaroslawsko-archangielskiej i petersbursko-wiackiej po-łączono w jeden, i koleje te będą nosić odtąd miano *kolei północnych*.

Ministerstwo handlu i przemysłu zamierza rozszerzyć zasady tak zwanej „woli górniczej“ na obszary, należące do rządu, dawnych włości rządowych, emigrantów, mieszkańców Kaukazu, obcoplemionców osiadłych i t. d. na Syberji, Kaukazie, w Turkestanie i w Okręgu Zakaspijskim.

Uczczenie pamięci Włodzimierza Spasowicza przez Tow. prawnicze przy uniwersytecie petersburskim odbyło się uroczysto. P. Konst. Arsenjew podniósł zasługi społeczno i naukowo Spasowicza, zaznaczając z naciskiem, że odrodzona Rosja pamiętać będzie, co winno jej nowe życie «wielkiemu obywatelowi rosyjsko-polskiemu». P. M. Winawer ułożył żywą i nader pouczającą mozaikę z przemówień W. Spasowicza, wygłoszonych w rozmaitych okolicznościach, podkreśliwszy szlachetny idealizm zmarłego męża i jego potężne wystąpienia w walkach o wolność i prawo. Przemówienie p. B. Kutylowskiego urwało się u samego początku, z powodu nagłego zaślubienia mowy.

Pogłoska. W dziennikach petersburskich pojawiła się pogłoska o mającej nastąpić wkrótce nominacji generał-kontrolera p. Jana Żarnowskiego na stanowisko wice-kontrolera państwowego. O ile wiemy, pogłoska ta nie jest prawdziwą.

Z «Lutni». Czwarły z rzędu koncert «Lutni» nie zebrał, zapewne z powodu bliskich świąt, licznej publiczności, czego należy żałować, gdyż program koncertowy wykonany został bez zarzutu. Doskonale udało się trio Arenskiego pp. Kossowskiemu i L. i S. Roztropowiczom. To samo powiedziec należy o solowych występach p. M. Kossowskiego i młodocianego wiolonczelisty L. Roztropowicza. Udatna deklamacja panny A. Pruszczyńskiej urozmaiciła ucztę muzyczną. W dniu 30 grudnia odbędzie się, jak wiadomo, wieczór gwiazdkowy dla młodzieży i dzieci.

Dla naszej młodzieży. Dowiadujemy się, że pierwszy w karnawale nadchodzącym wieczór tańczący odbędzie się w d. 31 stycznia w sali Pawłowej, na rzecz naszej uczącej się młodzieży. Urządzeniem zabawy zajmuje się grono osób, złożone z członków komitetu pomocy uczącej się młodzieży, oraz z przedstawicieli studentów. Zabawa ma mieć liczne niespodzianki, które na razie pozostają w tajemnicy.

Zamordowanie naczelnika miasta. Dziś zginął od kuli rewolwerowej naczelnik m. Petersburga, jen. v. der Lauwitz. Morderca strzelił potem do siebie. Dobił go palaszem jeden z towarzyszących jen. L. oficerów.

Józef Hofman wystąpił z szeregiem koncertów; przyjęcie genialnego wykonawcy było entuzjastyczne, krytyka zaś nie znajduje dlań słów pochwały.

Mysł budowy tanich mieszkań dla robotników została już zrealizowana; na jednym z krańców miasta stanęło staraniem Towarzystwa udziałowego parę gmachów. Udział wynosi 25 rb., tym sposobem lokator może być udziałowcem. Dochód czysty nie ma przenosić 1 1/2 proc. Ceny lokali obliczono w stosunku sążni kwadratowych. Jeden sąż. kw. podłogi kosztuje 1 rb. 80 kop., jeden pokój — 7 rb. 50 kop. do 9 rb., trzy pokoje do 20 rb. Przy mieszkaniach jest ogólna pralnia, herbaciarnia, sala sądowa i audytorjum.

Kursy «Raphof». W d. 2 stycznia odbędzie się jubileusz 25 letniego istnienia kursów muzyczno-dramatycznych «Raphofa». Udział w jubileuszu wezmą zarówno byli, jak i obecni uczniowie.

DONIESIENIA

1907.

KALENDARZ

na rok 1907.

wydany staraniem Katolickiego Tow. Dobr. w Petersburgu, wyszedł z druku i jest do nabycia w Zarządzie Tow. Dobr. w Petersburgu, Newski № 32, oraz we wszystkich księgarniach

*** Cena kop. 25. ***
(Bez przesyłki.)

K. LASKOWSKI (Ed.).

„Z rapsodów wolności“

Z przedmową K. Tetmajera.

Cena 50 kop.

We wszystkich księgarniach (Połowa dochodu przeznaczona na rzecz Tow. opieki nad dziećmi).

LITWA I RUS

PRZEGLĄD

Zgromadzenie tow. rolniczych w Mińsku, Wilnie, Kownie i Łucku. Represje rządowe przeciwko oświacie polskiej.

W ostatnich dniach odbyło się, lub miało się odbyć, kilka ogólnych zgromadzeń członków towarzystw rolniczych. Jak zawsze wśród tych instytucyj, tak i tym razem, najwięcej żywotności objawiło mińskie Towarzystwo. Na zebranie d. 10 (23) b. m. przybyło 118 członków i spora liczba gości, tak że sala zapelniona była niemal zupełnie. Obrady, jak i na przeszłym zebraniu we wrześniu, prowadzono po rosyjsku. Główny temat rozpraw stanowiła sprawa ałożenia uniwersytetu w Mińsku, rozpoznana już w zarządzie miejskim. Ogólną charakterystykę tych rozpraw znajdzie czytelnik w korespondencji «Z nad Niemna», tutaj zaznaczamy tylko zdanie p. Woynilowicza, że rozprawy na dany temat do niczego nie doprowadzą, gdyż rząd chętniej na gruzach wszechniccy warszawskiej założy uniwersytet w jednym z miast rosyjskich, które z pewnością przyjmą projekt rządowy bez żadnych zastrzeżeń i warunków... Sądźmy również, że niezależnie od losów rosyjskiego uniwersytetu warszawskiego, musimy się starać o założenie uniwersytetu w Wilnie, jako w głównym kulturalnym środowisku Litwy. Zgromadzenie znaczną większością głosów przyjęło w sprawie uniwersyteckiej uchwałę rady miejskiej i przeszło do innych kwestyj. Wysłuchano sprawozdania o szkole przedziałnictwa i tkactwa, założonej na niewielką skalę w pow. słuckim, w majątku zmarłej niedawno p. Jodkowej. Szkoła posiada 8 warsztatów, niewielką liczbę uczennic stałych i przychodzących, i produkuje najprostsze płótna. Następnie toczono rozprawy o szkole ogrodniczej w Bobrujsku, której, z braku środków, grozi przeniesienie do innej gubernji. Najwięcej uwagi zwrócił referat p. Grabowskiego, który proponuje radykalną zmianę ustawy Towarzystwa w związku z organizacją kółek włościńskich. P. Grabowski postawił Towarzystwu szereg zarzutów, że oddaje się słodkiej drzemce, że wiele mówi o sprawie agrarnej, ale nie robi, że projekt organizacji kas emerytalnych dla pracowników rolnych dotychczas pozostał w dziedzinie projektów, że unikając prądów postępowych, Towarzystwo weszło na martwe tory reakcyjne. Aby więc wlać życie nowe w martwiejącą instytucję, należy ją całkiem zdecentralizować i przenieść sprawy bieżące

do kółek rolniczych, zaś sprawy ważniejsze i natury ogólnej — do ogólnych zjazdów delegatów i do walnego zjazdu delegatów w Mińsku. Przeciwno zarzutom ogólnym odpowiedział p. Skirmuntt, który zaznaczył, że Towarzystwo nigdy nie hołdowało nieprzejętym programom agrarjuszowskiemu, lecz tak samo, jak obie grupy nasze parlamentarne w pierwszej Dumie, powstawało przeciwko programom doktrynerskim, niezdolnym przysporzyć korzyści nikomu, w tej liczbie włościanom. Zawsze byliśmy ofiarą i nie darmo Aleksander II dziękował przodkom naszym za przykład, dany całej Rosji. Dlatego też oskarżenia o reakcyjność nie mają podstawy, gdyż chodzi nam o rzetelny postęp, zaś do polityki awantur, zainaugurowanej przez pierwszą Dumę, i w przyszłości nie będziemy się mieszać. W dalszym ciągu debatów p. Grabowski zaznaczył, że w gub. mińskiej nie się nie robi dla włości, gdy np. w gubernji kowieńskiej istnieje kilkanaście kółek rolniczych. P. Woynilowicz oświadczył, że zarzut referenta co do kasy emerytalnej nie jest słuszny, gdyż kasy te mogą być wprowadzone tylko po przyjęciu zasady obowiązkowości, co może zrobić tylko państwo w drodze ustawodawczej.

Wogóle jednak projekt reorganizacji Towarzystwa i utworzenia kółek rolniczych przyjęty został przychylnie i dla opracowania projektu powołano komisję, złożoną z ośmiu członków. W końcu wysłuchano referatu p. Tupalskiego o komasacji, który dowodził, że odnośna reforma przysporzyć może włościanom gubernji kilka milionów dochodu rocznego.

Zgromadzenie wileńskiego Tow. rolniczego nie doszło do skutku, jak sądzą, z powodu wznowionego zakazu mówienia na zebraniu po polsku. Lecz ten sam objaw niestawienia dostatecznej liczby członków na obrady, miał miejsce w d. 2 b. m. i w kowieńskim Tow. rolniczym, pomimo, że zakaz używania języków miejscowych nie istnieje w Kownie. Na trzystu z górą członków przybyło na zgromadzenie do Kowna około trzydziestu, chociaż program obrad był bardzo interesujący i nadto uzyskał o zmianę ustawy, uwalniającej od narzuconego z urzędu prezesa. Wogóle w roku bież. nie odbyło się ani jednego prawomocnego zebrania, co świadczy o wielkiej obojętności obywateli kowieńskich względem zadań i celów Tow. rolniczego.

W innej stronie naszego obszernego kraju, mianowicie w Łucku, miało miejsce również zgromadzenie Tow. rolniczego, i także wobec nielicznej garstki członków, około 30, z ogółu przeszło 600 członków. Program zawierał kilka ważnych spraw, mianowicie: organizację kółek rolniczych, urządzenie wystawy rolniczej w Łucku, w jesieni roku przyszłego, zreformowanie sklepu stowarzyszonych. Prezes, p. Szcz. Poniatowski w wyczerpującym referacie zaznajomił zebranych z organizacją kółek rolniczych w Galicji i w Poznaniu, i z rezultatami, osiągniętymi przez te organizacje dla

podniesienia kulturalnego ludności robotniczej. Projekt utworzenia kółek przyjęto i postanowiono wypracować ustawę. Wystawa w Lucku ma być urządzona za sumę 4 1/2 tys. rb., zebranych z dobrowolnych składek. Zgromadzenie poleciło radzie ułożyć plan wystawy i uzyskać pozwolenie władzy. W kwestji sklepu komisowego, wielce obchodzącej stowarzyszonych, postanowiono wybrać komisję rewizyjną. Obrady prowadzone w języku państwowym.

Szereg zarządzeń, wymierzonych przeciwko językowi polskiemu, zatrwożył naszą opinię publiczną. Główną represję skierowano przeciwko usiłowaniom naszego społeczeństwa ku szerzeniu oświaty, zwłaszcza wśród ludu. Starania o założenie polskich szkół średnich w miastach napotykają na opór stanowczy, szkoły ludowe zamykają się i temuz losowi ulegają świeżo założone stowarzyszenia oświatowe. Jen.-gub. kijowski, na zasadzie art. 19 przepisów stanu wojennego, zamknął na czas trwania tego stanu, istniejące w Kijowie polskie tow. «Oświata». Pomysleć można, że stan wojenny wprowadzony został w Kijowie dla walki z oświatą. Dziwna rzecz, rząd sam nie jest w stanie kształcić ludu, pomimo to, dla marnych podejrzeń tamuje działalność społeczeństwa w tej najważniejszej sprawie.

J. S.

Z NAD NIEMNA, 18 (31) grudnia

[Kompromisy ziemian polaków z rosjanami. Dokąd ma się przenieść uniwersytet warszawski? Bojazo polszczyzny. Wskreszony zakaz mówienia po polsku w publicznym miejscu. Winowajca poliemaister. Potrzeba pisma polskiego w języku rosyjskim. «Pogrom» cerkwi w Horodyszczu. Głód w Janiszkach. Kółka rolnicze w pow. dzianenskim i trockim. Ziemia oilarowana do parcelacji.]

□ Odrzucenie przez obywateli powiatu siemskiego kompromisu z ziemianami-rosjanami dotąd jeszcze zajmuje opinię publiczną. Z punktu widzenia jednych jest to krok nierozważny, gdyż w gub. mohylowskiej żywiol polski jest za słaby do samodzielnego przeprowadzenia wyborów. Inni upatrują w tem chwalebna moc ducha narodowego, ufne go w swe siły. Ziemianie gub. mińskiej jednak dają również do kompromisu ze współobywatelami rosyjskimi. „Now. Wrem.“ zajadło napada na tego rodzaju polsko-rosyjskie bloki, co poniekąd może nam posłużyć do zorientowania się, po której stronie leży nasza korzyść.

Nie mniejsze rozdwojenie opinii panuje w sprawie przeniesienia uniwersytetu z Warszawy do Mińska. Rada miejska mińska dość obojętnie przyjęła ten projekt, wyrażając niechęć do wywłaszczenia społeczeństwa polskiego ze zbiorów, stanowiących inwentarz uniwersytetu, zgromadzony z grosza narodowego. Taką samą niechęć wykazało na ostatnim zgromadzeniu i Tow. rolnicze mińskie. Nie znajdowało ono nie pociągającego w nabytku takiego personelu profesorskiego, jak pp. Amalickij, Kulakowski, Filewicz i im podobni... Mówiono, że tradycja nakazuje starać się o przywrócenie uniwersytetu w Wilnie, lecz wedle oświadczenia prof. Amalickiego, rząd stanowczo wyłącza Wilno z kombinacji o uniwersytecie, dając pierwszeństwo trzem miastom białoruskim, jak Mińsk, Witebsk i Mohylów. Ostatecznie mińskie Tow. rolnicze wypowiedziało się za założeniem uniwersytetu w Mińsku. Rzecz znamienita, że sfery rosyjskie lekają się Wilna, jako środowiska zbyt silnego pod względem żywiolu polskiego, i przewidują, że uniwersytet wileń-

ski mógłby stać się, jak za dawnych czasów, ogniskiem kultury polskiej. Jest to najlepszy sprawdzian siły naszej kulturalnej.

Z tej bojaźni płynie tendencja dawania pierwszeństwa białoruszczyźnie, w której rozwój pewne „sfery“ wcale nie wierzą, i litewszczyźnie, z której nic sobie nie robią, uważając za lilipucią szopkę zakusy stworzenia państwa z dwóch gubernij. Dobrze to dla szczucia na polaków, ale dla dalszej konjunktury — zbyt słabe. We wszystkich aktach administracyjnych stale przebija się to lekceważenie litewszczyzny i bojaźń polszczyzny. W szkołkach gub. kowieńskiej wykłady pozwolono prowadzić po litewsku, to jest po żmudzku, w Kownie rozprawy w instytucjach społecznych w językach miejscowych, zaś w Wilnie i innych miastach i gubernjach Litwy i Białorusi wszelkie zabiegi się czynią, aby polszczyznę tłumić i zagradzać jej drogę. Biurokracja, po pierwszym pęknięciu więzów, krępujących życie narodowe, nie mogła się polapać, co robić: tolerować lub w dalszym ciągu gnębić polszczyznę? Walczyła na razie uporeczywie z sztyldami polskimi, aż nadeszło wyjaśnienie, że ustawa na to pozwala, chociaż w Mińsku jeszcze w bież. miesiącu policja próbuje nakazywać zdjęcie sztyldów polskich. Zakładanie szkół polskich w Wilnie, przez całe półtora roku „swobód konstytucyjnych“ i równouprawnienia narodowościowego, spotyka stale *non possumus* ze strony okręgu naukowego. W ostatnich dniach odmówiono takiej prośbie p-ny Kisiel, która chciała założyć polską pensję żeńską. Dotychczas wszyscy petenci tej kategorii, otrzymujący stereotypowe odpowiedzi, że jeszcze „nie zniesiono przepisu, zabraniającego w tym kraju kół polskich“, odchodzili potulnie... Panu a Kisiel jednak chce spróbować szczęścia w tej. Może w Petersburgu innego będą zdania? Bo przecie i z językiem polskim na wiecach przedwoborczych spróbowano zrobić doświadczenie, czy nie uda się go zabronić, rachując na pokorę publiczności. Lecz przerachowano się: telegraf poniósł skargę do Petersburga i zamtąd przyszło oznajmienie, że wolno mówić na wiecach po polsku. Okazał się winnym poliemaister, który „na własną rękę“ wydał rozporządzenie o niedopuszczeniu języka polskiego na wiecach.

Stosunki tutejsze, oparte na nieustannej presji administracyjnej i pokornem chyleniu czoła przez społeczeństwo, nie przeszkadzają jednak polakożercom dziennikom rosyjskim komponować baśni o „okrucieństwach“ i „gwałtach“, rzekomo dokonywanych przez polaków na biednych rosjanach. Na ostatnim wiecu 2 tys. polaków uległo posłuszeństwu jednemu komisarzowi policyjnemu i rozeszło się bez oporu, a jednocześnie tacy sami polacy gwałtem nawracają na katolicyzm prawosławnych i prześladują rosyjską narodowość tam, gdzie bronią jej setki tysięcy wojska, policji, żandarmerji... Odczuwa się najsilniejsza potrzeba posiadania polskiego pisma w języku rosyjskim, któreby nieustannie otwierało oczy rosyjskiemu społeczeństwu na bezpodstawność tych oszczerstw, bo ostatecznie dzień i noc powtarzane kłamstwa czynią jakieś wrażenie na opinii rosyjskiej i wielką nam nieraz szkodę sprawiają. Sprostowania, drukowane w pismach polskich, do ogółu rosyjskiego nie dochodzą. Ze „Nowoje Wremia“ ogłasza najpotworniejsze kłamstwa, to mniejsza; o bezczelności tego pisma nikt nigdy nie wątpił, ale wprowadzane są w błąd przez specjalnych plotkarzy i pisma ucziwe. Na przykład w „Birżewych Wied.“ ogłoszono o „otrzymaniu urzędowej wiadomości“, stwierdzającej pogrom, dokonany przez katolików cerkwi prawosławnej we wsi Horodyszczu, w pow. pińskim, gub. mińskiej. Rzecz w istocie przedstawia się całkiem inaczej. Wieś Horodyszczu, położona o 17 wiorst od

Pińska, zamieszkała jest wyłącznie przez katolików. W r. 1662 wojewoda polocki, Jan-Karol Kopeć, pobudował w Horodyszczu kościół i klasztor, w którym osiedli Benedyktyni. W r. 1864 kościół i klasztor zamknięto, a mury wspaniałej świątyni rząd sprzedał, wraz z majątkiem Horodyszczu, jakiemuś spekulantowi. Przez 40 lat właścianie musieli obywać się bez kościoła; gdy ogłoszono tolerancję religijną, ci ludzie radośnie rozpoczęli starania o zwrot im świątyni, marnie rozpadającej się bez użytku. Zdawałoby się rzeczą najslusniejszą oddać kościół nieprawnie odebrany. Lecz jakież żal i oburzenie ogarnęły mieszkańców Horodyszczu, gdy władze, w odpowiedzi na ich prośby, kazaly kościół przerabiać na cerkiew... Cóż dziwnego, że unieśli się i chcieli stawić opór zaborcom ich „własnego“ kościoła. Nazwano to „pogromem“ cerkwi... Polska gazeta w języku rosyjskim, jakkolwiek dużo kosztowałaby, to jednak oplaciłaby się, prostując opinię rosyjską.

Niespodziana i smutna nowina wynurzyła się na tle naszej wsi: głód w gminie Janiszskiej, pow. wileńskiego. Rozpoczęły się natychmiastowe składki prywatne, oraz obmyślanie akcji ratunkowej. Rzecz dziwna, że fakt objawił się zniemacka, przecie naczelnik ziemski zapewne wiedział o stanie rzeczy w Janiszkach. Pozwolono w cichości zjeść ludziom ostatni kęs i wtedy dopiero uderzono na alarm. Naprasza się myśl, że z takimi objawami bardzo pomyślnie mogłyby walczyć kółka rolnicze, gdyby istniały. Kółka te mnożą się powoli. W pow. dzianenskim powstaje obecnie takie kółko, a założycielami jego są p. Miedunicki oraz dwudziestu właścian; w pow. sroekim, w okolicach Butrymańców, powstaje również kółko „Jedność“, założone przez paru ziemian i kilkunastu właścian.

W pow. dynaburskim zactiarowano komisji agrarnej, przez pośrednictwo Banku właściańskiego, 26 tys. dzies. ziemi. Oprócz tego zaofiarowano Bankowi 12,880 dzies. z majątków Warkowo p. Reutta i Ustron p. Żmudzkiego. Miejscowa ludność obawia się, aby Bank nie sprowadził na te ziemie kolonistów z nad Wolgi i ztąd zadowolnienie, że Bank nie daje ceny, zapłaconej przez właścicieli. Przy sprzedaży z wolnej ręki grunty te mogą dostać się ludności miejscowej, a między innymi i drobnej szlachcie polskiej, zazwyczaj dzierżawcom.

Plis

MOHYLÓW GUB. nad Dnioprem, w grudniu [Polskie Tow. oświaty. Zjazd duch. oświecenia katolickiego. Stosunki religijne i szkolne w jednej z tych parafij].

□ Niedawno została zatwierdzona przez gubernatora ustawa polskiego Towarzystwa oświaty. Inicjatorzy nowego stowarzyszenia zaprosili do Mohylowa ks. proboszczów i ziemian z całej gubernji dla wprowadzenia w życie tej tak pożądanej instytucji. O dawna odczuwano tutaj brak instytucji tego rodzaju, a gdy rząd nie dawał pozwolenia, powstało nieurzędownie stowarzyszenie filantropijne. W d. 13 grudnia ks. dziekan mohylowski Piotr Zieliński uroczystem nabożeństwem zapoczątkował działalność instytucji. Uprzytomniono więc zgromadzonym cel tego Towarzystwa: niesienie wspólnymi siłami ofiar na szerzenie polskiej oświaty wśród ludu polskiego.

W Mohylowie gub. znajdują się będą centralne i główne wydziały Towarzystwa, w powiatach zaś istnieć mają kółka Tow., które w porozumieniu z zarządem będą zakładać szkoły, czytelnie i biblioteki. Podnoszono także kwestję nazwy Tow. oświaty, jak również kierunku tej oświaty. Domagano się dodania do nazwy Tow. tytułu: „katolickie“. Ten przymiotnik napotkał na opozycję. Kwestję tę poddano głosowaniu i okazało się 47 głosów za nazwą „katolic-

kie", zaś 39 przeciwko tej nazwie. Pomimo wyniku głosowania, mniejszość zaczęła silnie atakować, by nie nadawać nazwy „katolickie“, gdyż w myśli Tow. było udostępnić oświatę nie tylko dla katolików, ale i dla inowierców. Jakkolwiek nazwa Tow. „katolickie“ jest naturalną i w niczem krępować nie może, większość zrobiła ustępstwo mniejszości i zgodziła się na usunięcie kwestjonowanego przymiotnika. Instytucja więc mianować się będzie polskiem Tow. oświaty w duchu religijnym. Roczne wpisy członków naznaczono po 10 rb.; na pierwszym zgromadzeniu zebrano 600 rb. Potem wybrano członków komisji rewizyjnej.

Obecni na zebraniu księży zaprojektowali zjazd duchowieństwa katolickiego z gubernji mohylowskiej, dla omówienia kwestyj z ich powołania wypływających.

Jako charakterystykę stosunków, panujących w gubernji, podaję opis jednej z naszych miejscowości. Miasteczko Mikulin, pow. orszańskiego, położone o 12 w. od st. Rudni, rygo-orłowskiej kolei, ma domów około 300, mieszkańców zaś do 2 tys., przeważnie żydów. Skutkiem częstych napadów ogłoszono tutaj stan wojenny. Lud miejscowy pragnie powiększenia swoich gruntów, o tem tylko mówi, chociaż w tej miejscowości ma większe działki, niż gdzieindziej - po 7 dzies. na dom. Ale gdy te małe działki podzielono między kilku braci, okrawkami, rozrzucenymi w kilku miejscach, położenie stało się trudne. Ponieważ nie umieją z małej ilości ziemi, przez dobre jej uprawianie, wyciągnąć możliwie większej korzyści, albo że bardzo mało mają ziemi w stosunku do ilości ludzi, np. na 7 dzies. 15 lub 20 dusz, dlatego tak namiętnie pragną nowych nadań z ziemi skarbowej lub obywatelskiej. A do tego socjaliści durzą ich nadzieją przymusowego wywłaszczenia większej posiadłości dla podziału między włościan. Agitatorzy natrętnie zmuszają słuchać swoich bredni przy wszelkiej okazji, lub narzucają się ze swoją literaturą. W Mikulinie projektują szkołę dla biednych dzieci - oby tylko prowadzono ją z pożytkiem! Szkoda, że nie pozwalają otwierać szkół przy kościołach katolickich. Pewien wiesniak prawosławny zauważył, że duchowieństwo prawosławne zapewne dlatego nie oświeca ludu, by ten nie poznał się na ich błędach, i nie bardzo się gorszył ich częstokroć swobodnym i nie arcy-wzorowem postępowaniem. Włościanie wogóle, widząc, że rząd czyni wiele trudności przy otwieraniu szkół, bądź prywatnych, bądź parafjalnych przy kościołach, może pomysła, że pewnie i dla rządu wygodniej, gdy lud pozostaje w ciemnocie... Pijaństwo ludu niczem innym nie da się wytłomaczyć, jak tylko tem, że człowiek ciemny niema innych instynktów, jak tylko zwierzęce, niczem innym nie nasycy się, tylko materjałem. Gdyby umiał dobrze czytać, mógłby czytaniem zająć czas wolny, którego nie wie, jak użyć, nie mówiąc już o tem, że czytając, coraz widniej byłoby mu na świecie. Ale nie sami tylko katolicy-włościanie lub drobna szlachta ciemni, gdyż rząd utrudnia otwieranie szkół z nauką języka ojczystego; w większej jeszcze ciemnocie pozostają prawosławni włościanie pomimo, że mają szkoły cerkiewne, ludowe początkowe i dwuklasowe, i nawet po małych wioskach z wędrującym nauczycielem, tak zw. szkoły „gramotności“, t. j. nauki czytania. W szkołach początkowych i „gramotności“ bardzo niedbale uczą, często po kilku latach w nich przebytych, uczeń nie nauczy się biegle czytać i cośkolwiek pisać. W szkołach cerkiewnych niewiele co lepiej uczą. Zdawałoby się, że duchowieństwo prawosławne, mając wszelkie prawo otwierania szkół i uczenia, mogłoby dać poważną oświatę ludowi, a jednak tego nie widzimy. Brak mu ideału: nieść pochodzi oświaty przed ludem.

Pomimo prześladowania wiary katolickiej, w m. Mikulinie do dziś dnia pozostaje do 200 katolików. Smutna historia byłej mikulińskiej parafji katolickiej. Przed laty 40 był tu piękny kościół murowany i parafja niemala, o czem można wnioskować z faktu, że pomimo prześladowania katolików, odebrania im kościoła i księdza, i chociaż niema kościoła bliżej 60 wiorst, jednak jeszcze pozostaje w tych okolicach do tysiąca katolików. Gdy w Mikulinie skasowano kościół i obrócono go na cerkiew prawosławną, katolicy zbudowali sobie kościół drewniany o 12 wiorst od Mikulina, w miasteczku Rudni, ale dla prawosławia i ten kościół był solą w oku, chociaż w Rudni były już dwie cerkwie. Wygnali więc księdza, zamknęli i zburzyli kościół. Katolicy, skazani na utratę wiary, po usilnych staraniach, ledwo po 20 latach otrzymali pozwolenie na zbudowanie w Mikulinie małej kapliczki, mieszczącej około 100-120 ludzi. Z początku, gdy w Smoleńsku było wielu księży, wygnanych z kraju, do Mikulina co miesiąc przyjeżdżał ze Smoleńska ksiądz, odprawiał w kaplicy nabożeństwo i spełniał posługi duchowne. Ale gdy księży-wygnanceńców uwolniono ze Smoleńska i pozostali do obsługi ogromnej smoleńskiej parafji w całej gubernji tylko dwaj księży, proboszcz i wikary, wtedy b. mikulińską parafję przyłączono do witebskiej parafji kościoła św. Antoniego. Odtąd co miesiąc nie mogli dojeżdżać księży, bo i w tej ostatniej parafji tylko dwaj księży mają u siebie dosyć pracy. Ostatnimi czasy mikulińska kaplica rzadko widywała nabożeństwo... W ciągu ostatnich czterech miesięcy nie było tu księdza. Chorzy umierają bez sakramentów, dz. i pozostają bez chrztu. W Mikulinie ma szkoły: dwuklasowa i początkowa ludowa; w pierwszej 15, a w ostatniej 25 uczniow-katolików. Katolicy czują się więcej upośledzonymi od żydów, którzy, jak wszędzie, tak i tu mają swoje synagogi i swoich duchownych nauczycieli. Katolicy ledwie mają nędzną drewnianą kapliczkę, która jest ciasna i niedogodna. Prawosławni zabrano kościół katolicki przerobili na cerkiew i w niej odprawiają swoje nabożeństwo; mało tego, 6 lat temu jeszcze zbudowali w Mikulinie nową cerkiew, w której ledwo raz do roku odprawia się nabożeństwo. O dwie zaś wiorsty od Mikulina, w siole Zazierje, 12 lat temu zbudowali murowaną cerkiew, która też stoi bez użytku. Mają jeszcze parafjalne cerkwie: jedną o 6 wiorst w siole Biel i dwie cerkwie o 12 wiorst w m. Rudni. Katolicy zaś, jak wyżej wspomniałem, nie mają kościoła bliżej 60 wiorst. Gdzież tu sprawiedliwość! Na własny koszt katolików zbudowany kościół zabierają i obracają na cerkiew, i gdy katolicy w drugim miejscu tejże parafji powtórnie budują kościół, również odbierają go na tenże cel...

N.

KIJÓW, 16 (29) grudnia

Zamknięcie „Oświaty“. „Polsk. Tow. miłośników sztuki“. Tygodnik „Kresy“. Katedra języka polskiego na wyższych kursach żeńskich. Walne zgromadzenie Tow. gimnastycznego. Odczyt p. Słuczauowskiej. Życia uniwersytetu. Zmiany w administracji. Ś. p. M. Konowałow. Z ruchu ukraińskiego.

□ Społeczeństwo nasze na Rusi dotknął cios nowy. Jen.-gubernator Suchomlinow zawiesił działalność tow. „Oświata“ na czas trwania stanu wojennego w Kijowie i gubernji kijowskiej. W czem ujawniła się nieprawomyślność „Oświaty“, organizującej się dopiero, trudno zaiste odgadnąć. Prawdopodobnie i tu, jak w „państwie bojaźni Bożej“, elementarz polski jest niebezpieczny. Przed zamknięciem „Oświaty“ dyrektor szkół ludowych zawiadomił urzędowo zarząd Towarzystwa, że otwarcie szkół polskich w Kijowie, o które czyniono starania, jest „niezgodne z ustawą“.

Objawem ruchliwości społeczeństwa naszego jest powstanie w Kijowie sympatycznego towarzystwa „Miłośników sztuki“, które niedawno zostało urzędownie zatwierdzone. Towarzystwo to ma na celu szerzenie wśród miejscowej ludności polskiej kultury sztuki. Dzieląc się ono będzie na sekcje: muzyczną, sztuki dramatycznej, malarstwa, rzeźby i t. d. Sekcja dramatyczna jest już zorganizowana. Stanowi ją dawna grupa „miłośników sceny“. „Miłośnicy sztuki“ będą urządzali przedstawienia dramatyczne, koncerty, wieczory literacko-artystyczne, wystawy dzieł sztuki i t. d., na korzyść swego Towarzystwa lub też na instytucje dobroczynne. Członkami - założycielami „Polsk. Tow. Mił. sztuki“ są: p. K. Łozińska, pp. Bulo, Morawski i mec. Lychowski.

D. 15 grudnia ukazał się numer okazowy mającego wychodzić tu tygodnika politycznego, społecznego i literackiego „Kresy“. Kierunek pisma zachowawczy.

Słuchaczki Wyższych Kursów żeńskich złożyły radzie profesorów podanie o utworzenie na Kursach katedry języka polskiego. Pod podaniem znajdowało się przeszło 300 podpisów. Rada profesorów niebawem ma prośbę tę rozpatrzyć.

Niedawno odbyło się walne zgromadzenie polskiego Tow. gimnastycznego, które, po załatwieniu drobnych spraw bieżących, przyjęło 63 nowych członków. Dnia 9 grudnia w sali „Ogniwa“ p. Słuczauowska wygłosiła odczyt „O pracy kobiet“. P. S. nawoływała do założenia w Kijowie szkoły pszczelnictwa z wykładowym językiem polskim i do zawiązania w tym celu spółki udziałowej. Szkoła taka bardzo jest potrzebna i przyniosłaby wielką korzyść dla kraju.

Wybory w uniwersytecie kijowskim do „komisji wykonawczej“ już się odbyły. Studenci polacy, należący do „korporacji“ głosowali na listy partyjne, członkowie zaś stowarzyszenia „Polonja“ na listę własną. Obecny skład komisji wykonawczej powinien zadowolić wszystkich, z wyjątkiem grupy „porządku akademickiego“, która demonstracyjnie nie brała udziału w wyborach; przez to przedstawiciela swego w komisji nie posiada.

W administracji kijowskiej zaszły poważne zmiany: dotychczasowy gubernator p. Wierietienikow został przeniesiony do Tweru. Na jego miejsce mianowano p. Kurtowa, b. gubernatora mińskiego. Na wakującą po śmierci Mołczanowskiego posadę zarządzającego biurem naczelnika kraju powołano urzędnika do szczególnych poleceń przy jen. gubernatorze kijowskim p. Niewierowa.

D. 12 grudnia zmarł M. I. Konowałow profesor chemji w politechnice kijowskiej. Był to poważny uczonec, działacz społeczny, miłowany przez swych uczniów i tych, którzy go znali. Nieboszczyk pochodził z ludu i własną pracą zdobył zaszczytne stanowisko.

Od Nowego Roku wydawnictwo czasopisma ukraińskiego „Literaturno-Naukowy Wistnyk“, wychodzącego dotąd we Lwowie, przeniesione zostanie do Kijowa; we Lwowie zaś pozostanie tylko wydział redakcyjny. Z tego powodu miesięcznik kijowski „Nowa Hromada“ będzie zwinięty. Prof. M. Hruszewski, znany historyk i działacz ukraiński, ma zamieszkać w Kijowie. Ruch ukraiński, który dotąd ześrodkowywał się we Lwowie, stopniowo tworzy nowe centrum w grodzie naszym i tu już przedstawia czynnik poważny.

Janusz

□ Wilno. W polskich dziennikach miejscowych prowadzi się polemika z powodu uchwały zjazdu delegatów komitetów gubernjalnych. W obszernych artykułach, p. t.: „Po zjeździe“, zamieszczonych w „Kurj. Litewsk.“, p. Cz. J. wyraził między innymi obawę, że postawie

polscy ze stronnictwa nar. demokracji, zostają pod komendą centralnego zarządu partji w Warszawie, mogą narazić Koło poselskie Litwy i Rusi na srogie ambarasy, gdyż dla uzyskania autonomji Królestwa nie zawahają się poświęcić w ofierze naszych nawet narodowych interesów w kraju zabranym. Tam, nad Wisłą, zająśnieje autonomja, a tymczasem nas nielicznych zgnotą tu i zduszą żywioli, również pijane nacjonalizmem, a doprowadzono do niebываłej zażartości przez beztakty na gruncie naszym tejże narodowej demokracji». Organ dem. nar. «Dzien. Wil.» broni się jak może przeciwko tym zarzutom, oświadczając, że «potwornością jest sądzić, żeby jakiegokolwiek stronnictwo polskie... mogło poświęcać całe odłamy polaków, całe kraje na ofiarę». Wileński zarząd pocztowy otrzymał rozporządzenie nieprzyjmowania listów polecanych, na których obok adresu polskiego, niema tegoż adresu w języku rosyjskim. — Pisma rosyjskie krytykują postanowienie rady miejskiej, która wyasygnowała 1,320 rb. na wprowadzenie wykładow języka polskiego w szkołkach miejskich. — Szowinistyczne «Vilniaus Žinios» zamieściło odezwę litewskiego komitetu wyborczego, wzywającą ludność litewską między innymi, by nie wybierała wyborców polaków, gdyż stanowią oni «żywiol obcy, najbardziej wrogi sprawom litewskim».

[] **Wilejka**, gub. wileńskiej. Ze wsi donoszą, że ludność miejscowa coraz więcej zajmuje się potajemnym wyrobem wódki. Dawniej proceder ten prowadzili głównie żydzi, obecnie zaś prawie wyłącznie włościanie, przyczem całe wśio zainteresowane są w tem przedsiębiorstwie i dlatego tajemnica jest ściśle utrzymywana. Pijaństwo tak dalece rozwinęło się wśród ludu, że nawet spirytus denaturowany, pomimo kilku wypadków otrucia, znajdował chętnych konsumentów.

[] **Kowno**. Zatwierdzono ustawę polskiego tow. «Sokol». Miasto z pozoru wygląda na żydowsko-rosyjskie, żydów polskich niewiele, jeszcze mniej litewskich. W restauracjach i kawiarniach najwięcej pism rosyjskich. Żydzi chętniej mówią po rosyjsku i głównie ten język, a także żargon, rozbrzmiewa po ulicach kowiewskich.

[] **Brześć Litewski**. Opuscił miasto ks. dziekan Staniewicz, który w ciągu 9 lat pobytu położył wielkie zasługi dla kościoła i parafji. To też wdzięczni parafjanie urządzili ustępującemu kapłanowi tłumne, owacyjne pożegnanie. Ponieważ tranzlokacja ks. S. odbyła się wbrew woli jego i parafjan, postanowiono przeto po powrocie ks. biskupa Roppa z Rzymu prosić o przywrócenie ks. Staniewicza na jego stanowisko w Brześciu.

ODEZWA

Upraszamy czytelników i przyjaciół naszego pisma, uprawiających z amatorstwa sztukę fotograficzną, o nadsyłanie nam wszelkich fotografii, mogących zainteresować szerszy ogół, a mianowicie: charakteryzujących stosunki, kulturę, obyczaje: przedstawiających wypadki, zdarzenia, uroczystości i t. p.; reprodukujących życie jednostek i grup nie w pozie, ale w żywym ruchu; portrety ludzi wybitnych i zasłużonych i t. d. Zwracamy przytem uwagę, iż do reprodukcji najlepiej nadają się fotografie, odbite na papierze błyszczącym (nie matowym).

Redakcja «Kraju»

KOLONJE POLSKIE W ROSJI

Moskwa

[] **Z «Lutni»**. Sobotni wieczorek «Lutni» był bardzo ożywiony, zawiązując artystom p. L. Robowskiej, pianistce, p. H. Niefyskiej, śpiewaczce i skrzypkowi p. J. Kostrzewa. Z powodu adwentu tańców nie było, tak że publiczność opuściła salę zaraz po koncercie. *Charakty*

Niżnij-Nowgorod

[] **O uniwersytet**. W liczbie różnych miast Rosji centralnej, starających się o uniwersytet, znajduje się także Niżnij-Nowgorod. Niedawno przyjechał tu w tej sprawie profesor uniwersytetu warszawskiego, Szczerbakow, i był obecny na posiedzeniach ziemskiego zgromadzenia oraz rady miejskiej, poświęconych tej sprawie. Prof. S., dając wyjaśnienia, zaznaczył, że nie chodzi tu o przeniesienie uniwersytetu warszawskiego, lecz... subsydjum, które obecnie daje rząd na uniwersytet warszawski (283 tys. rb.), przeszłoby do nowego uniwersytetu, a w dodatku i personel profesorski, gdyż wszechnica warszawska nie funkcjonuje obecnie. Projekt ten na zgromadzeniu ziemskim przyjęto naogół przychylnie, pomimo zastrzeżeń niektórych radnych, jak np. p. Ikonnikowa, który powiedział, że kwestji uniwersytetu rozstrzygać nie należy w związku ze zniesieniem uniwersytetu warszawskiego, oraz wyraził podejrzenie, że omawiany projekt jest rodzajem kary dla polaków. Na to prof. Szczerbakow oświadczył, że gdyby szło o «karanie» polaków, to sami profesorowie nie staraliby się o przeniesienie. Wobec tego oświadczenia zgromadzenie ziemskie wyasygnowało na uniwersytet 100 tys. rb. Sprawa uniwersytetu była także roztrząsana na zebraniu rady miejskiej, która również postanowiła ofiarować na uniwersytet gmach, oraz 250 tys. rb. na fakultet medyczny z sum specjalnych 100 tys. rb., oraz szpitala miejskie oddać do użytku tegoż fakultetu. Na obu zebraniach dały się słyszeć głosy, świadczące, że postępowanie radnych nie chce w niczem przeszkodzić rozwojowi wyższej oświaty w Pol. o. Jak się ta akcja skończy, niewiadomo, należy wszakże wątpić, aby Niżniemu przypadł w udziale uniwersytet, gdyż miasto to leży niezbyt daleko od miast uniwersyteckich Moskwy i Kazania, przytem inne miasta, jak np. Saratow, ofiarowały na ten cel sumy znaczniesz. *A. J.*

Tyflis

[] **Liczba polaków**. Ogółem rodaków naszych jest tu około 12 tys., w tem blisko 1,000 żołnierzy. Nasi pracują przy kolei żelaznej i w różnych dykasteriach rządowych, kilkuinstu zajmują lepsze posady, więc żyje dostatnio, reszta opędza potrzeby z dnia na dzień. Społnją polaków jest Tow. dobroczynności, więc: biblioteka polska, teatry amatorskie i bazyry loteryjne, zaś głównem naszym zadaniem podtrzymanie szkolki elementarnej i pomoc dla licznych nędzarzy.

[] **Szkółka** mieści się w lokalu wynajętym, zajmując trzy małe pokoje dla kilkudziesięciu chłopców i dziewczynek, razem uczących się. Często dla braku miejsca dzieciaki bywają nieprzyjmowane do szkolki. Guwernantek jest trzy. Wedle prawa, chłopcy i dziewczynki mogą się razem uczyć w szkołkach tylko do dwunastego roku, dalej muszą być rozdzieleni w osobnych lokalach.

Wskutek tego, przynajmniej u nas w Tyflisie, dzieci do dwunastego roku, nie zdoławszy się nauczyć jako tako czytać i pisać po polsku, rozmawiają między sobą po rosyjsku i wychodzą ze szkoły nieukami. Najlepiej byłoby mieć drugi lokal dla dziewczynki i uczyć dzieci choćby do 14 roku, żeby już mogły choć list polski napisać mniej więcej składnie. Ale zarząd Tow. dobroczynności niema na to środków.

[] **Zapis**. Przed kilku laty s. p. Bułakowska zapisała dom piętrowy, wartości kilkunastu tysięcy rubli, na rzecz naszego Tow. dobroczynności. Posiadłość była obciążoną długiem, wynoszącym kilka tysięcy; obecnie dług ten został zapłacony. Zdawało się niektórym, iż na parterze byłoby najwłaściwiej urządzać szkolkę choćby tylko dla dziewczynki. Zarząd Tow. naczaj zdecydował, przerabiając ów dół na sklepy, z których, zdaniem wielu, dochód jest niepewny, gdyż dom stoi w ustroniu.

[] **Bazar i przedstawienia**. Drugie źródło dochodu Towarzystwa stanowią bazyry i teatry amatorskie. Bazarów w letnich klubowych ogrodach bywa zwykle dwa. Ostatni jesienny dał czystego dochodu przeszło trzysta rb. Teatrów amatorskich bywa zwykle cztery lub więcej. Iniektorowie wybierają zwykle sztuki swojskie, przeważnie kontuszowe. *Ks. J. Dobkiewicz.*

PRZEGLĄD POLITYCZNY

Podczas obrad nad nową ordynacją wyborczą, austriacka Izba panów zażądała dwóch zmian zasadniczych: po pierwsze, aby przyznano każdemu obywatelowi, który ukończył 35 lat życia, dwa głosy wyborcze, oraz aby jednocześnie z reformą Izby niższej przeprowadzono reformę jej starszej siostry, czyli Izby panów. Zażądano wprowadzenia «*numerus clausus*», o którym mówiliśmy już na tem miejscu. Izba panów, po przeprowadzeniu reformy, mogłaby mieć 150 członków najmniej i 170 najwyżej, przez co zredukowanoby do *minimum* możność rządu wpływania na skład Izby, gdyż mógłby co najwyżej w każdym wypadku mianować 20 jej członków.

Oba wnioski miały wiele szans powodzenia i przez dziesięć dni rząd poruszał niebo i ziemię, aby uchylić obydwie, co mu się ostatecznie udało dzięki interwencji Andrzeja hr. Potockiego, hr. Badeniego i p. Bilińskiego. Wniosek co do głosowania pluralnego uchylono zupełnie, co się zaś tyczy «*numerus clausus*», uchwalono, że nie należy łączyć z go wniosku z reformą wyborczą, lecz trzeba przeprowadzić go na mocy odrębnej ustawy. Tak się zakończyła akcja, otwierająca meza wolnie nową erę w dziejach Austrii. Nowy parlament zgromadzi się już w styczniu.

Japonja zbrot się w dalszym ciągu. Na początku wojny kraina Wschodzącego Słońca posiadała 13 dywizyj linijowych, których liczbę w chwili zawarcia pokoju zdołano doprowadzić do 18. Obecnie siła zbrojna zostaje powiększona jeszcze o trzy dywizje. Zreformowanie armji rezerwowej podniosło jej siłę do 20 brygad. Dla zaradzenia brakowi kawalerji, który dawał się uczuć podczas niedawnej wojny, utworzono 8 dywizyj jazdy. Agenci japońscy zakupują dlań wciąż konie w Europie. O powiększaniu floty japońskiej pisaliśmy niedawno. Wszystko to dowodzi, że prędzej czy później Japonja wystąpi z nową akcją wojenną.

W Izbie francuzkiej, w odpowiedzi na mowę p. Ribot, krytykującego politykę kościelną rządu, wygłosił wielką mowę minister Briand. Twierdził, że sytuacja w kraju jest znakomita, że spokój od dwóch tygodni, to jest od chwili wprowadzenia w życie nowej ustawy o rozdziale kościoła i państwa, nie został zakłócony nigdzie, że rząd nie ma na sumieniu czynów brutalnych. Wszystko to niekoniecznie zgadza się z rzeczywistością, bo w Tuluzie, naprzykład, wyłamywano drzwi seminarjum i wywlekano na ulicę biskupa.

Pomimo to p. Clémenceau nie czuje się pewny na swoim krześle, zwłaszcza po wystąpieniu przeciw niemu p. Pelletan, i krążą pogłoski, że najdalej za dwa tygodnie będzie obalony. Jego miejsce zajmie podobno p. Guyot-Dessaigne, obecny minister sprawiedliwości.

Kardynał sekretarz stanu Merry del-Val rozesłał przedstawicielom dyplo-

matycznym Stolicy Apostolskiej notę z protestem przeciw rewizji, dokonanej w rezydencji nuncjusza w Paryżu, jako też przeciw zabraniu rozmaitych dokumentów i wydaleniu przemocą dozorczy archiwum, ks. Montagniniego. Rząd francuzki zabrał spis aktów nuncjatury i księgę cyfrowaną, która da możliwość odczytania treści wszystkich cyfrowanych depeesz. Nota zaznacza, że podobne zdarzenie nie ma przykładu u narodów cywilizowanych, gdyż żaden naród, pomimo zerwania stosunków dyplomatycznych, nie przestaje szanować siedziby, a zwłaszcza archiwum obcego posła.

Angielska Izba gmin odrzuciła *en bloc* wszystkie poprawki, poczynione przez Izbę lordów w bilu szkolnym, poczem projekt wrócił ponownie do Izby wyższej, gdzie uchwalono większością 152 głosów przeciw 52 poprawkach obstawać. Walka pomiędzy Izdami wchodzi w nową fazę.

Światowid

Parlament belgijski uchwalił przyłączenie do Belgji państwa Kongo, które, jak wiadomo, było dotąd własnością prywatną Leopolda II. Na mocy traktatu z r. 1891 i testamentu król zobowiązał się przekazać Belgji to państwo bez żadnych zastrzeżeń, gdy jednak wypadło to uczynić, chciał zachować dla siebie niektóre przysługujące mu dochody. Izba tych życzeń nie uwzględniła i orzekła, że gotowa jest objąć w posiadanie Kongo, lecz bez żadnych zastrzeżeń zgodnie z osnową traktatu z r. 1891. Uchwała powyższa zapadła nie tylko jednomyślnie, lecz gabinet przyłączył się do opinii Izby. Belgja musi się śpieszyć z objęciem Kongo i zaprowadzeniem tam przyzwolonej administracji, gdyż inaczej grozi temu krajowi interwencja angielska.

— Pp. Taft i Bacon złożyli Izbie sprawozdanie o zaprowadzeniu prowizorycznego rządu na Kubie. Oświadczyli między innymi, że jeżeli dążność do powstań nadal objawiać się będzie i jeżeli kubańczycy znowu utworzą zbrojną bandę, wówczas silna ręka rządu amerykańskiego zabezpieczy życie i mienie ludności, bez względu na to, ile to będzie kosztowało.

— Obie dawne rzeczypospolite boerskie otrzynują obecnie autonomję na wzór innych samodzielnych kolonij angielskich. Reprezentacja krajowa będzie się składała z dwóch Izb. Członków Izby wyższej, ministrów, oraz marszałka Izby niższej mianuje rząd. Języki holenderski i angielski będą korzystać z zupełnie równych praw w obu Izbach, sądownictwie i szkole. Prawo udziału w wyborach uzyskują wszyscy mężczyźni pełnoletni, zamieszkali w swoim okręgu wyborczym przynajmniej od sześciu miesięcy.

— Trzy zjazdy ruskie odbyły się w h. m. we Lwowie. Zjazd radykalistów ruskich w sprawie reformy wyborczej, oraz zwalczania polityki duchowieństwa; zjazd moskalofiliński, na którym przemawiano za konsolidacją stronniectw ruskich; wreszcie trzeci zjazd narodowców ruskich lub nar.-dem., na którym uchwalono kilka wniosków, mających na celu zwalczanie wpływów polskich w kraju.

DZIAŁ LITERACKI

POGAŁANKA

Milą czytanką jest zbiór wierszy, zatytułowany: „Kobieta w poezji polskiej”—szkoda jednak, że tytuł przyrzeka więcej, niż książka dotrzymuje. Ukladacz zbioru (p. Belza) nie chciał, czy nie umiał swej pracy pogłębić—owszem, wykonał ją zgoła po-

bieżnie i powierzchownie, nie opatrzywszy nawet wstępem, którego tak bardzo się domagała. Co prawda, łatwiej wyciąć i skleić, niż o wyciętem i sklejonem powiedzieć coś, coby choć zdala wyglądało na syntezę...

W poezji polskiej kobieta zajmuje miejsce o wiele większe i znaczniejsze, niżby to można z omawianej książki wywnioskować. Przedewszystkiem przypadła jej tu rola nie zawsze i nie zupełnie podobna do tej, jaką odgrywa równolegle w piśmiennictwach zachodnich. Rozwinąć to, przykładami stwierdzić, społecznym i politycznym stanem kraju uzasadnić, było zadaniem wdzięcznym i prawdziwego znawcę poezji polskiej nęcącym—od którego p. Belza przezornie się uchylił.

Ułożoną przezeń antologję otwiera Kochanowski; zaraz zaś po nim idzie... Szymonowicz. Prawdziwe *salto mortale*. Czemż przed Kochanowskim nie widzimy Reja, a po Kochanowskim—Szarzyńskiego?

Kto sięga do wieku Zygmuntońskiego, do „złotego okresu“ poezji polskiej, winien uwzględnić wszystkich owoczesnych koryfeuszów. Prawda, że Rej kobietami i erotyzmem mało się zajmował, trubadurem zaś nie był ani trochę, jednak i u niego, dobrze poszukawszy, znaleźć można niejednego kwiatek liryczny, do tej wiązanki odpowiedni. Na przykład w „Wizerunku człowieka poczciwego“:

Na stronę poglądając, Venus buj kroczy,
U dziecięcia na ręce związane oczy;
Skrzydółka ma u ramion z nadobnego pierza,
A łuczek dzierząc w ręku na każdego zmierza.
Więc tu panny, młodzieńce strzałeczką ugadają,
Aż prawie krew różana z rąpek im wychadza.
Więc chociaż mało boli i wnet się zagoi,
Ale przedsię wzięć, że coś w „głowach się im broi...“

A Sępa Szarzyńskiego misterne pieśni, „pannie Jadwidze Tarłównie gwoli“ pisane, czyż godziło się opuszczać? Wielki to poeta—i nie był ślepym los, umieszczając go przy Kochanowskim, niby Schillera przy Goettem, Słowackiego przy Mickiewiczu...

Marcin Bielski, choć nie koryfeusz, powinien być zajęć w zbiorze miejsce wydatne, jako autor „Sejmu niewieściego“. Wszakże to arcymistrz malowidła obyczajowego i arcyznawca spraw białogłowskich. Jego „Przemowa białych głów do mężczyzn“ zdaje się pisaną przez dzisiejszą „feministkę“.

I cóż się z nas śmiejecie, panowie z brodami?
Za-ż nam Bóg wiele nie dał z swych darow przed wami?

... Rzecz gładka, płeć subtelna, wdzięczna na wejrzenie,

Czego nie dał żadnemu innemu stworzeniu,
Miarę w picciu, w jedzeniu, zjadł długi wiek mamy;

Lepsze i litościwsze, trzeźwiejsze bywamy.

... To wszystko mając, czemu też radzić nie mamy

O dobru wspólnem naszym? a zwłaszcza, że znamy

Gnuśne was, mężo naszo...

Zgryźliwemu, czarnych barw używającemu Klonowiczowi również głos się należał. Obraz naszej przeszłości poetyckiej i obyczajowej, jeśli miał być wierny, nie mógł być malowany samym lazurem i samem złotem. Wypadalo zatem wprowadzić doń i owe „cudzo żonki wyłysione, muskane i barwione i kamforowane, koszezone, małowane, podolejowane“, do których

patrzajże, jak się stroi, on, czuryło młody,
czuprynę pomuskuje, kocha się z urody,
ostrzy wąsik, uczy się mrużyć na uczynne
panie młode—czasem się kusi o niewinne...

Wielu doskonałych, częstokroć wprost niezrównanych, obrazków dostarczyłyby wiersze bezimiennne, w które tak obfituje koniec wieku XVI i początek XVII—choćby tylko taki „Wiersz o fortelach i obyczajach białogłowskich“, gdzie matka córkę naucza: „Twarz więc zawsze przymuskuj, a mydła

barskiego używaj, jeśli chcesz być licą nadobnego; letnik za sobą falduj, stąpaj drobniusińko, oczy miej jako wryte, moja Anusińko...“ Tamże, obok innych, widzimy zaletną niewiastkę, która:

Umizga się, by czapła; na niej terepele;
A oczyma, by sowa, strzyżo po kościele.
Dla pończoszki i dziurek ukasze letniczka.
Wstęgi od zamszowego ukaże trzewiczka.
To się wije, jako wąż, głową potrząsając.
A zatyczki z wianeczkiem ciągle poprawiając...

To wszystko powinien był p. Belza umieścić w pustce, pozostawionej przez się pomiędzy Kochanowskim a Szymonowiczem. Takie pustki co krok u niego spotykamy. Czy je spowodował brak miejsca? Bynajmniej. Starczyłoby miejsca na rzeczy dobre, gdyby go ujęto miernym i zgoła lichym; gdyby w drugiej połowie zbioru nie pomieszano z poetami wierszorbów; gdyby wreszcie p. Belza mniej hojnie szafował miejscem dla... pana Belzy. Dobrze wychowani gospodarze miejsca gościom nie zabierają. Gdy przed kilku laty Antoni Lange układał „Księgę sonetów polskich“, nie było tam wcale Antoniego Langego—pomimo, że on jest sonecistą lepszym od wielu, których w swym zbiorze przytoczył...

W książce, mającej przedstawić (wedle zapowiedzi na tytule) „głosy poetów polskich o kobiecie“, należało podać „głosy“ nie pierwsze lepsze, ale takie tylko, które najwierniej pogląd danego poety na kobietę wyrażają. I tego warunku p. Belza dopełnić nie chciał, czy nie umiał.

Trudno mi tu wymieniać wszystkie jego pomyłki; przytoczę kilka dla przykładu.

Trembeckiego ma przedstawiać długi, sentymentalny wiersz „Do Iry, y“. Muza szambelana królewskiego ukazuje się w nim jak by w masce. Cześć Horacego i wyznawca Epikura, chyba tylko raz jeden w życiu, i to w napadzie... nieszczerości, dopuścić się mógł był grzechu takiej mdłej czułościwości.

Niemcewicza podano „Pannę Guzdralską“, rzecz rozwlekłą, odpowiednią dla jakiegos zbioru bajek wierszowanych. Nie jest to bynajmniej „głos poety o kobiecie“, lecz tylko żart okolicznościowy, dla panny, a właściwie: na pannę Teresę Kicką napisany.

Klasyczna, olimpijska Deotyma wyciera z książki z dygiem i uśmiechem „lirycznej naiwnej“ („Ptak i dziewczę“) gdy tymczasem jej wspaniale piękny wiersz „Do kobiety“, najdokładniej oblicze duchowe wierszki odsłaniający, został przez ukladacza przecięzony.

Nie wymierilem tu nawet czwartej części dostrzeżonych i zanotowanych błędów p. Belzy. Trudno mi zresztą przechodzić z nim cały kurs poezji polskiej. A i odrabianie zadanego komu innemu *pensum* niewdzięczną byłoby dla sprawozdawcy pracą.

Książka, jak rzekłem na wstępie, może być dla „publiczności“ miłą czytanką aby jednak uczynić zadość prawdzie i ścisłości literackiej, zatytułować ją trzeba: „Nieco głosów o kobiecie, na los szczęścia z podręczników poezji polskiej wybranych...“

Wiktor Gomulicki

Miscellanea

— «Pamiętki polskie na obczyźnie». Pod tym tytułem pojawiło się wydawnictwo, którego celem jest inwentaryzacja zabytków historycznych, artystycznych i archeologicznych polskich, mieszczących się po obcych zbiorach. W pierwszym zeszycie znajdujemy podobizny: czapki z wyobrażeniem Ducha św. i miecza honorowego, ofiarowanego Sobieskiemu za odsiecz Wiednia—znajdujące się w Ermitażu petersburskim. «Wzięcie Kościuszki do niewoli», rysunek Norblina. Sceny i typy z powstania listopadowego. «Pamiętki» wychodzą pod redakcją p. Fr. Pułaskiego.

Włec francuzki przeciwko prześladowaniu dzieci polskich w Poznaniu, odbył się w Paryżu w d. 12 b. m., urządzony przez organizację robotników katolickich «Le Sillon». Chwalono rezolucję, protestującą i potępiającą postępowanie władz pruskich. Rezolucję tę rozlepieno na ulicach Paryża.

Obliczono straty, jakie poniosła armja rosyjska lądowa w wojnie japońskiej: 676 oficerów, 15,068 żołnierzy zabitych, a wraz z zmarłemi od chorób 1,000 ofic. i 27 tys. żoł. 3,840 ofic. i 118,850 żoł. rannych i 422 ofic. i 39,193 żoł. przypadło bez wieści.

Ukazała się w szeregu wydawnictw im. H. Wawelberga monografia p. t.: «Żydzi lwowscy na przełomie XV i XVI w.», opracowana przez Majera Balabana. Jest to dzieło, odznaczone pierwszą nagrodą na konkursie im. H. Wawelberga przez wydział filozoficzny uniwersytetu lwowskiego.

ODPOWIEDZI REDAKCJI I ADMINISTRACJI

W. W. M. w Z. O ile wiemy, sprawa przywrócenia wyborów szlacheckich w prow. zachodnich napotyka zwykle w czasach dzisiejszych trudności. Oświadczone, że możliwość wyborów uzależnioną być musi od pewnych ograniczeń praw marszałków obranych polaków. Słyszeliśmy, że w ostatnich dniach sprawę podniesiono raz jeszcze ze strony rosyjskiej. Co z tego będzie? przewidywać trudno.

W. B. P. w D. Numerata opłacona za cały rok 1907.

W. J. G. w Ch. Będzie okładka od Nowego Roku. Dziękujemy.

W. K. E. w W. Bezpłatnie w ciągu miesiąca nie wysyłamy. Należało zwrócić się pod właściwym adresem. Jeden Numer wysłany. Mięsięcznie kop. 67.

W. J. J. w S. Tego rodzaju zawiadomienia kwalifikują się do ogłoszeń płatnych: nie mo-

żemy wżakże doradzać pisma, by nie odpowiadać za skutek, trudny bardzo do przewidywania.

NEKROLOGJA

MARJA Z ZAKRZEWSKICH JANOWA HŁASKOWA,

włowa po ob. ziemskim, zmarła w Witebsku 18 (31) grudnia r. b., w wieku lat 60, pozostawiając w żalu syna i wnuczęta.

LISTA ZMARŁYCH

† W Warszawie: Aleksandrowicz Witold, l. 59. Jabłoński Władysław, emeryt, l. 80. Kiciki Franciszek, l. 76. Lachalcki Cyprjan, szambelan, dyr. Muzeum sztuk pięknych w Warszawie, l. 82. Łuszczewski Kazimierz, b. urzędnik b. kom. skarbu, l. 67. Mierzyński Jan-Kanty, urzędn. kol. warsz.-wied., l. 48. Wysocki Aleksander, b. macz. kan. Tow. kred. ziem. Na prowincji: Cisiński Augustyn, l. 25 - w Łodzi. Dąbrowski Florjan, rejent, l. 85 - w Piotrkowie. Łagowski ks.-prob. par. Lityn - tamże. Makarski Jan, l. 67 - w Radomiu. Wieczorkiewicz Zygmunt, stud. med., l. 27 - w Kutnie.

OFIARY

Ofiary na rzecz budowy *ocelanki i szkół rzemieślniczej w Carskiem S. de* przyjmują przewodnicząca zarządu Tow. opieki nad ubo-

giemi dziećmi, p. Marja Gużkowska (Carskie Sioło, Stusselska 9), oraz redakcja «Kraju». Na pomnik Czarnieckiego: M. Kiołpsz rb. 2.

KRONIKA GIEŁDOWA

Petersburg, 19 grudnia (1 stycznia) 1906/7 r. Na giełdzie tutajszej notowano: renta państwowa 73 1/4 pożyczka wewnętrzna 5 proc. 1906 r. — 91 1/4, pożyczka wewnętrzna 1906 r. 86 1/4, pożyczki premjowe: I — 82, II — 272, III — 227. Wartości banków niemieckich: listy zastawne wileńskie 73 1/4, kijowskie 73, akcje wileńskie 380. Papiery przemysłowe: akcje bakłskie 562, kaspijskie 4,500, Mantaszewa 160, Nobla (udziały) 10,050, briańskie 108, Hartmana 297, kołomieńskie 483, małcowskie 397, putiłowskie 95, sornowskie 178, Feniks 210, baltyskie 415.

Przekazy: Bank Państwa sprzedaje: na Londyn po 94,95 rb. za 10 f. szt., na Berlin 46,30 za 100 mk, na Paryż 37,59 za 100 franków.

TREŚĆ N-ru 51

Artykuł wstępny: Rada narodowa, przez H. Rogulamin Rady narodowej.

Odcinek „Kraju“: Choinka rewolucjonisty. (Basu wigilijna), p. *Wojciecha Olbasa*.

Artykuły bieżące: Dziejście zadania katolicyzmu w Polsce, p. ks. *Adama Akha*, język w kościele, p. *Dr K. Wrażenia włoskie*, p. *Weryhe. Jencze Ruś chełomska*. Życie rosyjskie, p. *H. S. O naszych sprawach*, p. *Nawig. Wśród stronniców*, p. *Zetka*

Uwagi i notatki.

Królestwo Polskie: Z Jamów dziennikarskich, p. *Stan. Z Warszawy*, p. *E. Ch.* i t. d.

Kurjer nadworski: Działalność państwowa. (Informacje «Kraju») Kronika miejscowa.

Dzienniki.

Litwa i Ruś: Przegląd, p. *J. S. Z nad Niemna*, p. *Elisa. Z Mohylowa gub.*, p. *X. Z Kowna*, p. *Januś i t. d.*

Kolonje polskie w Rosji: Z Moskwy, p. *Chorago. Z Niżniego Nowgorodu*, p. *A. J. Z Tyllsu*, p. *J. Dobkiewicza*.

Zagranica: Przegląd polityczny, p. *Sauvanoda*

Dział literacki: Pogadanka, p. *Diktora Gombickiego*. Miscellanea. Odpowiedzi redakcji i Administracji. Ołiary

Neologja. Kron. giełdowa. Ogłoszenia.

Redaktor: *Bohdan Kutylowski*
Wydawca: *Henryk Klette*

Słabo rozwinięte lub nie robiące postępów dzieci, jako też niedokrwieści, osłabieni i nerwowie z przepracowania, łatwo podlegający rozdrażnieniu dorośli każdego wieku używają, jako środek wzmacniający, z dużym skutkiem

Hematogen DRA HOMMELA.

Apetyt zwiększa się, siły fizyczne i duchowe polepszają się, wzmacnia się cały układ nerwowy.

Do nabycia we wszystkich aptekach i składach materiałów aptecznych

Nabywać należy tylko prawdziwy Hematogen D-ra HOMMELA i odrzucać proponowane falsyfikaty.

OGŁOSZENIA I PRENUMERATĘ „KRAJU“

W MOSKWIE

PRZYJMUJE BIURO OGŁOSZEŃ

J. BARTOSZEWICZA.

Nieglinnyj projezd № 15.

1882 r.

1899 r.

1896 r.

Dostawcy Dworu Jego Cesarskiej Mości

Tow. A. J. ABRİKOSOWA SYNÓW,

Petersburg, Newski pr. 40, 42. Telefon 658.

Przygotowano wielki wybór

— OZDÓB NA CHOINKĘ —

rozmaitych bonbonierek z cukierkami i niespodziankami na podarki.

Wykonanie obśtalunków na Torty, Ciastka i Lody.

KAWA przebiezana i palona na maszynach najnowszej konstrukcji, zabezpieczających ulatnianie się aromatu. (8093)

W pierwszą dzień Bożego Narodzenia sklep zamknięty.

Zupełne wyleczenie syfilisu i jego następstw

według metody

D. AWRACHOWA.

Można wyleczyć syfilis we wszystkich okresach i formach, i następstwa, jako to: paratiz, tabes, cierpienia kości, wysypki, rany i t. d., oraz skrofule i egzemę

Leczenie bez rtęci i jodu, nieszkodliwym balsamem roślinnym. Zupełne wyleczenie w przeciągu 2 - 4 tygodni bez recydywy.

Brozury wysyłane są za 3 siedmiokop. marki. Wiele podziękowań i świadectw lekarzy, rejentalnie zaświadczonych, u autora brozury wydawane są bezpłatnie. Petersburg. Newski prosp. 84, m. 25.

Balsam indyjski jest do nabycia tylko u **D. Awrachowa**, Petersburg. Newski prosp. 84, m. 25. (8074)

KSIĘGARNIA POLSKA

w Petersburgu, ulica Jekaterynińska № 2,

poleca wielki wybór książek

GWIAZDKOWYCH.

dla dzieci oraz dorosłych, pośredniczy w prenumeracie

pism polskich na rok 1907,

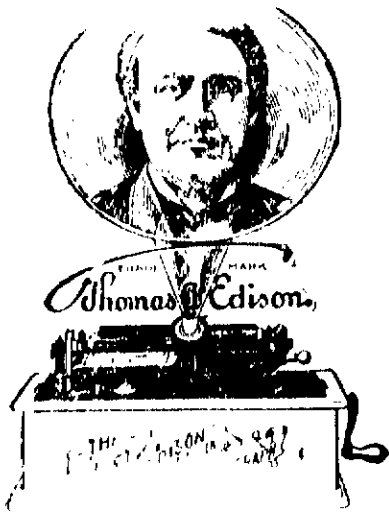
posiada pocztówki świąteczne i noworoczne, oraz

Kalendarze na rok 1907.

Zlecenia z prowincji załatwia **odwrotnie.**

(8088)

Fotografja Artystyczna
J. CYBULSKI
 w Petersburgu,
 Nadw. 82, róg zaulka Apraklina,
 wykonywa wszelkie roboty foto
 graficzne.
 ● UWAGA. Dla wygody Szan.
 Publiczności WINDA. ● (8061)

TYLKO FONOGRAFY EDISONA
 reprodukcja śpiew i muzykę
 czysto i wyraźnie.
 GŁÓWNY SKŁAD I REPREZENTACJA
G. ELLERT,
 Warszawa, Senatorska 19.
 Składy: A. Klimkiewicz, Lesano 14. D.
 Felgenbaum, Nowy-Swiat 72. Katalogi
 i cenniki na żądanie. (3.03)

BERLIN.
 Jedyne
HOTEL POLSKI
 pod firmą
Hôtel Métropole
 Pod Lipami (Unter der Linden) 20,
 2-gi dom od Pałacu, 3 minuty od dworca
 Fryderykowskiego. **Pokoje od 2,50**
marek. Oświetlenie elektryczne. Usługa
 cała polska. Właścicielka **Tomaszowa**
Jedwabiska. (8027)

Marki dla kolekcji.
CENY PRZYSTĘPNE.
 Petersburg, ul. Morska № 11. Magazyn
 Schramm. Kupno i sprzedaż. (8080)

Pierwszorzędne Biuro nauczy-
 cielskie
PIASECKIEJ
 poleca: nauczycielki, hony, sprządza
 cudzoziemki.
 Warszawa, Świętokrzyska 20.
 (3012)

SZYDŁOWIECKIEJ fabryki powozów
 i bryczek kauror i skład w Warsza-
 wie, Foksal 14, dom własny. Za sztukę
 7 kop. marek cennik ilustr. (3494)

POLAK
 inteligentny, w średnim wieku, uślnie
 błaga o jakiegokolwiek zajęcie; włada
 jęz. niemieck., zna stenografię. Adres:
 Petersb., 12 rota № 8, m. 71 J Górnicki.

Jednakże w obecnej porze jest
 pewne podobieństwo pomiędzy Rosją a
 Ameryką Południową.
 Ciekawym jakie?
 Ano, bo w Rosji teraz we wszyst-
 kich guberniach zaprowadzono stany,
 jak w Ameryce. (Kurj. Św.)

L. W. ZCOTMEDA. EM W PARY
ZHANY
ZE SWEJ
SKUTECZNOŚCI
NA WYNISZCZENIE
ODCISKÓW
 35
 60
 LESZNO
 WYSTREZGAĆ SIĘ
 NASŁADOWNICTWA
 (3404)

SŁOWO

wielki dziennik polityczny, poświęcony polityce, spra-
 wom społecznym i ekonomicznym, literaturze i sztuce

rozpoczyna z r. 1907 dwudziesty szósty rok istnienia,

WYCHODZI SIĘDM RAZY TYGODNIOWO.

Wydawnictwo dąży bezustannie do ulepszeń.
 Przeniósłszy się w październiku do własnej drukarni, zaprowadziliśmy w piśmie
 ściślejszy druk dla powiększenia jego treści.
 Dzięki temu treść mogliśmy urozmaicić.
 Dawne dodatki niedzielne zamieniliśmy na całe numery.
 Skutkiem tego «Słowo» wydaje obecnie **siedm pełnych numerów**
tygodniowo, a nadto **Powieść i Encyklopedję** ilustrowaną, jako
 dodatki bezpłatne.

Artykuły wstępne piszą: Antoni Donimirski, Mściław Godlewski,
Stefan Godlewski, Ludomir Grendyszyński, Józef Jeziorański,
Liber, Kazimierz Pułke, Adolf Sullgowski, Ludwik Straszewicz.
 Godzienny feljeton «z dnia na dzień» podpisuje **Wuk** (Wincenty Ko-
 siakiewicz).

Na dział ekonomiczny i informacyjny zwracamy stale baczną uwagę.
 Rozszerzyliśmy **dział literacki i artystyczny**, poświęcając mu w znacznej
 części numer niedzielny.

Ulubiony pieśniarz **El.** (Kazimierz Laskowski) w każdym numerze niedzielnym
 pomieszcza wierszowany feljton, p. t.: «W nawiasie».

W końcu dzielimy się z czytelnikami naszymi miłą dla wszystkich wiadomo-
 ścią, że pozyskaliśmy obietnicę stałego współpracownictwa

Bolesława Prusa

którego utwory wkrótce zaczną się ukazywać.

ZAPRASZAMY DO PRZEDPŁATY.

Wydawnictwo „SŁOWA“.

«««««««««« WARUNKI PRENUMERATY: »»»»»»»»»»

W Warszawie: Rocznie 9 rb., półrocznie 4 rb. 50 kop., kwartalnie 2 rb.
 25 kop., miesięcznie 75 kop. Za odnośnienie do domu dopłaca się 5 kop.
 na miesiąc.

Z przesyłką pocztową: Rocznie 12 rb., półrocznie 6 rb., kwartalnie 3 rb.
Zagranicą: Z przesyłką pod opaską, za nadesłanie prenumeraty wprost do Admi-
 stracji «Słowa»: Rocznie 15 rb., półrocznie 7 rb. 50 kop., kwartalnie 4 rb.,
 miesięcznie 1 rb. 35 kop.

W Austrii i w Niemczech najlepiej prenumerować na pocztę.

Prenumerata roczna w Austrii: rocznie 33 korony 60 hal., kwartalnie
 8 kor. 55 h.

Prenumerata roczna w Niemczech: rocznie 27 marek 50 pf., kwartal-
 nie 6 m. 87 pf. (8077)

Pierwszorzędny Hotel-Pensjonat

WALERJI WALEWSKIEJ i JANINY JAGMIN.

Wykwintne i najbezpieczniejsze pomiesz-
 czenie dla przyjezdnych.

Pokoje od 1-4 rb. Całodzienne utrzymanie 1 rb 60 k. Miesięcznie
 pokój z życiem od 60 rb. Kuchnia wytworna i obfita. W jadalni
 osobne stoliki. Warszawa, Jasna № 1, róg Św.-Krzyskiej. I-sze
 piętro. Telefonu 5308. (3477)

◀ Wozniesieński prospekt ▶
 obok Siniego mostu
W NOWO-OTWORZONYM
 urządzonym z komfortem Salonie
 wydają się codziennie
OBIEDY POLSKIE
 pod kierunkiem wytrawnego
Maitre d'hotel'a.
 W Niedziele **Piaki**, we Czwartki
Kulturny.
J. M. Trejgis.
 ▶ Wozniesieński prospekt ▶
 obok Siniego mostu. (799A)

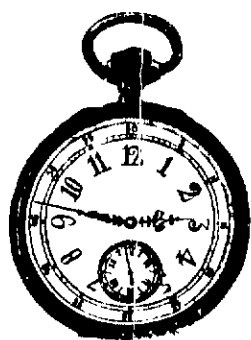
LECZNICA
d-ra Cezara Komorowskiego.

Sztuczne kąpiele mineralne, hydro-mechano terapia, masaż. Pensjonat dla stałych chorych. (3499)

Kraków, Dębni, ul. Pocztowa 112.

ZWRACAMY UWAGĘ DAM!
NAJNOWSZE GORSETY.

Petersburg, Włodzimierski 7, m. 22, w podwórzu, Paryżk., Berlińsk i Wiedeński kroju, lekkie, na każdą figurę, nawet nieforemna, specjalnie ukrywają otyłość. Cena jedwabiu od 7 rb. Także rozni bandaże, bluzhattery i dziecinne przyrządy do podtrzym. piersi. Użycie się i prace usłyszano (8098)

Dostawca Dworu Jego Ces. Mości

PAWEŁ BUHRÉ,

Petersburg, Nowski pr. № 28. Moskwa, W. Zubianska № 4, naprzec. Kuznieckiego mostu.

WIELKI WYBÓR ZEGARNIKÓW
własnej fabryki, z zupełnym porządkiem za trwałość mechanizmu i regularny chód.

Nowy Ilustrowany Cennik wysyłamy bezpłatnie na życzenie. (8015)

PIERWSZORZĘDNE BIURO NAUCZYCIELSKIE KAUCJONOWANE Felicji Ginejko

w Warszawie, Al. Jerozolimskie 21, m. 1, I-sze piętro.
Poleca Nauczycielki, Nauczycieli, Freblówki, Bony francuzki, angielski, niemiecki. (3278)

PROGRAMY

WSZYSTKICH ROSYJSKICH

PARTYJ POLITYCZNYCH

UZUPEŁNIONE PODŁUG OSTATNICH REZOLUCYJ ZJAZDÓW

Cena 40 k., - z przesyłką 55 k.

Do nabycia we wszystkich księgarniach. (8096)

100

БЕЗПЛАТНО

Библиотеки освободительного движения (больше 2000 стран.) **32**

ВЫПУСКОВЪ

Русская сатира въ дни свободъ (250 стр.) **4**

Политической библиотеки (больше 1500 стран.) **24**

Популярно-научной библиотеки (больше 2500 стран.) **40**

а также:

ВЫПУСКОВЪ.

Иллюстрированные художественно-литературные журналы:

„НОВАЯ ИЛЛЮСТРАЦИЯ“
и „ОГОНЕКЪ“

100

получать подписчики издаваемой С. М. Пропперомъ 27-й годъ

большой политической общественной и литературной ежедневной газеты

„БИРЖЕВЫЯ ВѢДОМОСТИ“
ВТОРОЕ ИЗДАНИЕ.

5 за годъ съ перес.

1 25 коп. три мѣс. Руб.

Подробное объявление высылается бесплатно.

Главная Контора «Биржевыхъ Вѣдомостей» С.-Петербургъ, Галерная 40.

Ogrodnik

żonaty, lat 31, szuka posady od 1 stycznia. Posiada świadectwa i poważne rekomendacje z zakładu pp. Bartelów w Warszawie i pierwszorządnych ogrodów w Cesarstwie. Podejmuje się zakładania parków, sadów dworskich, handlowych, francuzkich, hodowania ananasów, doprowadza ogrody zaniedbane do stanu należytego. Oferty. **Ogrodnik Konstanty Wasilewski**, poczta Oszmiana, gubernia wileńska, maj. Nowosiołki hr. Czapskiego. (8094)

Pierwszorzędne Biuro nauczycielskie K. WASILEWSKIEGO

(b. nauczyciela gimnazjum),
Warszawa, Marszałkowska 123,
poleca: nauczycielki, nauczycieli, freblówki, bony endzoziemki. (3502)

DOCHÓD

3 4,000 rubli rocznie

można osiągnąć łatwo i bez ryzyka, oraz bez fachowych wiadomości. Zgłoszenia należy nadsyłać pod: 520 Hauck et Co, Ludwigs-hafen a.Rh. (8053)

ADWOKAT PRZYSIĘGLY

przyjmuje miejsce administratora, radcy, sekretarza, wychowawcy. Konskie (Pawłowska gubernia, I. Stehński). (3519)

OTKRYTA PODPISKA NA 1907 GODZ

Общедоступный ежемесячный иллюстриров. журналъ XVIII годъ **ПЛОДОВОДСТВО** Цена съ пересылкою въ годъ 2 р.

издаваемый Императорскимъ Російскимъ Обществомъ Плодоводства подъ редакціей **А. И. БАЗАРОВА.**

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ: въ конторѣ редакціи: С.-Петербургъ, Чернышевъ пер. 16. Бесплатными приложениями къ журналу кромѣ сѣмьль съ 1907 г. будутъ: 1) новая неизданная книга агронома И. И. Бѣленкаго: «Воздѣлываніе рѣдкихъ огородныхъ растений и его практическое значеніе», часть I. 2) Книжка «Плодовой и ягодный садикъ» съ рисунками и планами.

Вышелъ въ свѣтъ издаваемый тѣмъ-же обществомъ

«АТЛАСЪ ПЛОДОВЪ».

Роскошное изданіе, содержащее 100 хромолитографир. таблицъ, воспроизводящихъ 113 акварельныхъ изображ. яблочъ, грушъ и косточковыхъ плодовъ, съ соответствующими текстомъ и черными рисунками. Цена всего изданія, состоящаго изъ 4 выпусковъ, 25 руб. Крышку для переноса можно получить особо за ДВА руб. (8099)

Мілоść jest jak ołówek: z początku wydaje się bardzo długa, a później skraca się, skraca — i w końcu zniká zupełnie. (Kurj. Św.)

ZBIOROWA WYCIECZKA DO WŁOCH

„Wielkanoc w Rzymie“.

Wyjazd z Warszawy 19 marca 1907 r. Zgłoszenia przyjmuje najpóźniej do 15 lutego

WARSZAWSKIE BIURO TANICH PODRÓŻY ENDLER I HORN

w Warszawie, ul. hr. Kotzebue 4. Bliższe szczegóły w prospektach

(3222)

KURTKI

futrane, sukniem kryte, do polowania, do drogi i na wieś. Cena od 30 rb. **Burki, koszulki, spodnie, pończochy i czapki.**

PETERSBURSKI SKŁAD BRONI MYŚLIWSKIEJ

ED. WENIG, Petersburg, Bolszaja Koniuszennaja № 29.